

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST
AK. GOD. 2016./2017.

AUSTRO-UGARSKA U SVJETLU BRITANSKOG TISKA 1914.-1918.

Diplomski rad

Student: Petra Kišić

Mentor: dr.sc. Željko Holjevac

Zagreb, rujan 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ATENTAT.....	11
2.1. Tragična smrt mogućeg revolucionara	11
2.2. Teškoće zabranjene ljubavi	14
2.3. Preuveličavanje nebitnoga događanja	15
2.4. Gubitak voljenog kraljevskog para.....	17
3. ULTIMATUM I POČETAK RATA	19
3.1. Od podrške preko osude do sažaljenja	19
3.2. Ova se svađa nas ne tiče!.....	23
3.3. Neka se carevi tuku, pustite nas radnike na miru	26
3.4. Nada umire zadnja.....	29
4. AUSTRO-UGARSKA NA BOJIŠTIMA	31
4.1. Rat sa Srbijom	31
4.1.1. Mala Srbija ponižava moćnu Austriju.....	31
4.1.2. Hrabra srpska vojska bori se do kraja.....	34
4.1.3. Austrijska želja za uništenjem Srbije.....	36
4.1.4. Austrijski gubici i nepotrebna okrutnost	38
4.2. Rat s Rusijom	41
4.2.1. Neprestano očekivanje vojnoga sloma Monarhije.....	41
4.2.2. Austro-ugarski neuspjeh na istočnom frontu.....	44
4.2.3. Pobjedonosni Rusi.....	47
4.2.4. Strah od ruskog proboja.....	48
4.3. Rat s Italijom	52
4.3.1. Iznađujuća austro-ugarska borbenost na talijanskom frontu	52
4.3.2. Mržnja među bivšim saveznicima	56
4.3.3. Talijanski neuspjesi i neopravdane težnje	59
4.3.4. Neprestana talijanska napredovanja protiv Austro-Ugarske	60
4.4. Rat s Rumunjskom	65
4.4.1. Opkoljavanje Austro-Ugarske	65
4.4.2. Preko Balkana do pobjede	67
4.4.3. S Rumunjskom do pobjede.....	68
5. ODNOS S NJEMAČKOM.....	70
5.1. Polagana apsorpcija Austro-Ugarske u Njemačko Carstvo.....	70
5.2. Preuzimanje kontrole nad Austro-Ugarskom	72

5.3.	S Austro-Ugarskom prema miru	74
5.4.	Postupno pogoršavanje odnosa među saveznicima	75
6.	STANJE AUSTRO-UGARSKE VOJSKE.....	80
6.1.	Nezbrinuti austro-ugarski vojnici	80
6.2.	Hrabri vojnici koje je uništio nesposoban vojni vrh.....	82
6.3.	Pobune i pogubljenja u vojsci.....	83
6.4.	Neefikasnost austro-ugarske vojske	84
7.	GLAD I NEIMAŠTINA.....	87
7.1.	Polagano propadanje stanovništva	87
7.2.	Kruha i mira!	90
7.3.	Očekivanje austrijske revolucije.....	92
7.4.	Nestašica hrane i rekvizicije.....	93
8.	„RAMSHACKLE EMPIRE“	96
8.1.	Potlačeni narodi preuzimaju stvari u svoje ruke.....	96
8.2.	Slabe ličnosti na čelu Monarhije	100
8.3.	Federalizacija, a ne komadanje Monarhije	102
8.4.	Sumnja u smislenost postojanja Austro-Ugarske	104
9.	ŽELJA ZA MIROM.....	107
9.1.	U sjeni Njemačke	107
9.2.	Neprestana mirovna nastojanja.....	108
9.3.	Iskrena težnja za mirom.....	111
9.4.	„Mirovne ofenzive“	113
10.	PAD MONARHIJE.....	115
10.1.	S kime ćemo pregovarati?	115
10.2.	Na mir se više ne može čekati	117
10.3.	Kritika ponašanja Antante	119
10.4.	Propast Austro-Ugarske.....	120
11.	ZAKLJUČAK	122
12.	BIBLIOGRAFIJA	125
12.1.	Novine	125
12.2.	Literatura	125
12.3.	Objavljeni izvori.....	125
12.4.	Doktorski rad.....	126
12.5.	Elektronički izvori	126

1. UVOD

U današnjem svijetu trenutne dostupnosti informacija iz najudaljenijih krajeva svijeta teško je zamisliti da su prije stotinjak godina ljudi nestrpljivo iščekivali vijesti danima, a ponekad čak i tjednima. Bez Interneta i televizije, s radijem tek u povojima, novine su bile jedini postojeći medij. Ipak, „*europska društva 1914. godine bila su bolje informirana od bilo koje prethodne generacije. 'Medijska revolucija' 19. stoljeća sa sobom je donijela značajan porast u broju novina i časopisa kao i u njihovom optičaju*“¹. Pojava telefona, telegrafa i uspostava telegrafskih veza diljem svijeta omogućila je bolju povezanost i brži prijenos informacija, dok su novi zakoni i porezi povezani s novinarstvom i rastuća pismenost stanovništva doprinijeli naglom razvoju i sve većoj važnosti novina. Najveći boom zahvatio je Veliku Britaniju, koja je ukidanjem raznih poreza omogućila jeftin i brz uzlet novina, i postala „*pionir u području medija*“². Broj novina drastično je porastao, primjerice u Londonu od njih 15 1856. godine, do 1,475 u godinama neposredno prije Prvoga svjetskog rata. Novine nisu bila samo lako dostupne u velikim gradovima, već je došlo do osnivanja lokalnih novina dostupnih i u malim selima, gdje bi novinske stranice bile zabodene na oglasne ploče dostupne svima za čitanje³.

Englesko je novinarstvo od svojih početaka vjerovalo u mit o nezavisnosti novina i važnoj ulozi koju one imaju u stvaranju i utjecanju na javno mnijenje. No stvarnost je bila drugačija. Iako većina novina nije bila izravno povezana s nekom od političkih stranaka, mnoge su novine surađivale s političarima. Ne smije se zaboraviti ni činjenica da je velik broj novina bio ovisan o prihodima koji su proizlazili iz oglašavanja, što je opet utjecalo na novinarsku slobodu i nezavisnost. No ipak novine nisu mogle dopustiti prevelik utjecaj navedenih faktora jer su one krajem 19. i početkom 20. stoljeća viđene kao business, što znači da su trebale privući što širu publiku i zaraditi što više novaca kako bi bile isplative.

Prije Prvoga svjetskog rata novine su uživale veliko povjerenje ljudi jer se nije sumnjalo u istinitost napisane riječi - „*[u] svijetu u kojemu je čovjekova riječ njegova obaveza, nije se sumnjalo u integritet njihova prikupljanja novosti i izvještavanje, a njihova mogućnost objave*

¹ Keisinger, Florian. *Press/Journalism*. <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/pressjournalism>

² Isto.

³ Badsey, Stephen. *Mass politics and the Western Front*.

http://www.bbc.co.uk/history/british/britain_wwone/war_media_01.shtml

uvodnika koji kritiziraju postupke vlasti bez straha od cenzure bio je vidljiv dokaz slobode govora“⁴.

No tijekom rata došlo je do promjena. Na samome početku rata, 8. kolovoza 1914., engleski parlament je izglasao D.O.R.A.-u (*The Defence of the Realm Act*) kojom su državi dane posebne ovlasti tijekom rata. Jedna od njih bila je i uvođenje cenzure u svrhu zaštite države i stanovništva, vidljiva u jednoj od odredbi: „Nijedna osoba neće govorom ili pisanjem širiti vijesti koje bi mogle izazvati nezadovoljstvo ili strah među snagama Njegovog Veličanstva ili među civilnom populacijom“⁵. Određene odredbe direktno su utjecale na novine, poput „odredbe 18 [koja] zabranjuje sakupljanje, i objavljivanje bilo koje informacije, vojne ili mornaričke, koja bi bila od koristi neprijatelju; odredba 27 zabranjuje širenje lažnih izvještaja koji bi mogli izazvati nezadovoljstvo među oružanim snagama ili dovesti do predrasuda u odnosima Velike Britanije i njenih saveznika“⁶.

Tadašnji ministar obrane Kitchener odmah je zabranio pristup frontu i BEF-u (*British Expeditionary Force*) ratnim izvjestiteljima. Osim vojnih i sigurnosnih razloga, Kitchener je imao i osobne razloge za taj potez. Tijekom njegova služenja u Sudanu došao je u kontakt s ratnim izvjestiteljima i smatrao je da njima tamo nije mjesto te da samo ometaju vojne operacije o kojima nemaju pojma, ali ih i dalje kritiziraju. Njegovo su mišljenje dijelili mnogi u vojnim krugovima kojima nije bilo drago kada bi im se novinari miješali u posao. Kako bi zadovoljili glasno nezadovoljstvo novina nedostatkom informacija o tijeku rata, ali i kontrolirali koje informacije postaju dostupne javnosti, Kitchenerov vojni ured je osnovao *Press Bureau*. On je trebao biti centar dostupnih informacija o ratu, ali i cenzor.

Pod sve jačim unutarnjim, ali i vanjskim pritiskom, Engleska je odlučila slijediti francuski primjer i u svibnju 1915. godine imenovala 5 izvjestitelja kojima je bilo dozvoljeno otputovati na zapadno bojište. Izvjestitelji su dobili vlastite vojne uniforme i počasnii čin kapetana čime su na neki način postali dio vojske. Kretanje im je bilo dopušteno samo u pratnji za njih zaduženih časnika i cenzora. Ono što je uslijedilo nije bila stroga državna cenzura, već autocenzura samih izvjestitelja. Philip Gibbs, jedan od ratnih izvjestitelja kojemu

⁴ Gavin Fuller, ur. *The Telegraph Book of the First World War* (London: Aurum Press, 2014), 3.

⁵ Greebblade, Roy. *First World War: How State and Press Kept Truth off the Front Page*. http://www.bbc.co.uk/history/british/britain_wwone/war_media_01.shtml

⁶ Lovelace, Colin John. „Control and Censorship of the Press during The First World War“ (Ph.D.diss., Kings College London, 1982), 39-40.

je bio dopušten odlazak na front, nastalu je situaciju nakon rata opisao riječima: „*u potpunosti smo se identificirali s vojskom na ratištu [...] iz svojim smo umova izbrisali sve pomisli na ekskluzivne vijesti i svo iskušenje pisanja ijedne riječi koja bi učinila posao časnika ili vojnika težima ili opasnijima. Nije bilo potrebno cenzurirati naše izvještaje. Cenzurirali smo sami sebe*“⁷.

Iako se dobiva dojam da je vlast imala velik utjecaj na novine, tome ipak nije bilo tako. „*Novine su tijekom Prvoga svjetskog rata bile presnažna institucija da bi ih bilo koja vlada kontrolirala ili potisnula*“⁸. Spomenuti *Press Bureau* zapravo nije imao neke ovlasti, već je više bio savjetodavno tijelo u smislu da su novine, ako nisu bile sigurne trebaju li objaviti neki članak ili ne, mogle poslati svoj materijal cenzoru na pregled, ali to nisu morale učiniti. Lokalne su novine, primjerice to rjeđe činile nego londonske. Također tužbe i zabrane izlaženja novina bile su vrlo rijetke, dok je kritiziranje vojnih lica i operacija bilo dopušteno (sve dok se nisu spominjali podaci koji bi bili od koristi neprijatelju, što nije bio problem izbjeci).

No izvještaji koji se nas tiču dolaze s bojišta od sekundarne važnosti za Veliku Britaniju, na kojima se Austro-Ugarska sukobljava s engleskim saveznicima. Ovdje do izražaja dolazi odredba o održavanju što boljih odnosa sa saveznicima. U novinama se primjećuje naglašavanje uspješnosti ratnih napora Antante vijestima o primjerice ruskim i talijanskim pobjedama koje su često preuveličane, a generali, zapovjednici i vojnici pretjerano hvaljeni, dok su njihovi neuspjesi i pogreške izostavljeni ili umanjeni. Sam *Times*ov izvjestitelj je kasnije takvo što i priznao: „*Kada su se vijesti na zapadu činile iznimno lošima , Repington je kasnije priznao da se u svojim člancima usredotočio na nagađanje (s malo čvrstih dokaza) o skorašnjem uspjehu moćnih ruskih horda*“⁹. Čitanjem tih izvještaja postaje jasno da oni nisu povijesna svjedočanstva, kao što su trebali biti, već cenzurirane i prepravljene priče čiji je cilj bio stvoriti sliku uspješnosti i ispravnosti Antante te okrutnosti i pokvarenosti Centralnih sila.

⁷ Keisinger, Florian. *Press/Journalism*. <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/pressjournalism>

⁸ „*The press during the First World War was far too powerful an institution for any government to control or to repress.*“, Boyce George, James Curran i Pauline Wingate, ur. *Newspaper history: from the 17th century to the present day* (Sage/Constable, London 1978), 307.

⁹ „*When the news looked gravest in the west, Repington later admitted that he concentrated in his articles on speculating (with little firm evidence) upon the imminent success of the mighty Russian hordes.*“, isto, 318.

Istraživanje Prvoga svjetskog rata u hrvatskoj historiografiji nikada nije bila popularna tema. Negativna slika Austro-Ugarske kao tamnice naroda i jugoslavenska ideja činile su ju neprivlačnom. Iako se stogodišnjicom rata interes za tu temu povećao, a broj istraživanja i znanstvenih radova narastao, hrvatskoj historiografiji još uvijek nedostaje diversifikacija tema i analiza povezanih s Prvim svjetskim ratom. Medijski pogled i istraživanje tiska jedna je od tih tema koja nedostaje. Ideja ovoga rada bila je popuniti tu prazninu i istražiti izvještavanje britanskoga tiska o Austro-Ugarskoj Monarhiji tijekom Prvoga svjetskog rata. S idejom da novinske vijesti utječu na čitateljevu percepciju svijeta na pameti glavno pitanje koje smo postavili krećući u ovo istraživanje je kako je Austro-Ugarska predstavljena u britanskome tisku, odnosno kakvu su sliku Monarhije novine htjele predstaviti svojim čitateljima? Kako bismo dobili što potpuniji odgovor na postavljena pitanja bilo je bitno uočiti koje su vijesti završile u novinama, a o kojima se šutjelo. Metode korištene u ovom istraživanju su deskripcija, komparacija i interpretacija. Deskripcija se pokazala vrlo korisnom u početnoj fazi istraživanja kada smo pomoću nje prikazali sadržaj određenih novina i ustanovili njihove karakteristike, no za daljnji napredak trebalo ju je nadopuniti. Metoda komparacije ukazala je na razlike među novinama u smislu različitosti tema koje su ih zanimale i na koje su obraćale pažnju. Istraživanje smo završili interpretacijom koja uključuje sagledavanje svih dostupnih činjenica i donošenjem zaključaka. Očigledan problem ove metode je subjektivnost – različiti istraživači će iz istih podataka možda donijeti drugačije zaključke. Iako sve tri korištene metode imaju svoje manjkavosti, njihova kombinacija omogućila je provedbu valjanog istraživanja.

Neistraženost ove teme ne treba nas čuditi budući da o odnosu Velike Britanije i Austro-Ugarske Monarhije ne možemo pronaći mnogo literature, i to ne samo kada je riječ o Prvom svjetskom ratu, već i što se tiče njihovog odnosa tijekom stoljeća. Odgovor možda možemo pronaći u činjenici da među njima nije bilo puno doticaja te su izbjegle sukobe oko teritorija i utjecajnih sfera jer su bile zainteresirane za različita područja. Kada se govori o Prvom svjetskom ratu uvijek se ispituje odnos Velike Britanije i Njemačke budući da su mržnja i neprijateljstvo među njima bili veliki i o tome su napisani mnogi novinski članci, a kasnije i knjige. Među britanskim je stanovništvom postojala ideja zašto se bore protiv Njemačke, ali takvo što nije postojalo za Austro-Ugarsku. Zapravo je sama Austro-Ugarska bila nepoznanica, zemlja o kojoj se nije puno znalo. O odnosu Velike Britanije i Austro-Ugarske rijetko se diskutira, a u knjigama je Monarhija najčešće samo usputno spomenuta pored Njemačke. Kako bi dobili odgovor na postavljena pitanja odlučili smo analizirati

relevantne članke četiriju britanskih novina: *The Timesa*, *The Daily Mirrora*, *The Daily Herald* i *Exeter and Plymouth Gazette*. Od novina koje su nam bile dostupne online, putem pretplata na *Times Digital Archive* (putem *Gale Cengage Learning*) i *British Newspaper Archive*, pokušali smo dobiti što potpuniju sliku britanskoga stava prema Austro-Ugarskoj analizirajući novine različitih karakteristika. *The Times* smo izabrali jer su bile neslužbene novine vladajućih krugova, *The Daily Mirror* jer predstavljaju dio novog britanskog novinarstva koji pokušava privući što veći broj čitatelja iz srednje klase, *The Daily Herald* izražava socijalistički i anti-ratni stav, dok su *Exeter and Plymouth Gazette* primjer lokalnih novina.

The Times su jedne od najstarijih, najutjecajnijih i najpoznatijih britanskih novina. 1. siječnja 1785. godine John Walters osniva novine pod imenom *The Daily Universal Register*, a tri godine kasnije mijenja im ime u *The Times*. Do sredine 19. stoljeća novine stječu reputaciju istaknutih nezavisnih britanskih novina. Postaju poznate po viskom standardu izvještavanja i težnji za objavom što točnijih informacija. Iako je slovio kao vjesnik vladajuće elite i suradnja s Downing Streetom je bila dobro poznata, nije propuštao priliku kritizirati njihove pogreške i propuste u svojim utjecajnim uvodnicima. *The Times* su također prve novine koje su zaposlile ratnoga izvjestitelja kako bi što pomnije pratile zbivanja u Krimskome ratu (1853.-1856.). Za razliku od većine ostalih novine koje su se oslanjale na izvještaje novinskih agencija poput *Reutersa*, *The Times* su imale izvrsnu obavještajnu mrežu diljem Europe pomoću koje su ponekad dobivale važne informacije prije samih vladajućih krugova.

The Daily Mirror su pokrenute 2. studenoga 1903. godine kao novine za žene, no odmah su se pokazale kao neuspjeh. Lord Northcliffe je stoga odlučio u potpunosti ih promijeniti. Godinu dana kasnije ponovno su pokrenute kao *The Daily Illustrated Mirror*, prve ilustrirane novine. S ispravnim omjerom ozbiljnih vijesti te trivijalnih novosti i tračeva, upotpunjenih slikama, novine su ubrzo postale iznimno popularne – „živahne, informativne i zabavne novine koje su ljudi stvarno htjeli čitati“¹⁰. Neposredno prije početka rata dostigle su prodaju od milijun primjeraka dnevno što ih je učinilo najprodavanijim novinama u Velikoj Britaniji.

¹⁰ „...lively, informative and amusing paper which people really wanted to read.“, Allen, Robert i Frost, John, *Daily Mirror (World Press)* (Patrick Stephens Ltd, Cambridge, 1981), 7.

The Daily Herald je prvotno pokrenut kao protestni bilten 1911. godine u radničkoj borbi za 48. satni radni tjedan. Vrlo brzo se pokazalo da postoji interes za ljevičarske dnevne novine pa je, nakon prikupljanja potrebnih sredstava, 15. travnja 1912. godine *The Daily Herald* ponovno pokrenut. U socijalističkoj i ljevičarskoj niši dnevne novine su bile nova pojava, jer su većina novina bili mjesečnici ili tjednici. U svojim člancima *Herald* je podržavao borbu za radnička i ženska prava te je kroz svoje kvalitetne karikature napadao povlaštenu klasu. Izbijanje Prvoga svjetskog rata donijelo je probleme za novine te je *Herald* bio prisiljen postati tjednik. „*Raspoloženje britanske javnosti se promijenilo i sada su preferirali militarističke poglede drugih novine, a ne anti-ratni stav Daily Herald. Nekoliko je njegovih novinara ... završilo u zatvoru zbog priziva savjesti*“¹¹. Zbog toga od listopada 1914. godine dolazi do drastičnog pada broja članaka i velike razlike u vijestima između *Heralda* i ostalih promatranih novina. Naime, više ne nailazimo na rubrike pune izvještaja s frontova već na rasprave koje rijetko imaju veze s Austro-Ugarskom.

Zadnje promatrane novine su *Exeter and Plymouth Gazette* koje smo izabrali kako bi prikazali i lokalnu razinu izvještavanja o ratu. Osnovane 1827. kao konzervativne novine „*uživale su podršku gentryja i klera, zagovarajući većinom poljoprivredne interese i podržavajući Crkvu*“.¹² Iako u njima nalazimo podosta lokalnih vijesti, vezanih uz englesku grofoviju Devon, primjetan je i iznimno velik broj ratnih izvještaja i članaka. Razlog tomu je što su engleske lokalne novine htjele biti što relevantnije baveći se ne samo lokalnim stvarima, već nacionalnim i svjetskim vijestima i problemima.

Period istraživanja proteže se od objave vijesti o atentatu na austro-ugarskog prijestolonasljednika Franje Ferdinanda do objave abdikacije zadnjeg austro-ugarskog cara i kralja Karla, točnije od 29. lipnja 1914. godine do 14. studenoga 1918. godine. Rad smo podijelili na tematska poglavlja počevši s izvještajima iz Sarajeva nakon atentata i člancima o osobnome i političkom životu Franje Ferdinanda. Slijedi analiza nestabilnog razdoblja koje je uslijedilo nakon atentata obradom članaka o trzavicama među Austro-Ugarskom i Srbijom te Austro-Ugarskom i Rusijom uz neuspješne pokušaje ostalih sila na smirenje cjelokupne

¹¹ „*The mood of the British public changed and they now preferred the militaristic opinions of the other newspapers to the anti-war stance of the Daily Herald. Several of their writers ... were imprisoned as conscientious objectors*“, <http://spartacus-educational.com/Jherald.htm>

¹² „...it enjoyed the patronage of the gentry and clergy, advocating mainly agricultural interests and supporting the Established Church.“, <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/id/exeter-and-plymouth-gazette>

situacije. Izvještaje o samome ratu podijelili smo na 4 podpoglavlja koja se zasebno bave svakom od država – Srbijom, Rusijom, Italijom i Rumunjskom – s kojima je Austro-Ugarska ratovala. Kako je Velika Britanija bila zainteresirana za svaki potez Njemačke tako je pomno pratila odnos Njemačke i Austro-Ugarske raspravljajući o njegovom razvoju i promjeni što je rat više odmicao. Zbog toga smo zaključili da je bitno osvrnuti se i na taj aspekt percepcije Austro-Ugarske dajući mu posebno poglavlje. Nadalje bavimo se austro-ugarskom vojskom čija je višenacionalna priroda plijenila pažnju Britanaca koji su je sa zanimanjem pratili. Novine su neprestano očekivale njezin slom izvještavajući o demoraliziranim i gladnim vojnicima koji osjećaju sve slabiju povezanost sa zastarjelom i raspadajućom Monarhijom. Posljednjih se nekoliko poglavlja bavi ekonomskom i političkom krizom koja je tijekom ratnih godina postajala sve većom. Siromaštvo i sve glasniji zahtjevi 'potlačenih' naroda za nezavisnošću doveli su do postupnog raspada iznutra, dok se na međunarodnoj razini izgubio razlog očuvanja Austro-Ugarske Monarhije kao važnog faktora u europskome kontekstu.

2. ATENTAT

„S velikom i dubokom žalošću danas javljamo tragičnu vijest o atentatu na nadvojvodu Franju Ferdinanda, austro-ugarskoga prijestolonasljednika, i njegovu ženu vojvotkinju od Hohenberga.“¹³

Vijest o atentatu na Franju Ferdinanda potresla je cijelu Europu, pa tako i Veliku Britaniju. Iako sve promatrane novine, *The Times*, *The Daily Mirror*, *The Daily Herald* i *Exeter and Plymouth Gazette*¹⁴, izvještavaju o nesretnome događaju, primjećuju se razlike u samome načinu izvještavanja, temama koje s njime povezuju te količini članaka koje mu posvećuju. Ono što je svim promatranim novinama zajedničko je detaljno opisivanja posjeta Franje Ferdinanda i Sofije Sarajevu uz izdvajanje i danas poznatih i često prepričavanih izjava i trenutaka, poput ljutnje Franje Ferdinanda na dolasku u Vijećnicu jer ga se pozdravlja bombama te njegovih zadnjih riječi Sofiji.

2.1. Tragična smrt mogućeg revolucionara

Times pokazuju iznimno zanimanje za atentat te u njemu nalazimo najveći broj članaka, koji su uz to i najopsežniji. Takav nas nalaz ne iznenađuje budući da su *Times* službene novine koje imaju najbolji pristup informacijama te su poznate po kvalitetnim uvodnicima u kojima se raspravlja o aktualnim događajima i njihovom utjecaju na trenutnu političku situaciju. Sam atentat je označen kao nedopustiv i gnusan čin, a njegovi počinitelji su oštro osuđeni. Kao što se i danas nakon smrti neke javne ličnosti u novinama objavljuju specijali o njihovome životu, tako su i tada objavljeni članci koji se bave privatnim životom Franje Ferdinanda, njegovim razmišljanjima i političkim planovima, te članci koji se bave carem i kraljem Franjom Josipom i njegovom tragičnom sudbinom.

Iako opisan kao ponekad temperamentna i teška ličnost, Franjo Ferdinand je prikazan u dobrome svjetlu, i to ne samo zbog korektnosti, odnosno običaja da se o mrtvima ništa loše ne govori, već zbog mišljenja da je on mogao donijeti uveliko potrebne promjene arhaičnoj Monarhiji. Smatran je mogućim revolucionarnim elementom koji je privlačio pažnju onih koji su htjeli promjene (kako političara unutar Monarhije, tako i promatrača izvan nje), vjerujući da će ih on i donijeti. U člancima se raspravlja o njegovim političkim stavovima i mogućim

¹³ „With the deepest and most profound regret we record today the tragic news of the assassination of the Archduke Francis Ferdinand, Heir-Presumptive to the Austro-Hungarian Throne, and of his wife the Duchess of Hohenberg.“, „The Tragedy of Serajevo“, *The Times*, 29. lipnja 1914.

¹⁴ U daljnjem tekstu *Times*, *Mirror*, *Herald* i *EPG*.

planovima, a poseban se naglasak stavlja na njegovu mržnju spram Mađara i dualizmu. Tako u člancima nailazimo na komentare poput: „Činilo se da je averzija prema Mađarskoj bila glavna politička strast u nadvojvodinom životu.“¹⁵. *Times* je uvjeren da bi Franjo Ferdinand ukinuo dualizam i smanjio mađarski utjecaj drugačijim uređenjem Monarhije, ali nije u potpunosti jasno kakvo je uređenje imao na pameti. Iako se opcija trijalizma s Južnim Slavenima, „na koje je gledao kao na moguće saveznike dinastije za svrgavanje mađarske premoći“¹⁶, često spominjala, *Times* smatra da ona nikada nije bila ozbiljno razmatrana, usprkos velikim očekivanjima samih Južnih Slavena. Ova je tema *Timesu* važna jer smatraju da je pametno rješenje problematike Južnih Slavena ključ daljnjeg napredovanja i razvoja Monarhije te značajno u kontekstu njene stabilnosti i pozicije na Balkanu, dok ju njezino zapostavljanje i odugovlačenje može stajati života. Primjetan je prijateljski i savjetodavni stav prema Monarhiji i želja da se problemi što prije i što pametnije razriješe kako bi se povratila ravnoteža u europske odnose.

Osim politike, *Times* je obratio pažnju i na osobni život Franje Ferdinanda. O njegovoj se pripremi za buduću ulogu cara i kralja piše s određenom pohvalom i poštovanjem. Jasno se ističe da on nije bio prvi po redu za nasljedstvo, već Rudolf, sin Franje Josipa, koji je preminuo u još uvijek nerazjašnjenim okolnostima, pa s time u skladu nije za tu ulogu niti bio odgajan. *Timesu* se sviđela njegova predanost i trud koji je uložio kako bi popunio praznine u svome znanju i bio spreman za sve odgovornosti i obaveze koje ga očekuju.

U člancima o vezi Franje Ferdinanda i njegove žene Sofije prisutna je romantična nota – Franjo Ferdinand se prkoseći caru usprotivio obiteljskoj tradiciji i oženio osobu nedostojnu kraljevske obitelji zbog ljubavi. Njihova je veza uzrokovala skandal unutar obitelji i malo njih je bilo njome zadovoljno. No *Times* se ne bavi teškoćama morganatskog braka¹⁷ već naglašava njihovu sreću i privrženost. To je posebno istaknuto objavom njihovih izjava tog kobnoga dana u Sarajevu, poput: „...nadvojvoda je pokušao uvjeriti vojvotkinju da se odmah

¹⁵ „Antipathy to Hungary was believed to be the ruling political passion of the Archduke's life.“, „Political aspects Of The Murder , *The Times*, 29. lipnja 1914.

¹⁶ „...which he regarded as a probable ally of the dynasty in the work of overthrowing Magyar supremacy.“, „Political aspects Of The Murder, *The Times*, 29. lipnja 1914.

¹⁷ Morganatski brak je zakoniti brak što ga je zaključio muškarac iz vladarske ili plemićke obitelji sa ženom nižega stupnja staleško-društva. ljestvice, s time da se žena ne uzdiže u njegov stalež, a djeca iz tog braka ne nasljeđuju očeva statusna prava (dinastička, plemićka) ni njegovu imovinu feud. naravi. (definicija preuzeta s <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41944>)

vrati na Konak ... na to ona mu je navodno odgovorila, 'Ostat ću s tobom; neću te ostaviti; ostat ću tamo gdje si ti'¹⁸, te izvještaja da je Franjo Ferdinand sagradio posebno grobnicu za njih dvoje kako se ni u smrti ne bi rastali (budući da Sofiji nije bio dopušten pokop u obiteljskoj grobnici Habsburgovaca). S tim u vezi zanimljivo je da *Times* spominje kako bi u slučaju preuzimanja prijestolja, engleski kralj priznao Sofiju kao caricu. Iz toga se može iščitati određeno poštovanje prema Franji Ferdinandu i želja za dobrim odnosom s budućim monarhom i njegovom državom.

Osoba o kojoj je *Times*, uz Franju Ferdinanda, naveliko pisao je Franjo Josip. Članci odišu suosjećanjem i izrazitim poštovanjem prema ostarjelome caru koji je pretrpio tolike tragedije tijekom svoga života – gubitak voljenoga brata Maksimilijana, prekrasne žene Elizabete, sina i prijestolonasljednika Rudolfa i sada nećaka Franje Ferdinanda. Uz osobne gubitke spominju se oni politički i vojni, ali se naglašava da je unatoč svim teškoćama i iskušenjima uvijek ispunjavao vladarske dužnosti prema svojim narodima, čiju ljubav i privrženost zauzvrat uživa. *Times* se nadalje nada da ga ova nedavna tragedija neće pokolebati, da će i dalje nastaviti dobro vladati i voditi svoju državu prema boljem sutra te nadodaje da će „saučešće cijeloga svijeta stići ožalošćenome caru i svi će se Englezi moliti da podnese ovu posljednju bol s duševnom snagom koju je uvijek posjedovao u najtežim iskušenjima.“¹⁹

Zadnja tema kojom se *Times* bavi u vezi s atentatom je prijevoz ljesova i sam sprovod kraljevskoga para. U novinama se pojavljuju detaljni izvještaji o prijevozu ljesova, koji se mogu pratiti iz dana u dan, od Sarajeva otkuda su vlakom i brodom prebačeni do Beča, pa do krajnjeg odredišta prijestolonasljednikova dvorca Artstteten. Napominje se da car Franjo Josip ne želi veliki sprovod pod izgovorom da Sofija nije bila istoga položaja kao Franjo Ferdinand. Članci kritiziraju lošu organizaciju sprovoda tako važne ličnosti koji je protekao bez ceremonijalnosti, bez prisustva važnih europskih vladara i čak bez velikih plemićkih obitelji Austro-Ugarske.

¹⁸ „...the Archduke attempted to persuade the Duchess to return at once to the Konak...To this she is reported to have replied, 'I will stay with you; I will not leave you; I shall stay wherever you are'.“, „The Bosnian Murder“, *The Times*, 3. srpnja 1914.

¹⁹ „The sympathy of the whole world will go forth to the bereaved Emperor and all Englishman will pray that he may be able to bear this final affliction with the fortitude he has never failed to show in his deepest trials.“, „The Tragedy of Serajevo“, *The Times*, 29. lipnja 1914.

2.2. Teškoće zabranjene ljubavi

Mirror se nije pretjerano bavio politikom na svojim stranicama, pa tako nije ni vodio raspravu o političkim pogledima i planovima Franje Ferdinanda kao ni o političkoj situaciji unutar Monarhije. Pažnja je usmjerena na njegovu obitelj i tračeve, što uostalom i priliči takvom tipu novina.

Mirror je na samome početku izvještavanja fasciniran hrabrošću i požrtvovnošću koje je Sofija pokazala u zadnjim trenucima svoga života bacivši se pred Franju Ferdinanda kako bi ga zaštitila od napada atentatora. Nažalost, u tome je pokušaju i sama stradala. Pažnja se zatim usmjerava na njihovu zabranjenu ljubav. Čitanjem članaka primjećuje se suptilna kritika teškoća s kojima se Sofija susrela i nepoštovanja koje ju je dočekalo. Bečki ju je dvor odbio priznati i ostala je tek obična vojvotkinja kojoj su vrata većinom bila zatvorena: „*Život nije bio lak za par nakon njihova braka, jer je dvor, skriven unutar svojih neprobojnih zidina dvorske etikete, jednostavno odbijao uvažiti nadvojvodinu ženu kao nekog tko je bio više od obične vojvotkinje u carstvu gdje su vojvotkinje bile brojne poput plodova kupine.*“²⁰ Velika žalost izražena je nad nesretnom sudbinom njihove djece koja su postala siročad. Naglašeno je kako ih je Franjo Ferdinand iznimno volio, uvijek im sa svojih putovanja pisao i u posljednjim trenucima svoga života na njih mislio. No kako sve ne bi ispalo tako sivo, *Mirror* javlja da je Franjo Josip odlučio preuzeti brigu za njih.

Što se tiče samog Franje Ferdinanda, njegovih osobina i razmišljanja, članaka ima jako malo. Članci koji o njemu govore nisu izravno negativni, iako bi se takvima mogli iščitati zbog britanske nenaklonosti prema Njemačkoj. Naime *Mirror* Franju Ferdinanda opisuje kao tipičnog i čistokrvnog Nijemca koji je blizak prijatelj njemačkog Kaisera. Ta mu činjenica nimalo nije pomogla u osvajanju britanskih simpatija. Također je spomenuto da je bio „*veliki pobornik vjerovanja u božansko pravo kraljeva*“²¹, što su britanski čitatelji vjerojatno osudili kao zastarjelu koncepciju.

²⁰ „*Life was not very easy for the couple after their marriage, for the Court, sheltered behind the impregnable fortress of etiquette, simply declined to recognise the Archduke's wife as being more than an ordinary Duchess in an empire where Duchesses are as pentiful as blackberries.*“ „*Love Greater Than Power*“, *The Daily Mirror*, 29. lipnja 1914.

²¹ „*...a great believer in the divine right of the kings*“, „*Love Greater Than Power*“, *The Daily Mirror*, 29. lipnja 1914.

Mirror se također dotiče Franje Josipa, i sa sažaljenjem gleda na ostarjeloga cara koji je tijekom svoga dugog života toliko propatio. Njegove osobne tragedije objavljene su i nabrojane u tablici, dok je njegova odlučnost da služi svojim narodima te nastavi svoje poslove i dužnosti pohvaljena. Također se piše o podršci koju će mu i ovoga puta njegovi narodi iskazati.

Kao i *Times*, *Mirror* prati prijevoz ljesova, opisujući tmurno raspoloženje u gradovima kroz koje su prolazili, zastave postavljene na pola koplja te jecajuće ljude koji su se okupili kako bi se oprostili od kraljevskoga para. U skladu s već spomenutim osuđivanjem odnosa bečkoga dvora prema Sofiji, članci prenose nezadovoljstvo i ljutnju Sofijinih prijatelja organizacijom sprovoda koji je bio iznimno skroman zbog Sofijinog nižeg statusa - oni zamjeraju bečkome dvoru što je još uvijek strogo vođen španjolskom dvorskom etiketom, koju bi se trebalo promijeniti jer nije prilagođena novome dobu.

2.3. Preuveličavanje nebitnoga događanja

Herald je pomalo iznenadio svojim izvještavanjem o događaju miješajući praznovjerne priče povezane s Habsburgovcima s kritikom Franje Josipa i prijestolonasljednika te izrazitim neprijateljstvom prema Monarhiji. Ovako neobične vijesti možda bismo mogli pripisati socijalističkome usmjerenju novina koje se protivi vladavini bogom danih dinastija te na taj način pokušavaju umanjiti važnost cjelokupnog događaja. Također novine ciljaju na čitatelje iz niže klase kojima su takve vijesti zanimljive. *Herald* kritizira, kako sam kaže, kapitalističke novine „čiji će rubrike narednih tjedana biti pune emocionalnih izvještaja o životu i vrlinama nadvojvode Ferdinanda od Austrije“²² (što se i pokazalo istinitim gledajući izvještaje *Timesa*, *Mirrora* i *EPG-a*), te svoju kritiku nastavlja primjedbom da „će nam reći da su temelji Europe uzdrmani; i mnogi će ljudi početi zamišljati kako je kraj svijeta osjetno bliži, samo zato što je nadobudan dječak bio dovoljno budalast da pobrka atentat s reformom“²³. *Herald* ne smatra da je ubojstvo Franje Ferdinanda kataklizmički događaj koji će promijeniti sudbinu Europe, on je samo smrt pripadnika

²² „For the next week or so their columns will be full of emotional accounts of the life and virtues of the Archduke Ferdinand of Austria.“, „Newspaper Emotions“, *The Daily Herald*, 30. lipnja 1914.

²³ „We shall be told that the foundations of Europe are shaken; and many people will begin to imagine that the end of the world is perceptibly nearer, because an over-excited boy has been foolish enough to confuse assassination with reform.“, „Newspaper Emotions“, *The Daily Herald*, 30. lipnja 1914.

privilegirane obitelji, te mu se ne pridaje tolika pažnja. To se najbolje vidi u maloj količini članaka posvećenih toj tematici.

Herald svoje izvještavanje započinje kritikom Habsburgovaca pišući o mentalnim nestabilnostima u španjolskoj grani obitelji i kletvi koja je uzrok nesreća koje su posljednjih desetljeća pogadale Habsburgovce. Franjo Josip je navodno ostavio djevojku s kojom je bio u izvanbračnoj vezi, nakon čega je njezina majka proklela Habsburgovce. Također piše o proročanstvu poznate pariške proročice koja je još prije nekoliko godina predviđjela da će Monarhiju zahvatiti nevolje i izjavila: „*On koji misli da će vladati, vladati neće, a mladić koji ne bi trebao vladati, vladat će*“²⁴. Za razliku od ostalih novina nigdje nema suosjećanja nad tragičnom sudbinom ostarjeloga cara, već samo kritika izražena citatima iz knjige H. W. Steeda, za koju *Herald* smatra da je istinito, iako negativno, opisala Franju Josipa.

Herald zatim prelazi na kritiku Franje Ferdinanda – naziva ga šovinomom i pan-Germaninom, pripisane su mu same loše karakteristike: „*Mrtvi je nadvojvoda u stvari bio tvrdoglav i netrpeljiv čovjek. Glavni cilj njegovih težnji bila je velika vojska i mornarica ... Njegovo je razmišljanje bilo u skladu onih koji pretvaraju Europu u tvornicu naoružanja*“²⁵. Članci također smatraju da se nitko nije veselio njegovom stupanju na prijestolje, već se na tu vjerojatnost gledalo s nervozom i zabrinutošću. O njegovoj se vezi sa Sofijom ne piše, već je samo spomenuto da je brak bio morganatski te da će oboje biti zajedno pokopani u Artsttetenu, a ne u Habsburškoj obiteljskoj grobnici. Njegova je smrt prikazana kao protest protiv provedene aneksije Bosne i Hercegovine, kao i protest protiv vladara koji vojnom premoći porobljavaju male narode²⁶. Osim tih navoda o političkom stanju u Monarhiji i na Balkanu se ne piše. Članci sam atentat prikazuju kao tragičan događaj iz kojeg bismo trebali izvući lekciju o društvenom napretku koji je moguć samo kroz razvoj ljudske svijesti. *Herald* cijelu priču zaključuje člankom u kojem izražava sumnju u iskrenu žalost naroda Monarhije za ubijenim kraljevskim parom jer je najavljeno da će sprovod biti skroman. Dok ostale

²⁴ „*He who believes he will reign will not reign, and the young man who should not reign will reign.*“, „Austria's Fateful Throne“, *The Daily Herald*, 30. lipnja 1914.

²⁵ „*As a matter of fact, the dead Archduke was a stubborn and bigoted man. The main object of his creed seemed to have been a large army and navy ... His was the type of mind that is turning Europe into an armament factory*“, „The European Factory System“, *The Daily Herald*, 30. lipnja 1914.

²⁶ „*The immediate cause of his death was (probably) a protest against the high-handed annexation of Bosnia by the Austrian Emperor in 1908. Less directly, it is a protest against kings and princes dictating to smaller nations by the sheer force of armed strength.*“, „The Lesson for Princes“, *The Daily Herald*, 30. lipnja 1914.

novine u tome vide problem morganatskog braka, *Herald* situaciju tumači nepopularnošću vladajuće kuće i nemirima koji zapravo onemogućuju veliki javni sprovod.

Franjo Ferdinand još je jednom spomenut i to sredinom 1917. godine kada se povela rasprava o Karlu, njegovim novim ministrima i mogućoj reformi Austro-Ugarske. U tome članku stav *Heralda* prema Franji Ferdinandu okrenuo se za 180 stupnjeva. Nema nikakve kritike već se piše da „*nije jednostavno oformiti dosljednu predodžbu osobnosti tog originalnog i energičnog princa*“²⁷ te se nadodaje da je bio prijatelj Slavena i htio skršiti mađarsku prevlast. Ovakvu promjenu mogli bismo pripisati promjenom stava prema Austro-Ugarskoj uslijed njenog sve glasnijeg zalaganja za mir.

2.4. Gubitak voljenog kraljevskog para

EPG pokušavaju dati cjelokupnu sliku atentata i njegovih posljedica, iako ne toliko detaljno kao *Times*. U njima ne nalazimo veliki broj uvodnika koji raspravljaju o nastaloj situaciji, već većinom kratke članke i izvještaje. Izvještavanja započinju viješću da je prijetnja otprije bila poznata i da su stoga izdana upozorenja koja je Franjo Ferdinand odlučio ignorirati. Slijedi kratki opis njegove obitelji i pregled njegove dosadašnje karijere. *EPG*, za razliku od ostalih novina, spominje šok koji je sama britanska kraljevska obitelj doživjela budući da su Franjo Ferdinand i Sofija nedavno (otprilike godinu dana ranije) bili u posjeti Engleskoj. Sam posjet je bio iznimno uspješan jer je par postao popularan i voljen u engleskom visokom društvu. Sofija je opisana kao „briljantna i prekrasna dama“, i iako se spominje da je njihov brak bio morganatski, ne spominju se nikakve teškoće koje su iz njega proizašle, već piše da je „*brak prije nekog vremena bio službeno priznat i reguliran*“²⁸.

EPG otpočeka zaključuje da je ubojstvo kraljevskoga para rezultat planirane urote. Novine nadalje smatraju da će ono utjecati na političku situaciju u cijeloj Europi, dok će u samoj Austro-Ugarskoj dovesti do još većih komplikacija u već ionako nestabilnih odnosima među raznim narodima. I ovdje se detaljno prati prijevoz ljesova i naglašava da se na svakoj postaji okupilo mnoštvo ljudi kako bi izrazili sućut. Što se sprovoda tiče, nailazimo na obavijest da će on biti samo za užu obitelj, ali uz nju nema nikakve kritike takve odluke niti se spominje nečije nezadovoljstvo samom organizacijom sprovoda.

²⁷ „*It is not very easy to frame a consistent idea of the personality of that original and forceful prince.*“, „The Austrian Riddle“, *The Daily Herald*, 28. travnja 1917.

²⁸ „...*the union was some time ago officially recognised and regularised*“, „Assassinated“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 29. lipnja 1914.

Zanimljivo je za primijetiti da se članci u *EPG*-u, za razliku od svih ostalih novina, ne bave Franjom Josipom. Ne nailazimo na članke o njegovoj tragičnoj sudbini, njegovoj predanosti u obavljanju dužnosti prema svojim narodima, ništa. No gledajući ostale ratne godine dolazimo do zaključka kako *EPG* općenito nije puno pisao o Franji Josipu. Jedan od razloga mogao bi biti smatranje da on nije bio važna figura na europskoj političkoj pozornici te da je u svojim zadnjim godinama dopuštao svojim savjetnicima i ministrima da vode glavnu riječ. Kao tek sporedna figura nije bio zanimljiv lokalnim novinama.

3. ULTIMATUM I POČETAK RATA

Nakon izvještavanja o atentatu, u novinama je primjetno zatišje u pisanju o Austro-Ugarskoj koje traje nekoliko tjedna. Tada oplakivanje preminulog kraljevskog para prestaje i u Austro-Ugarskoj počinje komešanje oko pitanja krivnje za zločin i traženja zadovoljštine. Oči su uprte u Srbiju koju Beč smatra odgovornom.

3.1. Od podrške preko osude do sažaljenja

Austro-Ugarska od Srbije traži punu istragu o sarajevskome zločinu. *Times* se u potpunosti slaže s potraživanjima Austro-Ugarske: „Sve je to, tvrde, dužnost koju Srbija duguje svome susjedu. Mi se s time slažemo, te nadodajemo da je to također, prije svega, dužnost koju duguje sama sebi ... Ona bi trebala, iz vlastitih pobuda, započeti istragu za koju se smatra da će Austro-Ugarska ionako od nje tražiti, te predstaviti njen potpuni izvještaj velikim silama“²⁹. Iako je na njenoj strani, *Times* od samoga početka upozorava Monarhiju na smireno vladanje i postupanje prema Srbiji, kako ne bi došlo do pogoršanja njenog slavenskog problema.

Austro-ugarsko odugovlačenje s objavom zahtjeva Srbiji stvorilo je tjeskobu i napetost u diplomatskim krugovima diljem Europe, pogotovo stoga što se ratoborno pisanje austro-ugarskih novina samo pojačavalo. Povala se rasprava o mogućoj težini tih zahtjeva, kao i reakciji Srbije, te se pojavila bojazan o ruskoj ulozi u cijeloj priči. Naime, dobro se zna da je Rusija na sebe preuzela ulogu zaštitnice Slavena i pretpostavljalo se da zbog toga neće ostati po strani. *Times* je od samoga početka upozoravao da je lokalizacija sukoba nemoguća, odnosno da se nastala kriza ne tiče samo Austro-Ugarske i Srbije (iako je Monarhija takav stav pokušala nametnuti Europi), već svijuu upravo zbog ruskih interesa s kojima je povezano i pitanje europskih saveza. *Times* naglašava da europski savezi – Trojni savez s jedne i Antanta s druge strane – postoje upravo kako bi se spriječili sukobi među državama jer nalažu pregovore i pokušaje razrješenja kriza te je uvjeren da će europski mir biti očuvan.

Konačna objava austro-ugarskoga Ultimatumu Srbiji, umjesto nade u smirenje krize i povratka u normalnost, donosi šok i ogorčenje diljem Europe, koje *Times* prenosi putem

²⁹ „All this, they contend, is a duty which Serbia owes to her neighbour. We agree, and we would add that it is also, and in the first place, a duty which she owes to herself ... She ought herself, and of her own motivation, to undertake the inquiry, which she has reason to suppose that Austria-Hungary will call upon her to make, and lay the full report of the proceedings before the Powers“, „Austria-Hungary And Serbia“, *The Times*, 16. srpnja 1914.

izvještaja iz stranih novina. Sam *Times* smatra da su zahtjevi pretjerani, a jezik Ultimatumu preoštar. Izražava se nada da još nije prekasno za pregovore i ustupke, te da ovo nije uvod u rat. Članci uvažavaju pravo države na prijetnju ratom ako se smatra ugroženom, ali ne smatraju da se trenutna situacija uklapa u taj scenarij: „*Gledajući čisto s gledišta međunarodnog prava možemo priznati pravo svake države, koja je pretrpjela takav tretman od susjedne države, na prijetnju ratom ili čak sam rat. Ali sila koja je odlučila ostvariti to pravo ne može očekivati od ostalih država prihvaćanje njene odluke dok ju nije opravdala nečim više od sumnje. Zasad nam je Austro-Ugarska samo to predstavila...*“³⁰. Nakon što je Srbija objavila svoj odgovor na austro-ugarski Ultimatum smatrano je da je dogovor moguć iako je došlo do prekida diplomatskih odnosa između Monarhije i Srbije. *Times* smatra da nade ima sve dok vojne operacije nisu počele te naglasak stavlja na diplomaciju koja bi nastalu krizu trebala riješiti.

Članci se zatim vraćaju u prošlost i pišu o odnosima Austro-Ugarske i Srbije tijekom prošlih desetljeća počevši s Austro-ugarskom nagodbom. Njome su Mađari dobili na snazi i iskoristili su je kako bi podčinili ne-mađarske narode, u prvom redu Južne Slavene. S tim u vezi bilo je i zadobivanje što veće kontrole nad Srbijom. Ona se toj kontroli uspjela othrvati i nakon carinskoga rata iz 1906. godine osnažila je svoju ekonomsku i političku neovisnost. Balkanskim je ratovima nadalje ojačala svoj položaj i utjecaj na Balkanu, koji Austro-Ugarska od tada pokušava slomiti. Na kraju članaka *Times* zaključuje: „*ali uništenje Srbije ne bi dovelo Monarhiju ništa bliže rješenju teškog južnoslavenskog problema,*“³¹ već bi situaciju moglo dodatno zakomplicirati.

Britansko zalaganje za mir još više dolazi do izražaja objavom prijedloga Sir Edwarda Greya za održavanjem konferencije velikih sila na kojoj bi se pokušalo doći do rješenja. Napominje se da Velika Britanija nema nikakvih interesa u tome sporu te da je njen jedini cilj očuvanje mira. *Times* nadalje piše kako je „*opći dojam u diplomatskim krugovima da je Austro-Ugarska već toliko toga postigla da je iznimno teško za povjerovati da bi riskirala rat*

³⁰ „*It may be acknowledged that from the strict standpoint of international right any Power which suffers such treatment from a neighbour is entitled to end it by threat of war or even war itself. But the Power which determines to exercise this right cannot expect others to own the justice of her action until she establishes it by something more than bare assertion. That is all Austria-Hungary has given us hitherto ...*“, „Europe And the Crisis, *The Times*, 25. srpnja 1914.

³¹ „*But the crushing of Servia would not bring the Monarchy within measurable distance of solving the formidable Southern Slav problem.*“, „The Austro-Servian Feud“, *The Times*, 28. srpnja 1914.

s Rusijom i zapalila Europu tjeranjem Srbije u kut. Istovremeno, nedavno austrijsko diplomatsko djelovanje ne ulijeva mnogo povjerenja³². Uskoro se sumnja u austrijsku diplomaciju pokazala opravdanom - Austro-Ugarska je objavila rat Srbiji 28. srpnja 1914. godine, istoga dana kada je citirani članak objavljen. Izjave iz Beča poput: „čak ni potpuna predaja Srbije sada ne bi promijenila postupke Dvojne Monarhije“³³, pojačavaju sumnju u dosadašnje postupke Austro-Ugarske – izgleda da su oni bili samo priprema za rat. Takvo će mišljenje o Austro-Ugarskoj prevladavati sve do objave diplomatskih dokumenata sila Antante tijekom prvih mjeseci rata.

Objavom manifesta Franje Josipa *Mojim Narodima (An Meine Völker)* produbljuje se kritika Austro-Ugarske i njene diplomacije budući da se uočavaju sličnosti spomenutoga manifesta s onime koji je objavljen neposredno prije početka rata Monarhije s Pijemontom 1859. godine. Očite su sličnosti u korištenim frazama, nasilnome tonu, kao i optužbama. *Times* zaključuje kako je „tada, kao i sada, Habsburška Monarhija imala u velikoj mjeri potporu Europe za svoje opravdane zahtjeve, dok ju nije izgubila odbacivši suzdržanost i razboritost“³⁴. U člancima se sve više spominje da Austro-Ugarska namjerno nije htjela dati više vremena diplomaciji da razriješi situaciju te ju je samo iskoristila kako bi dobila na vremenu za vojne pripreme. Piše se o zalaganju ruskog ministra vanjskih poslova Sazanova u pregovorima i sa Srbijom i s Austro-Ugarskom. *Times* pregovore austrijskih predstavnika s Rusijom opisuje kao trik, a ne iskrene pokušaje očuvanja mira. Stvara se mišljenje da je sarajevski atentat bio samo povod za uništenje Srbije koja stoji na putu njemačkome prodoru na Istok.

Times je zgrožen austrijskim odbacivanjem razumnoga puta diplomacije u zamjenu za silu. On ponovno ističe kako Velika Britanija nema interesa u austro-srpskome sukobu već se prvenstveno zalaže za očuvanje mira. No Austro-Ugarska te vrijednosti počinje ugrožavati

³² „The general impression in diplomatic circles is that Austria-Hungary has already gained so much that it is extremely difficult to believe that she will risk war with Russia and a general European conflagration by driving Serbia to the wall. At the same time recent Austrian diplomacy is not calculated to inspire entire confidence.“, „British Efforts For Peace“, *The Times*, 28. srpnja 1914.

³³ „... not even a complete surrender by Serbia would now influence action of The Dual Monarchy ...“, „The Efforts For Peace“, *The Times*, 29. srpnja 1914.

³⁴ „Then, as now, the Hapsburg Monarchy possessed a large measure of European sympathy in her legitimate grievances, until she forfeited it by flinging restraint and prudence to the winds“. „Lowering Clouds“, *The Times*, 30. srpnja 1914.

svojim ponašanjem. Fraza da između Velike Britanije i Monarhije nema nikakvoga spora u člancima se spominje često, kao i prijateljstvo i poštovanje prema ostarjelome caru Franji Josipu koje prevladava među britanskim narodom, no uvijek iza takvih izjava dolazi „ali“ koji je uzrokovan austrijskim nasilnim djelovanjem.

Times s iznenađenjem izvještava da je austro-ugarski ambasador još uvijek u Londonu, čime počinje rasprava o tome kakav bi odnos trebao biti između Austro-Ugarske i Velike Britanije u ovome ratu. U *Timesu* se primjećuje tendencija prema prekidu odnosa, čini se kao da samo nedostaje razlog. Naime, spominje se da se vojske i mornarice dviju država vjerojatno nikada neće sresti na bojištu. No tada dolazi do vijesti da su austro-ugarske postrojbe stigle na Rajnu u pomoć Njemačkoj te da je Francuska prekinula diplomatske odnose s Austro-Ugarskom. Ova vijest prekida sve rasprave i dvojbe te Velika Britanija objavljuje rat Austro-Ugarskoj 12. kolovoza 1914. godine. Iako je Beč odmah zaniijekao slanje trupa na zapadno bojište, tek nakon engleske objave rata članci pokazuju da cijela priča možda i nije bila istinita. Izgleda da su u vlakovima koji su stigli iz Austrije zapravo bili njemački vojnici koji su samo koristili austrijske željeznice budući da su njemačke bile preopterećene.

U sljedećih nekoliko mjeseci dolazi do već spomenute objave diplomatskih dokumenata sila Antante povezanih sa srpanjskom krizom. Prvi objavljeni dokumenti (već početkom kolovoza 1914. godine) su britanska *Plava knjiga (Blue-book)*. U njoj se tvrdi da je Austrija otpočeta htjela rat sa Srbijom zbog čega je sustavno odbijala sve pokušaje smirenja situacije. Njena saveznica Njemačka pak nije dovoljno utjecala na nju u tom smjeru, već joj je pružala podršku na putu prema ratu, dok je Rusija na sve načine pokušala pregovorima doći do rješenja. Ponovno se kritizira Ultimatum čije je potpuno prihvatanje nezamislivo ijednoj suverenoj državi, pogotovo ne unutar 48 sati.

Ovako oštar ton prema Austro-Ugarskoj se pomalo mijenja objavom ruske *Narančaste knjige (Orange-book)*, sredinom rujna, i francuske *Žute knjige (Yellow-book)*, početkom prosinca 1914. godine. *Times* u ruskim dokumentima primjećuje želju Beča da se dođe do dogovora, koja je potvrđena ponudom raznih ustupaka kako bi se izbjegao sukob s Rusijom i širenje rata na ostatak Europe. Krivnja za rat se prebacuje na Njemačku koja je „toliko željela biti 'dobar sekundant' Austro-Ugarskoj da je objavila rat Rusiji čak tjedan

*dana prije nego je njena saveznica bila u ratu s tim Carstvom*³⁵. Nadalje krivi ju se za uspješno ometanje pokušaja ostalih sila da se dođe do mirnog rješenja, prihvatljivog i Austro-Ugarskoj i Srbiji – dok je Monarhija još uvijek prijateljski pregovarala s Rusijom i Engleskom, Njemačka je objavila rat. Smatra se da nije moguće da Njemačka nije znala sadržaj Ultimatum, postoji čak sumnja da ona stoji iza njega, budući da je uvijek držala svoju saveznicu Austriju u podređenome položaju: „*ali da nije znala karakter Note, ili da je bila slijepa na njegove moguće posljedice, ni na trenutak ne možemo pomisliti. Oduvijek je držala Austro-Ugarsku u Schlepptau – zavisnome položaju na koji bi rado svela sve slobodne narode Europe. Ako je odjednom odlučila dati slobodnu ruku svojoj podređenoj saveznicu, bilo je to zato što je znala kako može zloupotrijebiti taj trenutak slobode, i zato što je bila spremna na njegove posljedice*“³⁶. Francuski dokumenti također potvrđuju njemačku krivnju za rat. Vidljivi su iskreni pokušaji velikih sila da se očuva mir te austro-ugarsko premišljanje oko nastavljanja s nasilnim rješavanjem nastalog problema i spremnost na daljnje pregovore. Izgleda da je Njemačka iskoristila svađu svoje saveznice za ostvarenje vlastitih planova.

Austro-Ugarska tako u *Timesu* od države koja je svojim djelovanjem, uz pomoć Njemačke, izazvala europsku katastrofu, postaje žrtvom njemačkih megalomanskih planova.

3.2. Ova se svađa nas ne tiče!

U *Mirroru* austro-ugarski Ultimatum Srbiji dolazi bez najave, bez prethodnoga razmatranja političke situacije te osjećaja napetosti i iščekivanja kako će se cijela situacija razviti. U tome nema ništa čudnoga budući da se *Mirror* u vremenu između atentata i objave Ultimatum vratio bavljenu uobičajenim stvarima, smatrajući događaje na Balkanu dalekima i u biti nebitnima u svakodnevnom životu njihovih čitatelja, prosječnih Engleza. Što se samog Ultimatum tiče, nema kritike postavljenih zahtjeva ili jezika koji je korišten, kao što je to prisutno u *Timesu*, već se spominju samo prihvatljivi zahtjevi. Odmah se spominje važnost

³⁵ „*so eager to act the part of a „good second“ to Austria-Hungary that she declared war on Russia a whole week before her principal was at war with that Empire*“, „Vienna And Berlin“, *The Times*, 17. rujna 1914.

³⁶ „*But that she did not know the character of the Note, or that she was blind to its probable consequences, we cannot for a moment imagine. She has always kept Austria-Hungary in Schlepptau – in that position of dependence to which she would fain reduce all the free nations of Europe. If for once she gave her subordinate ally a free hand, it was because she knew how that momentary freedom was to be abused, and because she was ready to face the results of its abuse.*“, „The Russian Orange-book“, *The Times*, 21. rujna 1914.

Rusije – ona će navodno šaptati u uho Beogradu što činiti, mada se smatra da će njen stav biti pomirljiv.

Iako izgleda da Monarhija odbija nenasilna rješenja, *Mirror* ne kritizira njezinu politiku i ponašanje. Razlog tomu je odmak novina od cijele situacije, odnosno stav da se to njih, Engleza, zapravo ne tiče. Slijedi objašnjenje tenzija između Austro-Ugarske i Srbije, no *Mirror* ne favorizira nijednu stranu već se dobija dojam da samo objašnjava kako je došlo do trenutačne krize. *Mirror* smatra da svađa Austro-Ugarske i Srbije nema nikakve veze s Engleskom i to jasno iskazuju izjavama poput: „*Kada bi rat bio ograničen samo na Austriju i Srbiju nikoga u ovoj zemlji, u svakom slučaju, ne bi bilo briga što se događa*“³⁷.

Ono oko čega su ove novine zabrinute je europski sustav saveza u kojem vide prijetnju engleske intervencije u moguć sukob na kontinentu. Iako ne postoje nikakvi ugovori s Rusijom, postoji vjerojatnost da bi morali priskočiti Francuskoj u pomoć. Ni ona nije ostala pošteđena kritike – *Mirror* smatra da Francuska još od 1870. godine čeka na priliku za ponovnim obračunom s Njemačkom zbog čega ju sada optužuje da želi rat. Dok francuske novine smatraju da će postupci Berlina odlučiti sudbinu Europe, *Mirror* pak smatra da će do toga doći u Petrogradu. *Mirroru* se ne sviđa zaokupljenost Europe njemu tako beznačajnim problemom poput „*svađe između autokratskog Nijemca i brutalnoga Srba*“³⁸. Za cijelu krizu krive sistem savezništava koji je velike sile uključio u tu neznatnu svađu i samo još više otežao njezino rješavanje. Propali pokušaji britanskoga ministra vanjskih poslova Sir Edwarda Greya te činjenica da bi sudbina Europe mogla biti odlučena u Petrogradu ne uljevaju puno nade te se *Mirror* s očajem pita: „*Hoće li Britanija biti uvučena u veliki sukob samo zato što su se Austrijanci i Srbi posvađali?*“³⁹.

Ono što iznenađuje je osjetan anti-srpski stav novina. Beograd je opisan u lošem svjetlu, vidljivo je zgražanje nad tretmanom žena koje sve same moraju raditi dok muškarci samo uživaju; mode i rasonode engleskoga visokog društva jedva da ima pa se *Mirror* pita: „*O čemu ta jadna stvorenja uopće razgovaraju?*“⁴⁰. Srbi su nadalje opisani kao brutalan narod nedostojan zamaranja, a rečenica: „*Niti jedan od balkanskih naroda nije vrijedan smrti*“

³⁷ „Is Great Britain Free?“, *The Daily Mirror*, 27. srpnja 1914.

³⁸ „A Nervous Week“, *The Daily Mirror*, 27. srpnja 1914.

³⁹ „Declaration of War by Austria-Hungary on Servia“, *The Daily Mirror*, 29. srpnja 1914.

⁴⁰ „What do the poor creatures talk about?“, „This Morning's Gossip“, *The Daily Mirror*, 27. srpnja 1914.

*ijednog pristojnog čovjeka.*⁴¹, najbolje opisuje stav prema Balkanu, ali i cijeloj srpanjskoj krizi i engleskoj ulozi u mogućem ratu. U nekoliko je članaka spomenuta, od novina osuđena, srpska praksa odsijecanja ušiju i rezanja nosova („*ear chopping and nose slitting*“) te njihova neciviliziranost. Također je napomenuto da za Srbe „*čak ni idealisti i teoretičari o pravima naroda nisu uspjeli pronaći entuzijizam, od Balkanskih ratova u kojima je svaki od balkanskih naroda pokazao sposobnost za krvožednu pokvarenost, odsijecanje ušiju, rezanje nosova, i sakaćenje mrtvih i ranjenih.*“⁴².

U raspravi o krivnji za rat *Mirror* navodi da dok svi krive jedni druge, on smatra da kada bi svi gledali na svoje probleme i ponašanje, a ne tuđe, Europa ne bi bila u krizi. I u *Mirroru* dolazi do objave vijesti da su se određene austro-ugarske trupe našle na zapadnome bojištu, uz komentar da iako Beč uvjerava da to nipošto nije istina, Pariz je stopostotno uvjeren da su austro-ugarske trupe priskočile Njemačkoj u pomoć. No ovdje nema rasprave o tome kakav bi odnos prema Austro-Ugarskoj trebao biti, niti naznake bilo kakvog anti-austrijskoga stava. Uslijedila je samo objava rata dva dana kasnije.

Dok se u *Timesu* nadugo i naširoko raspravlja o objavi diplomatskih dokumenata sila Antante povezanih sa srpanjskom krizom te umiješanosti Austro-Ugarske i krivnji Njemačke za rat, u *Mirroru* se oni samo usputno spominju uz zaključak da je za rat kriva isključivo Njemačka. Narednih se godina, krajem srpnja ili početkom kolovoza, *Mirror* osvrće na te ključne srpanjske dana 1914. godine. Tako 1915. godine piše da se ljudi prije godinu dana, kada je Austro-Ugarska objavila Ultimatum Srbiji, nisu zamarali nastalom krizom na Balkanu. Takvo što nije ih pretjerano zanimalo jer su bili zaokupljeni planiranjem svog godišnjeg odmora. 1916. godine oči su uprte u Njemačku koja je na obljetnicu početka rata zaokupljana napadom na Verdun, pa se ne vode rasprave o Austro-Ugarskoj. 1917. godine *Mirror* piše da je Austro-Ugarska djelovala pod Njemačkim pritiskom te da „*nikakav balkanski problem, nikakva lokalna svađa, nije započela rat, već njemačka svađa, njena*

⁴¹ „*Not one of the Balkan peoples is worth the death of a single decent man.*“, „The Greatest Catastrophe“, *The Daily Mirror*, 29. srpnja 1914.

⁴² „*for whom even idealists and theorists about the rights of nationalities fail to work up any enthusiasm, since those Balkan wars in which each Balkan people showed its capacity for bloodthirsty villany, ear chopping, nose slitting, and the mutilation of dead and wounded...*“, „Mars and Europe“, *The Daily Mirror*, 30. srpnja 1914.

europska ambicija, žudnja za podčinjavanjem Europe njemačkoj volji“⁴³. Pogled na cijelu situaciju se 1918. godine mijenja. Otkriveno je da je austro-ugarski ambasador u Beogradu tako brzo napustio Srbiju da zapravo nije stigao pročitati srpski odgovor na Ultimatum. To saznanje navodi *Mirror* na zaključak da su se Austro-Ugarska i Njemačka zajedno pripremale za rat: „*Drama je bila isplanirana. Probe su se izvršile. Vojska je stupala na pozornicu*“⁴⁴.

3.3. Neka se carevi tuku, pustite nas radnike na miru

Herald nekoliko dana prije same objave Ultimatum piše o nemiru uzrokovanom glasinama da je nadolazeći Ultimatum samo uvod u rat između Austro-Ugarske i Srbije. Nakon objave Ultimatum članci izvještavaju o njegovim razlozima – Srbija nije ispoštovala dogovor koji je imala s Austro-Ugarskom u održavanju dobrosusjedskih odnosa – te napominju da će Njemačka pokušati lokalizirati mogući sukob. *Herald* zaključuje da „*ukoliko europska diplomacija ne uspije intervenirati u zadnji čas Austrija i Srbija će zaratiti*“⁴⁵. S tim u vezi izvještava se o najavama velikih sila - Velike Britanije, Italije, Francuske i Rusije – da će pokušati posredovati i spriječiti sukob. Kao i *Mirror*, *Herald* vidi sustav saveza kao opasnost za europski mir. Napad članice jednoga saveza na članicu drugog saveza automatski će aktivirati potpisane ugovore i cijela će Europa biti zahvaćena ratom. *Herald* zbog toga zaključuje da je „*važna činjenica koju Engleska treba zapamtiti da ako dopustimo da nas uvuku u rat to neće biti zbog nekog načela, ispravnog ili neispravnog, već zbog diplomatskih obaveza na koje na prvome mjestu nismo trebali pristati*“⁴⁶.

Članci prikazuju promjenu u srpskom stavu od prihvaćanja svih zahtjeva do brze mobilizacije. Razlog tome je navodna poruka Rusije u kojoj je naređeno Srbiji da se mobilizira. I ovdje je prisutno uvjerenje da razvoj trenutne krize ovisi o postupcima Rusije. *Herald* izražava suosjećanje za malu Srbiju čija je želja za slobodnim razvojem i neovisnošću

⁴³ „No Balkan problem, no local quarrel, began the war, but a German quarrel, a European ambition, a lust to subdue all Europe to the German will.“, „Three years ago: lest we forget“, *The Daily Mirror*, 4. kolovoza 1917.

⁴⁴ „The drama was arranged. Rehearsals had taken place. The military stage was ready.“, „After four years“, *The Daily Mirror*, 5. kolovoza 1918.

⁴⁵ „Unless European diplomacy is able to interfere at the eleventh hour Austria and Serbia will be at war“, „Angel of Death Beats His Wings“, *The Daily Herald*, 27. srpnja 1914.

⁴⁶ „The point for England to remember is that if we allow ourselves to be dragged in it will not be because of any principle, right or wrong, but because of diplomatic engagements which we ought never to have entered into“, isto.

ugrožena prijetnjama velikoga i moćnoga susjeda koji je poznat po lošem tretmanu malih naroda unutar vlastite države. I iako navodno Austro-Ugarska samo želi kazniti Srbiju, smatra se da velike sile uvijek žele više. *Herald* nadalje piše da je Monarhija izgubila pravo na bilo kakvu podršku kada je Srbiji poslala Ultimatum za koji je i sama znala da neće biti prihvaćen⁴⁷. Nakon austrijske objave rata Srbiji *Herald* naglašava da do novina stižu kontradiktorne informacije. Tako se s jedne strane govori da je lokalizacija sukoba moguća, dok s druge strane svi naređuju mobilizaciju.

U nekoliko članaka se kritizira pisanje *Timesa* jer se smatra da zadaća Velike Britanije nije miješanje u odnose Austro-Ugarske i Srbije. Komentira se da njegovi članci pozivaju na rat, koji će samo donijeti patnju i propast radnicima, čija dužnost nije sudjelovati u sukobu izazvanom svađom Austrije i Srbije. Iako se *Herald* ne slaže s austro-ugarskim napadom na Srbiju, poziva sve radnike na anti-ratne demonstracije i odupiranje ratu. Izvrstan opis stava ovih novina prema ratu je isječak intervjua jednog od radnika na londonskom pristaništu: „Postavio bih kralja Srbije...cara Austrije, cara Rusije i sve duge „pigmalijske“ agresivce u krvavo borilište i pustio luđake da se tuku. To nije naša bitka“⁴⁸. Ovo nije rat radnika, već kraljeva i diplomata, pa zašto bi radnici onda nepotrebno ginuli. Rat nadalje donosi glad i još veće siromaštvo za već ionako siromašne. Radnici nemaju ništa protiv radnika drugih zemalja, a prisiljeni su boriti se jedni protiv drugih jer se carevi igraju rata.

Ni *Herald* nije zaobišla vijest da su se austro-ugarske trupe našle na zapadnome bojištu. No članci ne nude nikakve rasprave o istinitosti te tvrdnje, samo prenose nezadovoljstvo Beča što je Engleska iskoristila lažne informacije kako bi joj objavila rat i uništila njihovo tradicionalno prijateljstvo. Ono čime se zamaraju nakon vijesti o engleskoj objavi rata Austro-Ugarskoj su ekonomske posljedice takve odluke. Sklopljeni trgovački ugovori postaju nevažećima, a sklapanje novih postaje nemogućim. Ulaskom Velike Britanije u rat u člancima prestaju sve rasprave oko ispravnosti te odluke. Zaključak je da one više nemaju smisla jer je sad samo jedna stvar važna – pobjeda.

Zanimljivo je primijetiti da *Herald* izražava očit anti-ruski stav, iako su Rusi njihovi ratni saveznici. Rusija je stavljena u isti koš s Njemačkom i Austro-Ugarskoj kao

⁴⁷ „Notes of the day“, *The Daily Herald*, 27. srpnja 1914.

⁴⁸ „I'd put the King of Servia ... the Emperor of Austria, the Tsar of Russia, and all the other “Pygmalion“ fire-eaters in a „sanguinary“ rat-pit, and let the madman fight it out. It's not our quarrel“, „Dockland And the War“, *The Daily Herald*, 5. kolovoza 1914.

militarističko carstvo koje vlastite ljude vidi samo kao vojnike koje može kontrolirati i koristiti za vlastite ciljeve. Zato kada piše da Antanta mora pobijediti za slobodu Europe, izražavaju žaljenje što moraju surađivati s Rusijom: „jedina nada za Europu je pobjeda liberalnih Sila, Engleske i Francuske, iako je katastrofalno što su u savezu s reakcionarnim despotizmom Rusije“⁴⁹. *Herald* također naglašava da Engleska mora spriječiti nadmetanje Austro-Ugarske i Rusije za utjecaj na Balkanu te pustiti male narode da se razvijaju u miru i slobodi. Njihovo nadmetanje je krivo za sve nevolje i nestabilnost koja je zahvatila tu regiju Europe. Nema podržavanja ruskih interesa jer su oni kao i germanski interesi štetni za Europu.

Sredinom rujna 1917. godine *Herald* objavljuje članak u kojem dokazuje kako krivnja za rat nije u potpunosti njemačka. Tijekom petrogradskog suđenja ruskom generalu Suhomlinovu dolazi do novih saznanja o tim ključnim srpanjskim danima. Izgleda da je Rusija naredila mobilizaciju prije nego što je to priznala čime je zapravo lagala svima, čak i svojim saveznicima: „lagali su Zapadnim silama, koje su obmanute od toga dana do dana današnjeg, dale podršku Rusiji ne znajući glavnu činjenicu da je u ključnome trenutku presudna provokacija stigla iz Petrograda“⁵⁰. Cijela Europa je znala posljedice ruske mobilizacije, ali ruski su državnici odlučili ignorirati sva upozorenja. *Herald* su jedine novine koje u biti ne optužuju Austro-Ugarsku za planiranje rata te naknadno oslobađaju Njemačku potpune krivnje, dok ju djelomice prebacuju na Rusiju: „u Europi su postojale dvije ratne stranke, i međusobno su izazvale rat. Kolika točno krivnja pada na njemačku, a kolika na rusku ratnu stranku može samo sveznajući sudac ocijeniti“⁵¹. Takav je stav vidljiv i početkom prosinca iste godine u članku koji zaključuje da je Rusija namjerno u razgovoru s Austro-Ugarskom promijenila uvjete koje su ostale sile prihvatile i odobrile. Monarhija te nove ruske uvjete nije mogla prihvatiti te je time Rusija u biti gurnula Europu u rat. *Herald* nadalje kritizira stav britanskog ministarstva vanjskih poslova koja svim silama još uvijek pokušava

⁴⁹ „The only hope for Europe is in the victory of the liberal Powers, England and France, even though they be so disasterously allied with the reactionary despotism of Russia“, „The War And the Workers“, *The Daily Herald*, 17. kolovoza 1914.

⁵⁰ „They lied to the Western Powers, who were deceived from that day to this, and gave support to Russia in ignorance of the capital fact that at the crucial moment the decisive act of provocation came from Petrograd“, „Revelations From Russia“, *The Daily Herald*, 15. rujna 1917.

⁵¹ „There were two war parties in Europe, and between them they made the war. Exactly how much of the guilt falls on the German and exactly how much on the Russian war party only an omniscient judge could decide“, isto.

svu krivnju za neuspješne srpanjske pregovore svaliti na Centralne sile, što je čini se samo još jedna laž.

3.4. Nada umire zadnja

EPG u smirenome tonu izvještava da je Austro-Ugarska poslala svoj ultimatum Srbiji te da se očekuje njegovo prihvaćanje čime će se cijela situacija razriješiti. Za razliku od ostalih promatranih novina, *EPG* situaciju na Balkanu povezuje sa situacijom u Irskoj te nadodaje kako su Dublin i Beograd u biti povezani. Time se zapravo želi reći kako je sumnjivo što do krize u vanjskoj politici dolazi baš tada kada Velika Britanija, Francuska i Rusija (članice Antante) prolaze kroz unutarnjopolitičke krize i skandale te da je njihovo brzo rješenje/smirenje prijeko potrebno kako bi se moglo što bolje pripremiti za izazove trenutne europske krize. Članci izvještavaju da iako je Srbija prihvatila zahtjeve austro-ugarskoga Ultimatum (napominje se pod prisilom), diplomatski odnosi među tim državama su prekinuti te je započela mobilizacija obje vojske.

Koliko god se situacija činila lošom, *EPG* izvještava da još uvijek ima nade u mirno rješenje krize. Takav pozitivan pogled prisutan je primjerice kada Njemačka odbija sudjelovanje na predloženoj konferenciji Sir Edwarda Greya. Članci se fokusiraju na dobre vijesti u izrazito nepovoljnoj situaciji. S tim je povezana vijest o direktnim pregovorima koje su Austro-Ugarska i Rusija započele, na koje se gleda kao na dobru alternativu konferenciji velikih sila. No i ove novine polako uviđaju da je vjerojatnost lokalizacije sukoba mala (pogotovo ako se ona temelji na austrijskim obećanjima o nepripajanju srpskoga teritorija) te da je vjerojatnost domino efekta sve veća. Iako se Rusija počinje mobilizirati, a Njemačka sprema na isto, *EPG* se opet nada da će jedna od država u zadnjem trenutku odustati od ratnoga pohoda i da će se situacija smiriti.

Vijest o pojavi austro-ugarskih vojnika u Francuskoj popraćena je izjavama da su Engleska i Austro-Ugarska još uvijek u dobrim odnosima te da se austro-ugarske morske luke smatraju prijateljskima. Navodno je Monarhija odbila pomoći njemačkoj floti jer bi time ugrozila odnose s Engleskom. Zanimljivo je da je u prijašnje objavljenim člancima spomenuto kako će se austro-ugarska mornarica vjerojatno priključiti njemačkoj i objaviti rat Engleskoj. No dogodilo se suprotno. Engleska objava rata Austro-Ugarskoj i ovdje je povezana s Francuskom, ali oko nje nije povedena nikakva daljnja rasprava.

Početak studenoga 1914. godine *EPG* izvještava kako su po Engleskoj provedena javna predavanja, dijeljeni pamfleti i knjige koji objašnjavaju tko je kriv za rat, zašto se Engleska bori i slično. Zaključak je da je Austro-Ugarska započela rat zbog ubojstva Franje Ferdinanda, ali da zapravo Njemačka stoji iza svega. Ona je, naime, iskoristila nastalu situaciju kako bi ostvarila svoje megalomanske planove o svjetskoj dominaciji. Nadalje, u prosincu iste godine se piše kako je Njemačka spriječila sve mirovne pokušaje ostalih sila te da je čak i Austro-Ugarska bila spremna na daljnje pregovore i smirenje situacije. Ni naredne se godine stav ne mijenja. Tako početkom rujna 1915. godine *EPG* izdaje članak u kojemu se dokazuje da je Njemačka kriva za rat. Dokazi se nalaze u belgijskim diplomatskim dokumentima, skupljenim i objavljenim u obliku *Sive knjige (Grey-book)*. Budući da je austro-ugarski Ultimatum u biti bio objava rata, smatra se nemogućim da Njemačka za njega nije znala. 1917. godine dokaza je još više. *EPG* piše kako su na tajnome sastanku generala i političara 5. srpnja 1914. godine Centralne sile „osmislile hladnokrvnu i promišljenu zavjeru, učinivši nemogućim za Srbiju prihvaćanje njihovih zahtjeva ili za Rusiju da ih dopusti“⁵². Također je otkriveno da je austro-ugarski načelnik glavnog stožera Conrad von Hoetzendorf godinama planirao rat sa Srbijom. Njemačka je bila dobro upoznata s njegovim planovima i namjerama te je rat bio neizbježan. No tu dokazima nije kraj jer je navodno Herr Zimmermann, njemački tajnik za vanjske poslove, priznao da je Njemačka znala sadržaj austro-ugarskog Ultimatumu prije nego li je poslan Srbiji. Prema *EPG*-u svi dokazi pokazuju da su Austro-Ugarska i Njemačka glavni krivci za rat.

⁵² „... hatched a cold-blooded and deliberate plot, making it impossible for Serbia to accept their demands or for Russia to tolerate them.“, „The Prussian Baal“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 1. kolovoza 1917.

4. AUSTRO-UGARSKA NA BOJIŠTIMA

Iako Englezi s najvećom pozornošću prate zbivanja na Zapadnome bojištu gdje su suočeni sa svojim glavnim neprijateljem Njemačkom, to ne znači da zanemaruju ostale ratne događaje. U svim promatranim novinama nalazimo izvještaje koji se tiču austro-ugarskih snaga na balkanskom, istočnom i talijanskom bojištu. Kako su Velika Britanija i Austro-Ugarska bile na suprotnim stranama u ratu, ratni izvještaji o neprijatelju nisu mogli biti pozitivni. Izvještaji sa svih frontova su vrlo slični te je vidljiv isti obrazac pisanja i o ratnome djelovanju Austro-Ugarske – ona je stalno u povlačenju, sve njezine ofenzive završavaju katastrofom, vojnici se radije predaju nego bore, a oni rijetki trenuci pobjede slabo su opisani i često izostavljeni. Izvještaje smo podijelili na četiri podpoglavlja s obzirom na države s kojima se Austro-Ugarska sukobila. Prvi ratni izvještaji stižu s Balkanskoga bojišta, gdje se Austro-Ugarska našla u neočekivanim problemima sa Srbijom, pa ćemo s njima započeti, a nastaviti s Rusijom, Italijom i Rumunjskom.

4.1. Rat sa Srbijom

4.1.1. Mala Srbija ponižava moćnu Austriju

Times u svojim člancima uvijek opisuje Austro-Ugarsku kao veliku i moćnu silu koja napada malu Srbiju. Budući da je Austro-Ugarska od samoga početka neuspješna u svojim napadima, česte su ironične primjedbe kako je napokon nakon godina navodne provokacije Monarhija naučila Srbiju pameti. Rat sa Srbijom opisan je kao velika sramota i poniženje za Austro-Ugarsku te su takvi komentari prisutni sve do zajedničke ofenzive Austro-Ugarske, Njemačke i Bugarske kojom je hrabra mala Srbija okupirana, ali ne i poražena. Članci iznimno hvale i slave hrabre, ponosne i odvažne srpske vojnike koje su iskustva balkanskih ratova učinila vještim borcima. *Times* srpsku pobjedu vidi kao važno postignuće jer što se Austro-Ugarska više bavi Srbijom, manje pažnje može pridavati ruskoj opasnosti, zbog čega se *Times* pita: „*ako se Austrija ne može suočiti sa Srbijom što će učiniti kada Ruske legije pregaze Galiciju i prijeđu Karpate*“⁵³. Riječ 'mala' najčešće stoji ispred riječi 'Srbija' kako bi se austrijski neuspjeh još više naglasio, a Monarhija dodatno osramotila.

Nakon prvotnih neuspjeha Beč objavljuje da Monarhija odustaje od velikih ofenziva protiv Srbije te će se ograničiti na kaznenu ekspediciju. *Timesu* takva izjava odlično odgovara za njegovo daljnje kritiziranje i ismijavanje Monarhije te komentira da se „*Austrija sada*

⁵³ „*If the Austrians cannot face Serbia what will they do when the Russian legions sweep over Galicia and across the Carpathians?*“, „*The Great Battle At Last*“, *The Times*, 24. kolovoza 1914.

ograničila na kaznenu ekspediciju protiv Srbije, ali Srbija nije ta koja prima kaznu, već koja kažnjava ... i Saveznicima je posebno drago što je Srbija dala austrijskom nasilniku tako tešku kaznu i time nastavila austrijsku 'tradiciju poraza'⁵⁴. Članci su oštri u osuđivanju austro-ugarskog bombardiranja Beograda jer izgleda mu je jedina svrha bila uništenje glavnoga grada neprijatelja, budući da u njemu nije bilo važnih vojnih meta. Tako su važne institucije, poput sveučilišta, ali i mnoge obiteljske kuće, postale ruševinama. Ovdje se također Austro-Ugarska pokušava poniziti komentiranjem da većina granata ispaljenih na Beograd uopće nije eksplodirala jer je njihova municija loše izrade i kvalitete. Mjeseci nevještog bombardiranja bili su potrebni kako bi austro-ugarske trupe napokon ušle u grad početkom prosinca, da bi nakon tjedan dana iz njega bile istjerane od strane pobjedničke srpske vojske. Uslijedilo je još jedno u nizu neurednih povlačenja natrag preko granice. Takav debakl nije ostao bez komentara: „*Austro-Ugarska Monarhija preživjela je mnoga velika poniženja, ali nikada se nije morala suočiti s tako teškim udarcem kao već drugim porazom od male Srbije*“⁵⁵.

Glasine o pripremama nove austro-ugarske ofenzive početkom 1915. godine dočekane su s podsmjehom i uvjerenjem da će to biti još jedan poraz austro-ugarske vojske, još više time što je srpska vojska lošije opremljena te joj ozbiljno počinje nedostajati ratnoga materijala. Vjerojatnost neuspjeha povećana je nepovoljnim vremenskim uvjetima, kišom i snijegom, koji su ionako težak teren učinili neprohodnim, a neaktivnost na bojištu učinila je srpske vojnike odmornima i spremnima. Svi znakovi ukazuju na katastrofu za Monarhiju, a članci predviđaju da bi „*nova neprijateljska ofenziva bila poput kockareve zadnje šanse, i mogla bi završiti katastrofom koja bi dosadašnje austrijske debakle učinila neznačajnima*“⁵⁶.

Krajem 1915. godine *Times* izvještava o još jednoj austro-ugarskoj ofenzivi na Srbiju, ali ovoga puta pod pritiskom Njemačke. Komentira se da je do takvog razvoja situacije došlo

⁵⁴ „*Austria is now limiting herself to punitive expedition against Serbia, but the latter country is giving punishment and not receiving it ... and it is particularly gratifying to the Allies that Serbia should have given the Austrian bully such severe chastisement and have continued Austria's 'tradition of defeat'*“, „Victories In the East“, *The Times*, 24. kolovoza 1914.

⁵⁵ „*The Austro-Hungarian Monarchy has survived many deep humiliations, but it has never had to face a more bitter blow than his second signal defeat at the hands of little Serbia ...*“, „The Humiliation Of Austria“, *The Times*, 16. prosinca 1914.

⁵⁶ „*A renewed offensive by the enemy would be almost in the nature of a gambler's last throw, and might conceivably result in a disaster before which the recent Austrian debacle would pale into insignificance.*“, „The New Austrian Offensive“, *The Times*, 31. siječnja 1915.

jer Centralnim silama treba vijest o pobjedi. Mada je Monarhija već zauzeta drugim bojištima, prisiljena je odvojiti postrojbe za novu ofenzivu. Veliki šok i razočarenje *Timesu* donosi vijest o bugarskome ulasku u rat na strani Centralnih sila. Izgleda da ju je Njemačka potkupila primamljivim obećanjima o teritorijalnim dobitcima na štetu Srbije. Nova, pojačana, austro-ugarska ofenziva ovoga je puta rezultirala brzom pobjedom na koju Antanta nije bila spremna.

Kako je sada neprijateljska strana pobjednička broj članaka koji se bavi balkanskim frontom naglo opada. Naime, *Timesu* nije u interesu izvještavati o gubicima prijateljske zemlje o čijoj su hrabrosti, uspješnosti i izdržljivosti toliko pisali. Zanimljivo je da je u cijeloj priči Austro-Ugarska ostavljena po strani, dok je uspjeh ofenzive pripisan isključivo Njemačkoj, čime se reputacija Austro-Ugarske kao gubitničke države podređene snažnijem partneru nastavlja. Iznimna je kritika usmjerena na Bugarsku koju se naziva izdajicom budući da je okrenula leđa svojoj slavenskoj braći i udružila snage s germanskim osvajačem. Ofenziva se dalje nastavila na Crnu Goru i tu se mogu pronaći jedini izvještaji u kojima se spominje uspješnost austro-ugarske vojske i njihova pobjeda - „*sada je u potpunosti jasno da je Crna Gora svedena na austrijsku milost i nemilost, i da je većina Crnogoraca prisiljena predati svoje oružje*“⁵⁷. Ovakve vijesti pomalo zabrinjavaju Englesku jer dovode sigurnost Jadrana u pitanje.

Nakon okupacije Srbije u *Timesu* se rijetko pojavljuju izvještaji s balkanskoga bojišta vezani uz Austro-Ugarsku. Većinom se objavljuju članci koji opisuju loše stanje u Srbiji, glad, bolesti te pozivaju na pomoć savezničkoj zemlji i narodu. Iako se u ponekim člancima pojavljuje kritika Austrijanaca kao okupatora, ona je nezamjetna, dok se puno veća pozornost pridaje zločinima i nehumanome postupanju prema civilnome stanovništvu od strane bugarske vojske.

Pitanje Balkana ponovno se otvara kapitulacijom Bugarske 29. rujna 1918. godine. Njenim ispadanjem iz rata otvara se novo bojište koje direktno ugrožava austro-ugarske granice. Iz Soluna kreću udružene vojske Antante – Britanci, Francuzi, Srbi, Grci i Talijani – koje postupno oslobađaju Balkan od Centralnih sila. Iako je austro-ugarska vojska odmah krenula s užurbanim povlačenjem iz Albanije, Crne Gore i Srbije, *Times* smatra da će teško

⁵⁷ „... it is quite clear that Montenegro is now completely at the mercy of the Austrians, and that majority of the Montenegrins are perforce giving up their arms.“, „Austria And the Adriatic“, *The Times*, 27. siječnja 1916.

izbjeci opkoljavanje. Osim savezničkih vojski koje su im za petama, moraju se obračunavati i s iregularnim postrojbama koje se ubrzano formiraju unutar okupiranih teritorija. *Times* s veseljem najavljuje skoro oslobođenje Balkana od tuđinske, točnije germanske, vlasti i utjecaja, što ujedno znači i slom austro-ugarske balkanske politike: „*Uskoro će se svi teritoriji južno od Dunava i Save zauvijek osloboditi austrijske vladavine*“.⁵⁸

4.1.2. Hrabra srpska vojska bori se do kraja

Iako je pokazivao pomalo anti-srpski stav, *Mirror* početkom rata takav stav ostavlja po strani i piše o neuspješnim austro-ugarskim pokušajima osvajanja Srbije. Već početkom kolovoza 1914. godine izvještava o velikim gubicima austro-ugarske vojske i činjenici da unatoč tim gubicima „*nijedan živući austrijski vojnik nije sada na srpskome tlu*“.⁵⁹ Čini se da je jedino austro-ugarsko postignuće za sada bombardiranje Beograda, koje im zapravo nije ništa donijelo jer su srpska vlada i sve važne institucije već odavno preseljene u Niš. Isti je komentar prisutan krajem godine kada je austro-ugarska vojska napokon uspjela ući u Beograd, iako samo na 12 dana, nakon čega je iz njega istjerana. Srpski vojnici se hvale i slave, a zanimljivo je da se sada po prvi puta koristi timesov rječnik u opisivanju Monarhije i Srbije: „*...uspješna kampanja koju je mala herojska zemlja pokrenula protiv austrijskog nasilnika*“.⁶⁰ *Mirror* koristi skoro identičnu primjedbu kao *Times* kada govori o austrijskoj kaznenoj ekspediciji na Srbiju: „*S nehotičnim humorom Austrija opisuje kampanju kao „kaznenu ekspediciju“, ali vojnici kralja Petra su ti koji izvršavaju kažnjavanje*“.⁶¹

U *Mirroru* također nailazimo na kritiku Austro-Ugarske zbog lažnog izvještavanja o njihovoj uspješnosti u Srbiji. No to nije bio jedini put da je Monarhija uhvaćena u laži – navodno su i Austro-Ugarska i Njemačka u nekoliko navrata falsificirale fotografije i objavile ih u novinama tvrdeći da pokazuju nešto sasvim drugo od onoga što je zapravo na slici,

⁵⁸ „*At no distant time all the territories south of the Danube and the Save should pass out of Austrian possession for ever*“, „Freeing Belgium And Serbia“, *The Times*, 17. listopada 1918.

⁵⁹ „*not a living Austrian soldier is now on Servian soil.*“, „No Austrians on Servian Soil“, *The Daily Mirror*, 12. kolovoza 1914.

⁶⁰ „*...the successful campaign which the heroic little country has waged against the Austrian bully.*“, „Serbia's Armies in the Field: They Routed Austria“, *The Daily Mirror*, 29. prosinca 1914.

⁶¹ „*With unconscious humour Austria describes the campaign as a „punitive expedition“, but the punishing is being done by King Peter's soldiers.*“, „Servian Boy Soldier of Twelve: Damaged Belgrade“, *The Daily Mirror*, 28. kolovoza 1914.

primjerice fotografiji eksplodirane morske mine bi dodali tonući neprijateljski brod ili ispod slike pogođenog aviona napisali da je to neprijateljski avion.

Iako se početkom 1915. godine najavljuje velika austro-ugarska ofenziva, ne nailazimo na puno vijesti s balkanskoga bojišta. Austro-Ugarska je, kako *Mirror* izvještava, zaokupljena borbama protiv Rusije, pa ne pokreće nove operacije protiv Srbije. Mjeseci neaktivnosti prekinuti su u listopadu austro-njemačko-bugarskom invazijom na Srbiju. Odmah se pokreće rasprava o Bugarskoj i razlozima njezina sudjelovanja u ratu. Njena mržnja prema Srbiji nakon završetka Balkanskih ratova ostala je iznimno snažna, a bolne su ju uspomene samo jačale. *Mirror* se pita što je to bilo Bugarskoj ponuđeno da je pristala udružiti snage sa svojim stoljetnim neprijateljem Turskom i anti-slavenskim germanskim agresorom. Austro-Ugarska se ovdje, kao i u *Timesu*, samo usputno spominje dok je pažnja usmjerena na Njemačku.

Ova je situacija nadalje nagnala *Mirror* na preispitivanje britanske navike idealiziranja malih naroda. *Mirror* smatra da se Britanci uvijek razočaraju kada vide da su i mali narodi sposobni ugnjetavati druge čim ostvare vlastitu slobodu. Kao jedan od primjera spominju se i Mađari koji su uživali britansku naklonost (pogotovo u doba Revolucije 48./49. kada je Kossuth smatran herojem) dok nisu pokazali svoje pravo lice podjarmljivanjem ostalih malih naroda, pogotovo Slavena, dobivši status jednak Austrijancima.

Što se tiče napada Centralnih sila na Srbiju, članci opisuju žestinu kojom je izvršena invazija, ali pohvaljuju branitelje i njihov snažan otpor. Izvještaji govore o urednom povlačenju Srba koji pritom nanose velike gubitke neprijateljima. Ipak *Mirror* je svjestan da Srbija neće još dugo moći sama izdržati austro-njemačko-bugarske napade. Članci govore kako je „*nagla i dramatična promjena događaja na Balkanu, gdje se hrabra mala Srbija bori za život protiv Njemačke, Austrije i Bugarske, dovela do rasprostranjene bojazni*“⁶² među britanskim političarima. Nakon napada na Srbiju dolazi i do napada na Crnu Goru. Slijede članci o crnogorskoj hrabrosti i požrtvovnoj obrani koje nažalost nisu bile dovoljne za sprječavanje snažne austrijske ofenzive. Ali ono u čemu su, kao i Srbi, uspjeli je nanošenje velikih gubitaka neprijatelju. Naredni izvještaji iz Crne Gore pomalo su konfuzni. Navodno su Crnogorci prvotno odbili austrijske mirovne ponude i nastavili borbu, da bi nekoliko dana

⁶² „*The swift and dramatic turn of events in the Balkans, where gallant little Serbia is in death grips with Germany, Austria and Bulgaria, has excited widespread apprehension.*“, „What Secrets Will Premier Reveal?“, *The Daily Mirror*, 1. studenoga 1915.

kasnije ipak bili prisiljeni na predaju. Austro-ugarski mirovni uvjeti oštro su kritizirani budući da uključuju stavke poput predaje svog oružja, pa čak i onog antiknog, okupljanje muške populacije na jednome mjestu kako bi ih se lakše kontroliralo i spriječilo stvaranje gerile i tome slično. Nakon toga dolazi vijest da se Crna Gora i dalje bori protiv Austro-Ugarske te da predaje i mirovnih pregovora nikada i nije bilo, što navodi i sam *Mirror* na priznanje da su informacije koji zaprimaju kontradiktorne i da ni sami ne znaju što se zapravo u Crnoj Gori događa.

Vijesti o austro-ugarskome djelovanju u ovom dijelu Europe time prestaju i pojavljuju se tek krajem rujna 1918. godine kapitulacijom Bugarske kada je austro-ugarska vojska u povlačenju s Balkana pod pritiskom savezničkih vojski koje prodiru s juga. Članci izvještavaju da bi Monarhija mogla imati problema zbog ustanaka i pojave gerile u Crnoj Gori koja će učiniti sve kako bi otežala povlačenje neprijateljske vojske. *Mirror* s velikim uzbuđenjem izvještava o uspješnoj pomorskoj akciji britanske i talijanske mornarice u kojoj je uništen sav austro-ugarski vojni materijal u albanskoj luci Drač. Daljnji izvještaji govore o neurednom povlačenju snaga Centralnih sila te uvjerenju kako im uskoro slijedi slom.

4.1.3. Austrijska želja za uništenjem Srbije

Herald svoje izvještavanje započinje prividnom neutralnošću pišući o velikim gubicima na obje strane te prenošenjem tvrdnje Austrijanaca da su Srbi prvi započeli s napadom na austro-ugarski brod na Dunavu te da su Austrijanci samo uzvratili bombardiranjem Beograda. Članci ne ulaze u istinitost njihove tvrdnje. No to se vrlo brzo mijenja. Uskoro stiže vijest da Monarhija zaustavlja svoju ofenzivu na Srbiju te priprema obrambene pozicije na svojoj strani fronte. Članci zaključuju da je nakon neuspješnih pokušaja – „Austrijanci su sedam puta pokušali prijeći Dunav i Savu, ali su Srbi upucali svakog vojnika koji je uspio“⁶³ - austro-ugarska vojska odlučila čekati napad Srba.

Prema narednim izvještajima izgleda da je sukob Austro-Ugarske i Srbije bio iznimno okrutan i krvav. Tako *Herald* izvještava da su Austrijanci uzeli taoce među srpskim i crnogorskim civilnim stanovništvom i stavili ih u vlakove kojima su prevozili vojnike i ratni materijal te zaprijetili da će ih strijeljati ako srpska i crnogorska vojska pokuša napasti te

⁶³ „... the Austrians had made seven attempts to cross the Danube and the Save, but that every man who managed to get across had been shot by the Servians.“, „Troops Massing“, *The Daily Herald*, 11. kolovoza 1914.

vlakove ili mjesta u kojima oni staju⁶⁴. Nadalje zaprimljena je vijest od strane srpske vojske o pronalasku austrijskih uputa o ponašanju vojske prema srpskim civilima. Naredbe poput uzimanja taoca i paljenje sela nužne su zbog izrazite mržnje Srba prema Austrijancima kojima se zbog toga ne smije pokazati milost. Također izgleda da je Austro-Ugarska odlučila u potpunosti uništiti Srbiju jer je navodno okolnim državama – Rumunjskoj, Bugarskoj i Albaniji - nudila njezin teritorij u zamjenu za njihovu pomoć. S druge pak strane članci pišu o srpskim uspjesima koji se sastoje od masakra austro-ugarskih vojnika i nestajanju cijelih austro-ugarskih pukovnija bez neke kritike.

Iako su početni izvještaji govorili o jednakim gubicima situacija se postupno mijenja. Novi članci govore o velikome porazu austro-ugarske vojske u Srbiji, koja je sada u povlačenju, s više desetaka tisuća mrtvih, ranjenih i zarobljenih: „*kasnija poruka iz Niša navodi da je austrijski debakl bio puni veći nego je u prošlim izvještajima naznačeno. Vojska se neuredno povlači i potisnuta je prema Drini. Mnogi su se u njoj utopili*“⁶⁵. Nakon poraza iz Monarhije pristiže priča o 'kaznenoj ekspediciji', dok *Herald* šalje čestitke vrhunskoj pobijedi dvostruko manje srpske vojske. Osim uspješne obrane članci izvještavaju i o uspješnim čarkama koje srpske i crnogorske postrojbe izvode na austro-ugarskome teritoriju.

No krajem godine *Herald* s razočarenjem javlja da je austro-ugarskoj vojsci krenulo nabolje. Uspjela je zaustaviti rusku ofenzivu, te je i „*Srbija priznala da Austrijanci ponovno napreduju na njenom teritoriju, a Beograd je navodno okupiran*“⁶⁶.

Narednih godina ne nailazimo na puno vijesti uslijed promjene formata novina. Nakon početka austro-njemačko-bugarske ofenzive na Srbiju, sredinom listopada 1914. godine, objavljen je članak koji raspravlja o tome tko je kriv za nepovoljan razvoj situacije na Balkanu te se kritizira praksa pridobivanja država na svoju stranu raznim obećanjima, većinom davanjem tuđeg teritorija. Dok se krajem kolovoza 1914. godine pisalo da Austro-Ugarska nudi mito Balkanskim državama da uđu u rat na strani Centralnih sila, sada se Austro-Ugarska uopće ne spominje, čak ni usputno. Za razliku od ostalih novina *Herald* ne

⁶⁴ „Austria's Bribe to Roumania“, *The Daily Herald*, 20. kolovoza 1914.

⁶⁵ „A later message from Nish states that the Austrian debacle was even greater than previous despatches implied. The Army is in flight in disorder, and has been driven towards the Drina. Many were drowned.“, „Whole Regiments Wiped Out“, *The Daily Herald*, 24. kolovoza 1914.

⁶⁶ „It is admitted from Serbia that the Austrians are advancing into the country, and Belgrade, it is rumoured has been occupied.“, „The Way Of the World“, *The Daily Herald*, 5. prosinca 1914.

donosi detaljne izvještaje o Antantinome probouju na Balkanu i užurbanom povlačenju Centralnih sila već se krajem rata bavi raspravama o miru.

4.1.4. Austrijski gubici i nepotrebna okrutnost

EPG izvještavanje s Balkanskoga fronta započinje viješću da su Srbi počeli pucati na Austrijance preko Dunava još i prije nego je rat službeno objavljen. Ispočetka su izvještaji nepovoljni po Srbiju jer se spominju austro-ugarske pobjede i srpski gubici. Članci govore da austro-ugarska vojska polagano napreduje u Srbiji dok se srpske postrojbe na njihovome putu raspadaju i bježe. Razlog tako povoljnim vijestima za Austro-Ugarsku vjerojatno je prvotna dostupnost izvještaja iz Monarhiji sklonih izvora. No vrlo brzo se i *EPG* pridružuje ostalim novinama u opisivanju katastrofalnih austro-ugarskih gubitaka: „*Nakon sedam uzaludnih pokušaja prelaženja sjeverne srpske granice na sedam različitih mjesta, Austrijanci su odustali od ofenzive nakon pretrpljenih velikih gubitaka uzduž linije fronte ... Dovoljno je reći, da su doline Save i Dunava s obje strane Beograda prekrivene austrijskim leševima*“⁶⁷. Srbima su u pomoć priskočili Crnogorci protiv kojih Austrijanci također nisu našli bolje rješenje od povlačenja.

I *EPG* prenosi priču o masakru austro-ugarske pukovnije te nadodaje: „*tijela ubijenih, navedeno je, bačena su u Savu, koja ih je odnijela nizvodno do austrijskog logora*“⁶⁸, no o srpskoj okrutnosti nema ni govora. Daljnji izvještaji govore o velikim i važnim srpskim pobjedama te o neurednom povlačenju austro-ugarske vojske koja ostavlja svo naoružanje i opremu za sobom. Zaključuje se da je „*kristalno jasno da je austrijski pokušaj invazije Srbije završio katastrofalno za Austriju*“⁶⁹. Napominje se da su Srbi s dvostruko manjom vojskom uspjeli nanijeti velike gubitke Austrijancima i istjerati ih sa svoga teritorija. Članci spominju da se vrše pripreme za srpsku invaziju na Austro-Ugarsku zbog čega Austrijanci u strahu ubrzano rade na obrambenim pozicijama na svojoj strani fronte.

⁶⁷ „*After seven vain attempts to cross the northern frontier of Serbia at seven different points, the Austrians have abandoned the offensive after suffering a severe check all along the line ... Suffice it to say, that on both sides of Belgrade the surrounding valleys of the Save and the Danube have been covered with Austrian corpses*“, „*Servia And Austria*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 12. kolovoza 1914.

⁶⁸ „*the bodies of the slain, it is stated, were thrown into the Save, and were carried by the current down to the Austrian concentration camp*“, „*The Austrian Retreat*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 22. kolovoza 1914.

⁶⁹ „*... it is quite clear that the Austrian attempt to invade Serbia has ended in complete disaster to the former*“, „*Victorious Servian Army*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 28. kolovoza 1914.

EPG vijest o navodnom austro-ugarskom osvajanju Beograda odbacuje kao potpuno nebitnu. Komentira da čak i da su ga Austrijanci osvojili njegovo zauzimanje nema nikakve vojne ili političke važnosti budući da su na samome početku rata sve važne države institucije preseljene u Niš. Njegovo bombardiranje i uništavanje od samoga početka rata viđeno je kao izraz čiste osvete i mržnje budući da je Beograd nebranjen grad.

Krajem rujna 1915. godine članci izvještavaju o novoj ofenzivi na Srbiju na koju je Monarhija izgleda prisiljena od strane Njemačke. Austro-Ugarska je nezadovoljna takvim razvojem situacije jer „*otkako su austrijske trupe bile prisiljene na povlačenje iz Srbije, ta je zemlja postala ljudoždersko čudovište za austrijske vojnike, kojima se ništa ne čini gorim od još jedne ekspedicije u zemlju koja je Austrijancima priuštila tako loša sjećanja, i koja je prepuna zaraznih bolesti*“⁷⁰. Prvi izvještaji austro-njemačke ofenzive govore o uspješnoj invaziji i povlačenju srpske vojske, no nadodaju da neprijateljska vojska pri tome trpi velike gubitke. Novinski stupci se pune opisima hrabrosti srpskih vojnika i iznimnome otporu koji pružaju neprijateljima. Iako su brojčano inferiorni ne odustaju, već prema nekim izvještajima čak i pobjeđuju u borbama. Mada je ofenziva krenula silovito, izgleda da je austro-njemačko-bugarski napredak iznimno spor i krvav. *EPG* spominje održavanje hitnih sastanaka Antante na kojima se odlučilo poslati pomoć Srbiji. Čak i nakon pada Niša izvještaji govore o srpskim uspjesima i velikim gubicima neprijatelja. No sredinom studenoga prepoznaje se ozbiljnost situacije i osjetna je polagana panika jer postoji mogućnost austro-njemačko-bugarskog opkoljavanja srpskih snaga. Početkom prosinca članci priznaju da se srpska vojska povlači te da će „*s iznimkom male južne zone koju drže englesko-francuske snage, cijeli teritorij srpskoga kraljevstva za dan-dva pasti pod vlast osvajača*“⁷¹. Na kraju se spominje kako je na sastanku Centralnih sila odlučeno da je Austro-Ugarska zadužena za sve daljnje operacije na Balkanu.

Početkom 1916. godine *EPG* se bavi situacijom u Crnoj Gori. Kao i *Times*, ove novine su zabrinute oko austro-ugarskih uspjeha u Crnoj Gori jer njima Monarhija ostvaruje veću

⁷⁰ „*Since the Austrian troops were forced to evacuate Serbia, that country has been the ogre of Austrian soldiers, to whom nothing appeared more distasteful than another expedition in a country where Austrians had such bad experiences, and which was infected with contagious diseases.*“, „*Riddle Of the Balkans*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 23. rujna 1915.

⁷¹ „*... with the exeption of the small southern zone held by the Anglo-French force, the entire Serbian kingdom must in a day or two, lie prostrate under the heel of the invader.*“, „*Monastir*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 1. prosinca 1915.

kontrolu nad Jadranom. Značenje austro-ugarskih pobjeda pokušava se umanjiti pisanjem da pad Cetinja, crnogorskog glavnog grada, nema vojnoga značenja, pa je u biti nebitan: „zamislite engleski gradić s istim brojem stanovnika i shvatit ćete važnost koju ova hvalisava austrijska pobjeda stvarno ima“⁷². Nadalje, članci se nadaju da Crnogorci neće pristati na mir s Austrijancima. Ono što slijedi je već opisana konfuzija koju je *Mirror* iskusio: Crnogorci su odbacili primirje, pa ga potpisali da bi onda ispalo da nikada nisu ni pregovarali, te su na kraju neprijateljstva ponovno započela.

Za razliku od ostalih novina *EPG* od samog početka rata do ofenzive srpske i Antantne vojske početkom listopada 1918. godine, objavljuje članke koji pokazuju austro-ugarsku okrutnost prema srpskom i crnogorskom stanovništvu. U rujnu 1914. i siječnju 1915. godine opisani su masakri, strijeljanja i silovanja stanovnika Šabca. Grad je također uništen i opljačkan. Iz travnja 1915. godine dolazi izvještaj o bombardiranju nebranijenih gradova u kojima su stradali civili, većinom žene i djeca. Izgleda da je situaciju u Crnoj Gori još teža nego u Srbiji jer „neuspješna u slamanju neukrotivog crnogorskog duha, cilj austrijske vlade postao je njegovo brisanje, i s tim ciljem na umu, ljudi su pušteni da umru od gladi. Stotine ljudi umire dnevno, a jako puno ljudi je deportirano u Austriju, tako da će uskoro cijela populacija zemlje nestati“⁷³. Zadnji primjer dolazi iz veljače 1918. kada *EPG* izvještava o nehumanim uvjetima u kojima su Srbi prisiljeni živjeti u austro-ugarskim kampovima. Na tisuće umiru od gladi. Austrijanci također uzimaju taoce iz svake pokrajine kako bi održavali red što znači da se ljudi strijeljaju i za najmanji prekršaj.

Ono što ne odgovara ovakvoj slici austro-ugarske vojske na balkanskome području je članak iz ožujka 1916. godine. U njemu britanski major, koji je neko vrijeme proveo na balkanskome bojištu, govori o situaciji u Srbiji. Prikaz Austrijanca je iznimno pozitivan te se govori o njihovom dobrom postupanju prema civilnome stanovništvu, dok su za lošu situaciju u zemlji zapravo krivi Nijemci: „stanovnici nisu maltretirani, ali njihovo je stanje užasno. Tome su krivi Nijemci, koji su iz zemlje uzeli sve što su htjeli, ostavljajući ostalo

⁷² „Picture an English town of the same population, and you are able to form some appreciation of what this vaunted Austrian victory really means.“, „Fall Of Cetinje“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 15. siječnja 1916.

⁷³ „Not being able to break the indomitable spirit of the Montenegrin race, the object of the Austrian Government is to extricate it, and, with this object in view, the people are being allowed to starve to death. Hundreds of persons die daily, and very many people are being deported to Austria, so that soon the whole of the population will have disappeared.“, „Montenegro's Terrible Plight“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 16. srpnja 1917.

*Austrijancima, koje su zadužili za upravljanje zemljom i brigom za civilno stanovništvo*⁷⁴. Ovakvu bismo promjenu možda mogli objasniti činjenicom da je tada Njemačka započela svoj napad na Verdun te je bilo potrebno pojačati njenu kritiku, pa je Austro-Ugarska na trenutak pošteđena loših komentara.

4.2. Rat s Rusijom

4.2.1. Neprestano očekivanje vojnoga sloma Monarhije

Times rat na istočnome bojištu opisuje vrlo nepovoljno i opasno za Austro-Ugarsku. Od prvih neuspjeha u Srbiji smatralo sa da Monarhija neće pronaći rješenje za zaustavljanje ruskih armija. Već početkom kolovoza 1914. godine pojavljuje se kritika Austrijanaca koji ubrzano prebacuju dio vojnika s balkanskog bojišta u smjeru istoka: „*žalostan je to komentar o činu koji je gurnuo cijelu Europu u rat da je austro-ugarska vlada već odbacila svoj izvorni plan*“⁷⁵. Slijedi ismijavanje kaosa koji je nastao uslijed nagle promjene odredišta vlakova s vojnicima.

Prvotni sukobi dviju vojski rezultirali su tolikim austro-ugarskom gubicima da *Times* odmah počinje pričati o skorom vojnom slomu Monarhije: „*ruske operacije protiv Austrijanaca su prema priznatim vojnim misliocima dostigle fazu u kojoj bi nam odlučujuća pobjeda mogla biti nadohvat ruke*“⁷⁶. Spominje se da je to već drugi poraz za Austro-Ugarsku u ovome ratu te da je vjerojatno već pola njezine vojske uništeno.

No članci ne krive u potpunosti Austro-Ugarsku za katastrofalne gubitke i uništene armije, već dio krivnje svaljuju na Njemačku. Austro-Ugarska je s njom imala dogovorenu strategiju zajedničkoga djelovanja protiv Rusa, koju su Nijemci, čim se situacija na Zapadu pokazala nepovoljnom, napustili, ostavivši Austro-Ugarsku samu u suočavanju s Rusima. Članci naglašavaju da se čak i trupe sastavljene od Austrijanaca i Mađara povlače pred

⁷⁴ „*The people suffer no ill-treatment, but their condition is frightful. This is due to the Germans, who first cleared the country of everything they wanted, leaving the rest for the Austrians, to whom they bequeathed the task of garrisoning most of the country and keeping life in the civil population.*“, „*Situation In Montenegro And Albania*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 4. ožujka 1916.

⁷⁵ „*It is a sorry comment upon the act which plunged all Europe into war that the Austro-Hungarian Government have already abandoned their original purpose.*“, „*First Days Of War*“, *The Times*, 4. kolovoza 1914.

⁷⁶ „*The Russian operations against the Austrians are considered by recognized military writers to have reached the stage when decisive victory may be said to be within our reach.*“, „*Russian Bravery*“, *The Times*, 1. rujna 1914.

Rusima. Što se slavenskih trupa tiče, *Times* neprestano piše kako njima nije u interesu boriti se protiv Rusa te da bi im se najradije pridružili. Takvi su komentari o Slavenima česti tijekom svih godina izvještavanja s istočnoga bojišta te se stalno očekuje njihova pobuna i prelazak na stranu Antante.

Budući da nakon nekoliko mjeseci ratovanja nije došlo do sloma austro-ugarske vojske, *Times* zaključuje da su možda Rusi podcijenili njezinu snagu i precijenili značenje svojih pobjeda. Izgleda da Monarhija ima iznimnu sposobnost oporavka od teških gubitaka.

Novi udarac za Austro-Ugarsku bio je gubitak utvrde Przemysl u ožujku 1915. godine. Iako ne žele uvrijediti svoje ruske saveznike, koje smatraju hrabrim i sposobnim vojnicima, članci pad utvrde pripisuju lošoj austro-ugarskoj organizaciji i planiranju. Naime, utvrdu je trebalo na samome početku rata napustiti, a vojnike unutar nje iskoristiti na bojištu. Umjesto toga utvrda je polako postajala simbolom austro-ugarskog otpora Rusima i nade u zadržavanje vlasti u Galiciji. Postupnim rastom moralnog i političkog značaja, rastao je i vojni, zbog čega je postalo nemoguće napustiti sve više izoliranu i teško branjivu utvrdu: „*velika je vojska bila izolirana od bojišnice u trenutku kada je Austriji bio potreban svaki sposobni muškarac, a utvrda koja je bila osuđena na propast od samoga početka dopušteno je da postane toliko značajna da je njen pad prouzročio ne samo teški vojni poraz, nego i slamanje austrijskoga duha u Beču i Galiciji. Pad Przemysla naštetio je nadi u konačnu pobjedu više od bilo kojeg drugog događaja otkako je rat započeo*“⁷⁷. Najveća je kritika upućena samome stanju u utvrdi. *Times*ov ratni izvjestitelj na istočnome frontu zajedno je s ruskom vojskom ušao u Przemysl i ono što je tamo zatekao duboko ga je zaprepastilo: izgladnjeli vojnici, izmrcvareni plemeniti konji, gladni i izmoreni građani. Članci su oštri u kritiziranju časnika koji su nastavili živjeti na visokoj nozi jedući u restoranima i odsjedajući u hotelima, dok su se njihovi vojnici postupno pretvarali u kosture. Vidljivo je zgražanje i osuđivanje takvoga ponašanja i odnosa prema vlastitim podređenima.

Nakon zauzimanja Przemysla, *Times* izvještava o daljnjem ruskom napredovanju. U Mađarskoj dolazi do panike jer izgleda da je Monarhija na izmaku snaga, a Rusi se

⁷⁷ „... an army which has proved to be a huge one was isolated from the field at a time that Austria needed every able-bodied man, and a fortress that was doomed from the start was allowed to assume an importance which made its fall not only a severe military loss, but a blow to the spirits of Austrians, both at home and in Galicia. The fall of Przemysl has gone further toward shattering any hopes of ultimate victory than anything that has occurred since the war started.“, „The Lure Of A Fortress“, *The Times*, 16. travnja 1915.

približavaju karpatskim prijelazima koji vode u mađarsku ravnicu. Članci govore o austrijskome očaju i slanju svih dostupnih muškaraca na frontu. Te nove postrojbe iznimno su slabe i jedino što znaju napraviti je predati se nadirućim Rusima. Uzimanjem svega navedenoga u obzir *Times* ponovno predviđa skori slom Monarhije.

Zbog toga ih je austro-njemačka operacija početkom svibnja 1915. godine, poznata pod nazivom *Proboj kod Gorlice-Tarnowa*, šokirala i iznenadila. Danas je poznato da je austro-njemačka ofenziva bila katastrofalna za Ruse, ali *Times* samo izvještava o trenutnom defenzivnom djelovanju i pregrupiranju. Ne spominju se brojevi podaci gubitaka, odnosno kilometri/milje povlačenja i broj zarobljenih Rusa, kao ni činjenica da su Rusi tada izbačeni s njemačkog i austro-ugarskog teritorija. Ono što se naglašava su prijašnje pobjede nad Centralnim silama i vjera u što skorije ispravljanje pogrešaka koje su dovele do 'pregrupiranja'. Za razliku od austro-ugarskih gubitaka koji su uvijek katastrofalni i nakon kojih se konstantno očekuje slom, kod Rusa poraz nije doveo do demoralizacije ili gubitka samopouzdanja, već je potaknuo na veću odlučnost i borbu do kraja. Zasluge za uspješan napad opet idu Njemačkoj.

Do novog preokreta na istoku dolazi godinu dana kasnije Brusilovljevom ofenzivom u lipnju 1916. godine. Austro-ugarski redovi su u potpunosti razbijeni, a divizije izolirane, čime je efektivna mogućnost obrane svedena na minimum. Članci navode da je zbuđenim i izgubljenim vojnicima preostala samo opcija predaje pobjedničkim ruskim vojnicima. Budući da su Nijemci zaokupljeni Verdunom, ne nazire se nikakva mogućnost njemačke pomoći te je Austro-Ugarska ponovno ostavljena sama. *Times* ocjenjuje da se Monarhiji loše piše jer je iscrpljena i nesposobna sama odbiti ruski napad: „*Ako se ijedna sila bliži neporecivom iscrpljivanju vojnih rezervi, ta sila je Austro-Ugarska. Ona je već povisila dobnu granicu daleko iznad granice svih ostalih zemalja*“⁷⁸. Kao što je već spomenuto, *Times* je pomalo zadivljen austro-ugarskom sposobnošću oporavka nakon teških gubitaka, ali smatraju da je ovim napadom granica izdržljivosti prijeđena. Takva situacija Monarhiju stavlja u nezavidan položaj budući da više nema rezervi na koje može računati.

Do vojnoga sloma na istočnome frontu je napokon došlo 1917. godine, no na iznenađenje *Timesa* bio je to slom Rusije, a ne Austro-Ugarske. Političke promjene u Rusiji

⁷⁸ „*If any Power is approaching the undeniable exhaustion of her reserves that Power is Austria-Hungary. Already she has extended the age for military service far beyond the limit reached by any other nation.*“, „*The Renewed Attack At Verdun*“, *The Times*, 17. lipnja 1916.

direktno su utjecale na stanje u vojsci, čineći ju slabom i neefikasnom. Neuspješne ljetne ofenzive slomile su ruski moral i vojska se polako počela raspadati. Kroz izvještaje timesovih ratnih izvjestitelja iz Rusije izbija osjećaj zabrinutosti i neizvjesnosti. Pozornost se s bojišnice prebacuje na unutarnju situaciju u Rusiji.

Dolaskom boljševika na vlast ruski narativ se mijenja - od stava da će se Rusija boriti uz svoje saveznike do zadnjeg čovjeka te svoje odluke vezane uz Centralne sile koordinirati s ostalim članicama Antante do poziva svim zaraćenima na završetak rata i sklapanje mira. Iako je Velika Britanija odbila sudjelovanje na mirovnim pregovorima, *Times* s velikom pozornošću prati njihov tijek u Brest-Litovsku. Članci odmah uočavaju neujedinjenost austro-ugarskog i njemačkog stava prema Rusiji. Dok Njemačka pokušava ostvariti svoje dugogodišnje želje za prodorom na istok, Austro-Ugarsku teška ekonomska situacija prisiljava na sklapanje bilo kakvog mira, samo da se pitanje rata s Rusijom napokon zaključi. No u novinama se i dalje pojavljuje lagana kritika Monarhije jer austrijski političari slijede njemačku politiku iako im ona uopće nije u interesu. Pojavom Ukrajine kao zasebne države Centralne sile počinju i s njome pregovarati kako bi od nje dobile prijeko potrebno žito. Po prvi puta u člancima dolazi do izvještaja da Austro-Ugarska vrši pritisak na Njemačku. Glad u zemlji je toliko ozbiljna da očajna Monarhija mora sklopiti mir što prije.

Austro-Ugarska je od početka pregovora imala svoju ideju mira na Istoku, koja se razlikovala i od njemačke i od Antantine ideje: „*trajni mir na temelju statusa quo, vraćanje teritorijalnih granica na stanje iz srpnja 1914., i zaduživanje svake strane s brigom za vlastite materijalne gubitke*“⁷⁹. *Times* zaključuje da takav stav nije prihvatljiv ni Njemačkoj ni Antanti. Rusija bi ga s velikom vjerojatnošću prihvatila, no budući da je Austro-Ugarska preslaba da svoj stav nametne, on neće biti prihvaćen na pregovorima u Brest-Litovsku. Iako sredinom veljače Njemačka, nezadovoljna tijekom pregovora, pokreće novi napad na Rusiju, Austro-Ugarska izjavljuje da je za nju rat na istoku završen.

4.2.2. Austro-ugarski neuspjeh na istočnom frontu

Dok je balkansko bojišta već na samome početku opisano kao sramotni poraz za Austro-Ugarsku, u *Mirroru* s istočnoga bojišta stižu i dobre i loše vijesti za Monarhiju. Tako se istodobno piše o evakuaciji nekih austrijskih gradova u blizini fronte i velikim gubicima

⁷⁹ „... real peace on the basis of the status quo, restoring territory as in July 1914, and leaving each side to bear its own burden of material loss.“, „United States 1918“, *The Times*, 2. siječnja 1918.

nakon kojih je tlo bilo prekriveno austrijskim leševima⁸⁰ te uspjehu austro-ugarske vojske u obračunu s Kozacima. No vrlo brzo situacija se mijenja, pa se u *Mirroru* nailazi samo na članke koji opisuju austro-ugarske gubitke.

Početak rujna Monarhija je navodno pretrpila tolike gubitke da se smatra kako više nije u mogućnosti pomoći sebi, a kamoli Njemačkoj. *Mirror* je iskoristio nastalu situaciju kako bi šalom ismijao Austro-Ugarsku: „Izgleda da Austrijancima baš i ne ide najbolje“, napomenuo sam jučer svom prijatelju koji se bavi sportom. „Baš naprotiv“, odgovorio je, „Mislim da su postavili nove rekorde u 100m, 200m, 400m, trčanju s preponama i skokovima u svojim pokušajima da pobjegnu što dalje od Rusa“⁸¹. Austro-ugarska vojska u Galiciji je izgleda u potpunosti poražena, njihove su zalihe ratnoga materijala i hrane prevezene u Rusiju, pa se već počinje pričati o mogućem traženju mira. No *Mirror* izvještava da iako su Rusi pred mađarskim vratima, Monarhija je ipak uspjela pronaći dovoljno snage da spriječi njihov prodor u Mađarsku. *Mirror* i ovdje priznaje da do njih dolaze razne kontradiktorne informacije o sad ruskim, a sad austro-njemačkim pobjedama, pa ni sam više nije siguran što je u svemu tome istina, a što laž. Krajem godine dolazi do navodno najvećeg do sad austrijskog poraza. Porazena je vojska za sobom ostavila apsolutno sve – dokumente, karte, oružje, novce itd. – samo kako bi se pokušala spasiti.

Naredna, 1915. godina, Austro-Ugarskoj donosi iste nevolje. Rusi i dalje pritišću te se sve više približavaju Budimpešti. Krajem ožujka stiže vijest da je, nakon višemjesečne borbe do zadnjeg čovjeka, pala austrijska utvrda Przemysl. Članci spominju da je utvrda ponestala hrane i da su vojnici i stanovnici morali jesti konje, ali ne nailazimo na stravične opise stanja utvrde kakvi su bili prisutni u *Timesu*. Zaključak do kojeg nakon pada utvrde *Mirror* dolazi je da je njime Rusima otvoren put prema Beču. Iako je izgledno da je Monarhija na kraju snaga, *Mirror* ju ipak još ne otpisuje, pa tako nakon početka nove ruske ofenzive u Karpatima piše o žestokom otporu neprijatelja. No prema daljnjim izvještajima izgleda da Austro-Ugarske gubi bitku za Karpate jer niže jedan neuspješni protunapad za drugim.

⁸⁰ „Russians in Austria“, *The Daily Mirror*, 20. kolovoza 1914.

⁸¹ „The Austrians don't seem to be doing well“, *I remarke to a sporting friend yesterday.* „On the contrary“, he answered, „I shoud think they have put up new records for the mile, the half mile, the quarter mile, the hurdles, the long jump and the sprint in their efforts to outdistance the Russians.“, „Austria's Athletic Army“, *The Daily Mirror*, 8. rujna 1914.

Mirror pomalo drugačije od *Timesa* izvještava o austro-njemačkom proboju kod Gorlice-Tarnowa. Iako nema velikih naslova u kojima se priznaje pobjeda neprijatelja, dolazi do prenošenja vijesti s obje strane. Tako se mogu vidjeti ruski izvještaji o strateškome povlačenju i okretanju cijele situacije u njihovu korist, koja naravno završava ruskim pobjedama, te austrijski izvještaji koji govore o ruskim porazima i austro-njemačkim pobjedama. Mada na kraju dolazi do priznanja austrijske pobjede, ona se pokušava umanjiti izvještajima o njihovim velikim gubicima i napisima da je Rusija još uvijek ostala snažna.

Sljedeće značajno izvještavanje s istočnoga bojišta u *Mirror* dolazi s lipnjem 1916. godine i Brusilovljevom ofenzivom. Članci su prepuni vijesti o proboju austro-ugarskoga fronta i navještaju skorju invaziju same Austrije. Iako upozorava da se svaka pobjeda u ovome ratu mora uzeti s rezervom, odnosno da joj se ne smije pridavati presudna važnost, *Mirror* ipak ne vidi „kako bi se slomljena Austrija, pijun i igračka njenog pruskog gospodara, mogla oporaviti“⁸². Izgleda da je Monarhije poražena, te da će sada biti lakše suočiti se s Njemačkom.

No situacija se 1917. godine mijenja. Prevrta i unutarnji nemiri u Rusiji ne ulijevaju puno povjerenja u Antantinu pobjedu na istoku. Dolazi i do prvih izvještaja o mirovnim ponudama. Naime, Beč smatra da je moguće doći do nekakvoga dogovora. *Mirror* u tim ponudama vidi početak odvajanja Austro-Ugarske od Njemačke i moguće separatno sklapanje mira. Sumnja u rusku mogućnost oporavka pokazala s opravdanom jer *Mirror* krajem godine donosi vijesti o pristanku Centralnih sila na mirovne pregovore i primirje ponuđeno od strane boljševika. Članci smatraju da je Njemačka u biti prisiljena pristati na pregovore zbog svog slabog partnera, koji se jedva drži na nogama.

Mirror, kao i *Times*, kritizira tijek pregovora u Brest-Litovsku. Većinom se spominje Njemačka te njena prijetvornost i pretjerani zahtjevi, ali pogrdno se gleda i na Monarhiju koja čini se slijedi Njemačku u stopu. *Mirror* zaključuje da su „općeniti principi nagodbe koji su prvotno ponuđeni potekli od liberalnijih njemačkih i austrijskih političara, ljudi koji su počeli oslušivati misli i ciljeve vlastitog naroda, dok su konkretni uvjeti službene nagodbe postavljeni od strane vojnih lica, koja samo žele zadržati što su osvojili“⁸³. Tijekom

⁸² „how broken Austria, the pawn and plaything of her Prussian master, can now retrieve her position...“, „The Russian Victories“, *The Daily Mirror*, 17. lipnja 1916.

⁸³ „... the general principles of settlement which they at first suggested originated with the more liberal statesmen of Germany and Austria, the men who have begun to feel the forces of their own people's thought

pregovora članci uviđaju da dolazi do razlika među austro-ugarskim i njemačkim stavom i ciljevima, ali nema neke rasprave koja bi te razlike identificirala i razložila. Ipak sredinom veljače stižu vijesti o sklapanju mira s Ukrajinom, a zatim i Rusijom, pod izgleda velikim pritiskom teške unutarnje krize Centralnih sila. Članci javljaju da je za Austro-Ugarsku rat na istoku završen jer nastankom Ukrajine više ne graniči s Rusijom i ne želi opet započeti neprijateljstvima.

4.2.3. Pobjedonosni Rusi

Herald svoje izvještavanje s istočnoga bojišta započinje viješću o uspješnome ruskome proboju u Bukovinu te tamošnjem rusinskom stanovništvu koje s oduševljenjem gleda na austro-ugarsko povlačenje i dočekuje Ruse kao svoje osloboditelje. Prvotni anti-ruski osjećaji su stavljeni po stranu i brzo se prihvatilo pozitivno pisanje o engleskim saveznicima. I u ovim novinama nailazimo na sliku bojišta prekrivenog austrijskim leševima, dok se ostatak vojske neuredno povlači ostavljajući sve za sobom. Ruski su gubici naravno mali i neznatni. Sliku nadopunjavaju izvještaji poput: „*Bezbrojni vlakovi prevoze desetke tisuća ranjenih u raznim smjerovima. Brojne su pukovnije uništene, te ih se zamjenjuje postrojbama Landwehra i Landsturma*“⁸⁴. Smatra se da bi ova bitka mogla biti odlučujuća za Austro-Ugarsku te da joj ne prestaje ništa drugo do obrane do zadnjega čovjeka.

Uskoro dolazi izvještaj da je austro-ugarska vojska u potpunosti poražena i piše se o njenom vjerojatnom ispadanju iz rata te nužnosti koncentriranja svih snaga na Njemačku. Iznenada članci upozoravaju da bi se dobre vijesti iz Rusije trebale uzimati s rezervom. No nakon par dana stav se mijenja te se naglašava da su ruski izvještaji korektni. Uzrok zbunjenosti su vjerojatno bile različite vijesti iz ruskih i austro-njemačkih telegrama, no kada su i njemački telegrami potvrdili austro-ugarske poraze, *Herald* je zaključio da Rusi ne izmišljaju pobjede u svojim telegramima već govore istinu.

Herald je u svojim promatranjima stanja austro-ugarske vojske došao do zaključka kako je Monarhija u sukobima s Rusijom izgubila čak 60% svoje vojske, a kada se tome

and purpose, while the concrete terms of actual settlement came from the military leaders, who have no thought but to keep what they have got.“, „Aiming To Keep Their Conquests“, *The Daily Mirror*, 9. siječnja 1918.

⁸⁴ „*Innumerable trains are transporting tens of thousands of wounded in various directions. Numerous regiments have been destroyed, and are being replaced by the Landwehr and Landsturm.*“, „'Colossal Defeat' Sustained“, *The Daily Herald*, 2. rujna 1914.

pridodaju gubici s balkanskom bojišta brojka raste na 70%⁸⁵. Takvi rezultati ne idu u prilog Austro-Ugarskoj te članci napominju da joj neće biti lako organizirati obranu zemlje kada se Rusi spuste niz Karpatе. Ipak sumnjaju da će Rusi brzo ostvariti potpunu pobjedu jer bi ona od njih zahtijevala preveliku žrtvu. Krajem godine *Herald* ponovno komentira da telegrami spominju i ruske i austro-njemačke pobjede te zaključuje da se radi o manevriranju vojski u bitci.

Izgleda da iz nekog razloga ove novine ne mogu priznati mogućnost da su Rusi izgubili koju bitku, a da su Austrijanci iz nje izašli kao pobjednici. Zbog toga nas i ne iznenađuje što nema vijesti o uspjehu austro-ugarskih trupa u proboju ruskoga fronta u svibnju 1915. godine. Ali zanimljivo je da se niti ne spominje rusko zauzimanje Przemysla. Naredne, 1916., godine usputno se spominju ruski uspjesi tijekom Brusilovljeve ofenzive, ali oni su samo rečenica unutar članka koji zapravo kritizira dugotrajnost rata (jer ni na zapadnom ni na istočnom bojištu neće uskoro doći do odlučujuće bitke, iako se ostvaruju manje pobjede) i velike količine novca koji se u njega ulaže.

Iako se tijekom cijeloga rata *Herald* bavi pisanjem o miru, pregovori u Brest-Litovsku između predstavnika Centralnih sila i Rusije nisu dobili očekivanu količinu pažnje. U skladu s početnim anti-ruskim stavom, koji sada ponovno dolazi do izražaja promjenom britanske politike prema Rusiji, *Herald* zaključuje da nisu zapravo njemački i austro-ugarski diplomatski predstavnici krivi za krajnje teške uvjete koji su nametnuti Rusiji. Kriv je Trocki: „Trocki nije htio razgovarati o kompromisima. On je nametao principe, i otvoreno radio (uz poneki uspjeh) na širenju revolucionarnih pokreta u Austriji i Njemačkoj“⁸⁶. Takva je situacija nagnala vojna lica na miješanje u tijek pregovora te su oni odlučili uvjete mira koji su zgrozili cijelu Europu.

4.2.4. Strah od ruskog proboja

EPG već sredinom kolovoza 1914. godine javlja kako su Austrijanci neuspješni i na balkanskome i na istočnome frontu. Već tada je zaprimljena vijest o strahu od dolaska Rusa do samoga Beča u kojem su započele obrambene pripreme. Prava će panika uslijediti krajem godine, kada članci izvještavaju o utvrđivanju Beča te kopanju rovova oko grada. Članci

⁸⁵ „Hemming in the Austrians“, *The Daily Herald*, 16. rujna 1914.

⁸⁶ „... Trotsky would not discuss compromises. He asserted principles, and openly set to work (not without some small success) to stir up revolutionary movements in Austria and Germany.“, „The Fall Of von Kühlman“, *The Daily Herald*, 20. srpnja 1918.

nadalje pišu o lakom ruskom napredovanju kroz austro-ugarski teritorij. Njihova je uspješnost opet dočarana bojištem prepunim austrijskim leševima te velikom količinom osvojenog ratnog materijala. Austro-ugarska vojska se neuredno povlači, a njezini gubici u mrtvim, ranjenim i ratnim zarobljenicima toliko su veliki da *EPG* zaključuje kako je austro-ugarska vojska pobijedena i uništena te da je „okupacija svih provincija samo pitanje vremena“⁸⁷. Smatra se da bi sama austro-ugarska vojska već bila gotova, ali da ju njemačka pomoć još održava na životu. No nekoliko dana kasnije članci pišu da ni to na kraju nije pomoglo Austrijancima te je njihov poraz sada potpun. Nadalje „ne samo da su napustili obranu vlastite zemlje i ostavili Mađarsku u rukama Honveda, već su, navodno napustili ideju samostalnog djelovanja i odlučili su se stopiti s njemačkim desnim krilom“⁸⁸.

Nakon vijesti o ruskome ulasku na teritorij Mađarske, članci se vraćaju u prošlost te pišu o Revoluciji 48./49. kada je car Franjo Josip molio Nikolu I za pomoć u slamanju mađarske revolucije: „Danas, pod drugim Nikolom, ruske vojske ulaze u Mađarsku kako bi ju oslobodile austrijskoga jarma, zbacile dinastiju i s prijestolja istog tog cara, te osvetile pola stoljeća nezahvalne politike prema Rusiji koja je odigrala nesebičnu ulogu u spašavanju austrijskoga prijestolja tijekom revolucije 1848.“⁸⁹.

U prosincu 1914. godine članci se bave situacijom u Przemyslu. Predviđa se skori pad utvrde jer su uvjeti u njoj užasni: ranjenici su preplavili grad, vojnici i civili gladuju, a doprema potrebnih provizija je onemogućena. Postupno se javljaju razne zarazne bolesti, a osim neprestanog ruskog bombardiranja, najveći neprijatelj vojnika je iznimno hladna zima.

Ni naredna se 1915. godina ne čini uspješnom za Austro-Ugarsku. Ponovno se spominju užurbane obrambene pripreme u Beču, gdje se postavljaju i velike količine razno-

⁸⁷ „... the occupation of all the provinces will be only a matter of time.“, „Eastern Theatre Of War“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 11. rujna 1914.

⁸⁸ „They have not only abandoned the defence of their own country and left Hungary to the protection of its own national Honved troops, but they have, apparently, relinquished the idea of any independent action, and decided to tack themselves on to the German right wing ...“, „Pursuit Of Austrians“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 30. rujna 1914.

⁸⁹ „To-day under another Nicholas, Russian Armies have entered Hungary to free it from the yoke of Austria, to overthrow the Throne and the dynasty of the same Emperor, and to avange half a century of policy marked by the blackest ingratitude towards Russia for the disinterested part she played in saving the Austrian Throne in the revolution of 1848.“, „Army Of the Kaiser Against the Russian Advance“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 1. listopada 1914.

raznih potrepština, jer se čini da se Rusi svakoga časa mogu naći pred bečkim zidinama. Također se raspravlja o tome kako se Rusija od samoga početka fokusirala na Austro-Ugarsku jer je znala da je ona puno slabiji protivnik od Njemačke te da „*Austrija ne može još dugo podnijeti žestoke udarce, a da se ne raspadne*“⁹⁰. Krajem ožujka 1915. godina sva je pozornost usmjerena na istočno bojište jer dolazi do pada velike austrijske utvrde Przemysla. Članci smatraju da ja pad Przemysla veliki udarac za Austro-Ugarsku budući da njime gube vlast nad Galicijom, ne spominjući velik broj vojnika, ratne opreme i oružja. Također se sada mađarska ravnica čini mnogo bližom te *EPG* očekuje da će Rusi uskoro napredovati do Budimpešte. Zbog toga trenutna borba u Karpatima znači život ili smrt za Monarhiju. *EPG* prenosi da su „*austrijski generali zaprimili naredbe da moraju zaustaviti ruski prodor, pod svaku cijenu. A cijena njihovih pokušaja – za sada neuspješnih – jako je visoka*“⁹¹.

Izvještaji krajem svibnja/početkom lipnja o austro-njemačkim uspjesima na istočnome frontu odmah su odbačeni kao neistiniti. No uskoro postaje jasno da u njima ima istine. Kao i ostale novine, članci umanjuju značenje ruskoga poraza pa se spominju austro-njemački gubitci i uredno povlačenje Rusa koje je zapravo pokvarilo austro-njemačke planove jer Rusi nisu pretrpili veliku štetu. Tek krajem srpnja *EPG* priznaje da su Austrijanci i Nijemci ostvarili veliku pobjedu nad Rusima. No takve se vijesti u novinama ne zadržavaju dugo.

Početkom 1916. godine novinski su stupci ponovno puni vijesti o pobjedama Rusa i očekivanja odlučujućeg udarca koji će promijeniti stanje na Istoku. Izgleda da su Beč i Budimpešta ponovno u panici jer se navodno sve trupe šalju na istočno bojište.

Okrutnost austrijskih vojnika je i ovdje prisutna. Tako izvještaji iz ruskih zarobljeničkih logora govore o nestašici hrane te nehumanom tretmanu zarobljenika koje se očituje u neprestanom kažnjavanju za najmanje sitnice (koje ponekad uključuje i strijeljanje) i prisilnome radu u vojne svrhe. Priče samih ruskih zarobljenika opisuju još gore stanje. Govore o raznim načinima mučenja te okrutnom i pakosnom postupanju Austrijanaca i Nijemaca prema zarobljenicima: „*ako je samo i jedna desetina priča zarobljenika istinita imamo dovoljno dokaza da Nijemci i Austrijanci usavršavaju metode mučenja na nesretnim*

⁹⁰ „...*Austria cannot endure much more buffeting without a collapse*“, „Activity On the Belgian Coast“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 5. siječnja 1915.

⁹¹ „*The Austrian Generals have received orders that they are to arrest the Russian progress, whatever it may cost them. And the efforts which they are making – so far without any success – are costing them very dear.*“, „Russia's Victorious March“, *Exeter ans Plymouth Gazette*, 9. travnja 1915.

zarobljenicima“⁹². No nisu samo ruski ratni zarobljenici na meti austrijskog krvnika. Dio galicijskoga stanovništva je također završio u logorima. Navodno isprva nisu imali niti krov nad glavom, hrane je bilo nedovoljno, a sanitarni uvjeti grozni, pa je mnogo ljudi umrlo od gladi i raznih bolesti. Austrijski su vojnici također provocirali zarobljenike samo da bi ih mogli upucati.

Početak lipnja 1916. godine osjetna je radost u izvještajima o uspješnom ruskom napadu koji kao da klizi kroz austrijske redove. Ismijava se prijašnja izjava Austrijanaca da mogu bez problema voditi uspješne operacije na dvije fronte. No izgleda da su se prevarili jer sada pokušavaju sa svih bojišta i sa svih strana skupiti dovoljno pojačanja koja bi mogli poslati na istočni front. Novine na to komentiraju: „ruska ofenziva djeluje brza poput munje pa dolazak austrijskih pojačanja na vrijeme da bi joj se suprotstavile djeluje gotovo nemoguće“.⁹³ No Monarhija se i ovoga puta uspjela oduprijeti ruskim napadima.

Nova ruska ofenziva stiže u ljeto 1917. godine, no sada se primjećuje suzdržanost u pisanju novina. Izgleda da nije tako sigurno da će Rusija postići konačan uspjeh, ali i dalje se piše da kada bi sve prošlo po planu Austro-Ugarska bi bila izbačena iz rata. No upravo se suprotno dogodilo - Rusija je ta koja je krajem godine započela mirovne pregovore s Centralnim silama. EPG ismijava austrijsku nestrpljivost i spremnost da se što prije sklopi mir s Rusijom dok je ta ponuda još na stolu, odnosno dok su još oni koji ju nude na vlasti. Članci smatraju da je proboj kod Kobarida teško opteretio Monarhiju te joj sada hitno treba mir s Rusijom kako bi od nje mogla dobiti žito.

Zanimljivo je da članci raspravljaju o mogućnosti pojave austro-ugarskih trupa na Zapadnome bojištu sada kada je mir s Rusijom nadohvat ruke i linija fronte u Italiji skraćena nakon uspješne austro-njemačke ofenzive. No takav razvoj situacije ih ne zabrinjava jer zaključuju da se gledajući austro-ugarske vojnike u akciji tijekom prijašnjih ratnih godina nemaju čega bojati: „Austriju, istini za volju, prati tradicija poraza, i uslijed raznih razloga

⁹² „But if only one-tenth of the stories told by the prisoners are accepted as true there is abundant proof that the Germans and Austrians are bringing all the refinements of cruelty to bear on their unfortunate captives.“, „Warfare“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 15. prosinca 1916.

⁹³ „The Russian offensive is of such a lightning-like character that the arrival of Austrian reinforcements in time to be of service to the enemy seems almost impossible.“, „Russia's Sweepin Advance“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 12. lipnja 1916.

*Austrijanci nisu prvoklasni vojnici, iako su dosta uspješni kada su pod stegom njemačkih trupa i zapovjednika*⁹⁴.

Početak 1918. godine izvještaji govore o sve većem austro-ugarskom pritisku na Njemačku da se što prije sklopi mir s Rusijom: „*nije neprirodno da su, budući da Austrija neće profitirati od njemačkoga stava, Austrijanci ljuti na mogućnost produljenja sukoba samo iz njemačke koristi*“⁹⁵. Česti štrajkovi i prosvjedi zahtijevaju sklapanje mira s Rusijom te austro-ugarski diplomatski predstavnici nemaju drugog izbora nego ga ostvariti. Austro-Ugarska čak pristaje na mir na načelu bez aneksija i odšteta koje traže ruski socijalisti, ali Njemačka je ta koja usporava pregovore. Nakon što je napokon sklopljen mir s Ukrajinom i Rusijom u Monarhiji dolazi do općega veselja, jer je za njih rat na Istoku gotov. Objavljeni uvjeti mira i ovdje donose šok jer su iznimno nepovoljni po Rusiju. No ono što EPG-u donosi zabrinutost je mogućnost nabavke hrane s Istoka koja smanjuje efikasnost britanske blokade Centralnih sila.

4.3. Rat s Italijom

4.3.1. Iznenađujuća austro-ugarska borbenost na talijanskom frontu

Objava talijanske neutralnosti početkom kolovoza 1914. godine potakla je *Times* na ispitivanje odnosa među potpisnicama Trojnog saveza. Iznosi se mišljenje da je spomenuto savezništvo u potpunosti neprirodno za Italiju te da je na njega pristala samo kako bi se zaštitila od Austro-Ugarske. Italija i Austro-Ugarska su stoljetni neprijatelji među kojima se razvila antipatija te čiji se interesi konstantno preklapaju na Balkanu, posebno u Albaniji, i na Jadranu. Cilj savezništva bio je ograničiti opasne ambicije u umjetno stvorenom prijateljstvu. *Times* hvali Talijane na dobroj odluci, to jest objavi neutralnosti. Članci nadalje objašnjavaju da je Austro-Ugarska načinom na koji je predstavila Ultimatum Srbiji zapravo prekršila odredbe Trojnoga saveza. Monarhija je tek nakon objave Ultimatum obavijestila Italiju o njegovom postojanju, a način na koji je to učinila bio je pun nepoštovanja prema saveznicima. Novine osuđuju pokušaje Austro-Ugarske i Njemačke da privuku Italiju na svoju stranu

⁹⁴ „*Austria, it has been truly said, has a tradition of defeat, and from various causes the Austria does not seem to rank as a first-class fighting man, although he has done very well when stiffened by German troops and under German generalship.*“, „*Germans 'Rattled' At Cambrai*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 10. prosinca 1917.

⁹⁵ „*It is not unnatural that, as Austria will not profit by the German attitude, the Austrians are more than angry at the prospect of the war continuing simply and solely for Germany's benefit.*“, „*Dardanelles: British Naval Victory*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 21. siječnja 1918.

raznim primamljivim ponudama, a kada su ti pokušaji pali u vodu okrenule su se pritisku i ucjenama. No *Times* smatra da ne postoji talijanska vlada koja bi zaratila na strani Austro-Ugarske i zaboravila prepreke koje je ona postavila pred talijanskim ujedinjenjem. Italija će zaratiti samo za dovršenje toga ujedinjenja, što znači protiv Austro-Ugarske, koja još uvijek drži Talijane pod svojim jarmom: „*ako Italija isuče mač, biti će to samo 'za najpopularniji rat od ujedinjenja kraljevine' – rat za oslobođenje Trentina i Trsta*“⁹⁶.

Početak 1915. godine *Times* izvještava o pregovorima Centralnih sila s Italijom u kojima dolazi do cjenkanja oko austrijskog teritorija. Izgleda da Italija traži više nego je Austro-Ugarska spremna ponuditi. Također se Talijani ne slažu s prijedlogom da im se teritoriji pripoje tek nakon rata. Iako Njemačka pokušava svojim utjecajem razriješiti probleme pregovora, članci smatraju da pregovori neće završiti povoljno po Centralne sile. I bili su u pravu jer sredinom svibnja 1915. godine stiže vijest da su pregovori između Italije i Austro-Ugarske oko teritorijalne kompenzacije za njenu daljnju neutralnost prekinuti. Italija je odlučila proglasiti Trojni savez nevažećim. Također kako bi pokazala Europi svoje dobre namjere te pokvarenost i prijetvornost Austro-Ugarske, Italija je najavila izdavanje *Zelene knjige (Green book)* koja sadrži sve relevantne dokumente povezane s njihovim pregovorima. Beč je uzvratio objavom svog skupa dokumenata pod nazivom *Crvena knjiga (Red book)*. Njihov je cilj trebao biti opravdanje postupaka Austro-Ugarske i pokazivanje njihove strane u cijeloj priči, no dogodilo se upravo suprotno. Članci osuđuju austro-ugarsko djelovanje i pokušaje utjecanja na talijansku politiku, dok je talijansko postupanje hvaljeno i smatrano pravednim.

Ono što je uslijedilo je prekid diplomatskih odnosa i talijanska objava rata. *Times* je ostao iznenađen austro-ugarskom reakcijom na objavu rata jer izgleda da je „*ovaj novi rat bez sumnje osnažio poziciju Austrijanaca, ujedinio razjedinjene frakcije i rase Carstva u podršci Habsburgovaca, i time od Austrijanaca učinio žestokoga neprijatelja*“⁹⁷. Iako članci prvotno upozoravaju da na ovome bojištu neće biti lako pobijediti Austro-Ugarsku uslijed veće borbenosti i odlučnosti austro-ugarskih vojnika spojenih s teškoćama samog terena, koji se većinom sastoji od planinskih vrhunaca, *Times* ubrzo nastavlja uobičajeno pisanje o austro-

⁹⁶ „*If Italy draws the sword, it can only be 'for the most popular war since the unity of the kingdom' – the war for the liberation of Trentino and of Trieste.*“, „The Attitude of Italy“, *The Times*, 27. kolovoza 1914.

⁹⁷ „*This new war has undeniably strengthened the position of the Austrians, rallied the disunited factions and races of the Empire to the support of the Hapsburgs, and thus made of the Austrians an enemy in no way to be despised.*“, „Revisiting The Enemy“, *The Times*, 18. lipnja 1915.

ugarskim gubicima. Česti su izvještaji o uspješnim talijanskim napadima i polaganome austro-ugarskom povlačenju s povoljnijih strategijskih pozicija koje su imali na početku rata.

Članci naglašavaju da bi talijansko napredovanje moglo biti brže, ali Talijani žele sačuvati naselja od uništenja. Bombardiranje u svrhu zauzimanja gradova ne dolazi u obzir, jer ne žele nanijeti štetu svojim budućim sugrađanima. *Times* pohvaljuje ovakav humani pristup ratovanju te se nada da će ga i Austrijanci početi slijediti. Naime, oni zasada koriste njemačku praksu uništenja te pri povlačenju za sobom ostavljaju ruševine samo kako bi napakostili Talijanima, ne uzimajući u obzir da rade štetu vlastitim stanovnicima. Zbog takvoga se postupanja *Times* sve više priklanja stavu da su talijanske težnje u potpunosti opravdane te ih se podržava u naumu oslobođenja ostatka Talijana koji se nalaze pod tuđinskome vlašću.

Za razliku od izvještavanja s istočne fronte, ovdje se stalno ne izvještava o skorom vojnom slomu Monarhije. Razlog je u čestim pisanjima ratnih izvjestitelja o iznimno teškom terenu s kojim se Talijani suočavaju, poput snježnih planinskih vrhunaca i vremenskih uvjeta koji ograničavaju mogućnost ratnih operacija na tople mjesece u godini. Članci također priznaju srčanost i hrabrost austro-ugarskih vojnika koji se ovdje ne predaju tako lako, već do posljednjega trenutka brane svoje položaje.

Sredinom srpnja 1916. godine po prvi put dolazi vijest o austro-ugarskome napadu na talijanskom bojištu. Izvještava se o odlučnosti i žestini napada koji je uzrokovao talijansko povlačenje s novoosvojenih pozicija na one stare, ali se pretpostavlja da je on kratkoga daha. Iz članaka proizlazi stav da su to samo početni uspjesi koji već polako jenjavaju i da će talijanski protunapad ne samo povratiti izgubljene pozicije već i potisnuti Austrijance dublje u njihov teritorij. *Timesu* je čudno što je Austro-Ugarska uspjela započeti ofenzivu na talijanskome bojištu budući da ono uopće nije bitno Njemačkoj koja se od samoga početka rata sve više miješa u austro-ugarske poslove i preuzima kontrolu nad vođenjem vojnih operacija. Smatraju da je Njemačka toliko zaokupljena svojim neuspjesima pred Verdunom da se Austro-Ugarska na trenutak uspjela osamostaliti. No taj je trenutak brzo prošao jer je na istoku započela Brusilovljeva ofenziva koja je u potpunosti pregazila austro-ugarsku vojsku, pa se Njemačka opet morala aktivirati. Ofenziva na talijanskome bojištu morala je stati, a svi slobodni vojnici su prebačeni na istočni front. Time je napad u biti ispao neuspješan, a *Times* za to ne krivi Austro-Ugarsku već Njemačku koja je pretpostavila da je ruska vojska potučena i da više ne predstavlja nikakvu prijetnju. Takav je stav doveo do zapostavljanja istočnog

fronta od strane obje sile koje su se odlučile fokusirati na druga bojišta. Njemačka je započela ofenzivu na Verdun, dok se Austro-Ugarska odlučila na 'kaznenu ekspediciju 'protiv Italije. Ipak *Times* pohvaljuje austrijsku organizaciju napada i njegovu stratešku vrijednost: „*Moramo priznati Austrijancima vještinu kojom su organizirali svoje snage u Trentinu, i žestinu kojom su započeli svoj napad ... Je li postojao bolji način nadmudrivanja tobožnjih talijanskih planova od udara na Trentino, koji je, bez obzira na sve pogreške i loše procjene, bez sumnje, ako ništa drugo, utjecao na odgodu prijetećeg talijanskog udarca*“⁹⁸.

Nakon ovog neuspješnog napada, članci nastavljaju izvještavati o čestim talijanskim ofenzivama koje malo po malo potiskuju Austrijance s njihovih pozicija. Takvih je izvještaja mnogo te se u njima uvijek hvali talijanska hrabrost, spretnost, neustrašivost, zahvaljujući kojima su oni bolji od austro-ugarskih vojnika.

U listopadu 1917. godine s talijanskoga bojišta stižu izvještaji o austro-ugarskim pripremama za novu ofenzivu. Uočeno je dopremanje velikoga broja vojnika i ratne opreme, te se pretpostavlja da će ovaj napad biti veći od zadnjeg austro-ugarskoga napada iz srpnja 1916. godine. Iako izgleda da je Beč uspio izmoliti njemačku pomoć, *Times* smatra da će ovaj napad dijeliti sudbinu prošloga, odnosno da će neslavno završiti, a način na koji izvještavaju pun je arogancije: „*I kada će Austrijanci, prekriveni modricama i slomljeni, još jednom biti potjerani natrag, može se dogoditi da će reakcija unutar njihova teritorija biti snažnija od one kojoj se nadaju u Italiji*“⁹⁹. No prognoze su se pokazale pogrešnima. Austro-njemačka ofenziva bila je potpuni uspjeh, *Proboj kod Kobarida* s današnjeg je gledišta jedna od najuspješnijih ofenziva cijeloga rata. Kao i sa svakim dosadašnjim uspjehom Centralnih sila, broj članaka drastično pada. Spominje se povlačenje Talijana, ali se stalno pokušava umanjiti njihov slom, odnosno pokušava se opisati kao taktičko povlačenje na novu liniju obrane. Takva su opravdanja ismijavana kada su ih Austrijanci koristili, a sada ih se pokušava učiniti potpuno valjanima. Kroz članke se osjeća panika i zabrinutost te se Talijanima obećava da

⁹⁸ „*We must give full credit to the Austrians for the skill with which they organized their forces in the Trentino, and for the vigour with which they delivered their blow...What better means were available to circumvent the supposed Italian design than Trentino coup, which, whatever mistakes and miscalculations may have been made, has undoubtedly had the effect of wardening off and delaying at least the threatened Italian stroke?*“, „On The Italian Front“, *The Times*, 12. srpnja 1916.

⁹⁹ „*And when the Austrians, bruised and broken, are once more driven back, it may well be that the reaction within their own borders will be even more powerful than that which they hope to bring about in Italy.*“, „Germans On Italian Front“, *The Times*, 25. listopada 1917.

neće ostati sami, da će im pomoć brzo stići. S tim u vezi, članci se narednih mjeseci bave iskustvom britanskih vojnika na talijanskome bojištu koji su tamo stigli kao podrška i blisko surađuju s talijanskim postrojbama.

Osim na bojnome polju, Italija je ratovala s Austro-Ugarskom i u diplomatskim krugovima. Naime, članci su u nekoliko navrata izvještavali o nezadovoljstvu Italije Antantinim stavom prema Monarhiji. Dok je Italija prihvatila anti-njemački stav svojih saveznika, oni imaju popustljiv stav prema Austro-Ugarskoj. Za Italiju, ratni cilj je raspad Monarhij, koji izgleda njeni saveznici ne podržavaju. Talijani se žale na takav stav Velike Britanije: „*Većina Talijana osjeća tjeskobu uzrokovanu očiglednom popustljivošću prema Austro-Ugarskoj vidljivu u mnogim izjavama talijanskih saveznika. Talijani ... nemaju razumijevanja za antantino mišljenje da se Austriju može 'odvojiti' od Pruske*“¹⁰⁰.

Nakon što je Njemačka pokrenula svoju veliku ofenzivu na zapadnome frontu početkom 1918. godine, *Times* očekuje skoro pokretanje austro-ugarske ofenzive na talijanskome bojištu. Do nje napokon dolazi sredinom lipnja te se njen tijek prati s osobitom pozornošću jer u obrani sudjeluju i britanske postrojbe. Početak ofenzive čini se povoljan za Austro-Ugarsku jer je vidljivo korištenje velike vojne sile usmjerene na postizanje konačnog uspjeha na talijanskome frontu. No već par dana kasnije se zaključuje da je ofenziva potpuni promašaj. *Times* na neki način žali Austro-Ugarsku jer je jasno da napad nije bio njezina ideja, već da je na njega bila prisiljena od strane Njemačke, koja joj ovoga puta nije htjela pomoći.

Nakon ovoga fijaska nema puno izvještaja s bojišta jer su sve oči uprte u iznenadno raspadanje Monarhije na njene sastavne dijelove. Kako vijesti o političkim promjenama stižu na bojište tako se i vojska polagano raspada. Austro-ugarska obrambena linija se pretvara u skup međusobno nepovezanih dijelova, a vojnici kreću svaki svojoj kući, u novoosnovanim državama.

4.3.2. Mržnja među bivšim saveznicima

Već na samome početku rata, u kolovozu 1914. godine, *Mirror* komentira kako Talijani uopće nisu skloni svojoj saveznicu Austro-Ugarskoj. U člancima se piše o incidentu

¹⁰⁰ „*Most Italians feel real anxiety regarding the apparent tenderness for Austria-Hungary which has marked many declarations made on behalf of Italy's Allies. Italians... have little patience with the idea that the Entente Powers can 'detach' Austria from Prussia.*“, „War Aims Of Italy“, *The Times*, 17. siječnja 1918.

koji se dogodio za vrijeme Tripolitanskog rata. Pjesnik Gabrielle D'Annunzio je objavio popratne domoljubne pjesme, ali one su u jednom dijelu bile cenzurirane. Kasnije se otkrilo da je cenzurirani dio bio anti-austrijski pa ga je talijanska vlada bila prisiljena ukloniti kako bi očuvala prijateljske odnose s Monarhijom. Ono zbog čega *Mirror* ovaj incident gleda sa zanimanjem je činjenica da je upravo taj anti-austrijski cenzurirani dio pjesme postao najpopularniji. Nadalje u listopadu dolazi do smrti markiza di San Giuliana, koji je bio pobornik talijanskog saveza sa Centralnim silama. *Mirror* smatra da njegov nasljednik neće dijeliti iste poglede te da će Italija uskoro promijeniti stranu.

U veljači 1915. godine *Mirror* objavljuje intervju s talijanskim generalom koji tvrdi kako „*Ljudi u potpunosti razumiju gdje se talijanska dužnost i interesi nalaze*“¹⁰¹. Mržnja prema Austro-Ugarskoj, ali i Njemačkoj, je velika i Italija mora što prije ući u rat. Polako se u člancima spominju moguće austrijske koncesije Italiji za njenu neutralnost. Prvotno se spominje da Austro-Ugarska odbija dati dijelove svoga teritorija kako bi Italija (ili bilo tko drugi), ostala neutralna. No *Mirror* se pita hoće li austrijski stav ostati isti nakon polu-službenog talijanskog ultimatum. Nakon talijanskog odbijanja austrijskih teritorijalnih ponuda dolaze vijesti o austrijskim obrambenim pripremama na granici s Italijom. Pregovori su ubrzo prekinuti, diplomati se spremaju na odlazak, a *Mirror* svakoga časa očekuje objavu rata. I u ovim se novinama ponavlja ista priča da će talijanski diplomatski dokumenti (*Green book – Zelena Knjiga*) pokazati da je Austro-Ugarska kriva zbog propalih pregovora te da je njena objava rata Srbiji u biti poništila ugovor Trojnoga saveza. *Mirror* s ponosom naglašava da je Italija spremna pridružiti se antantinoj borbi za slobodu. Užurbano se radi na utvrđivanju obje strane granice i 24. svibnja napokon dolazi do službene objave rata Italije Austro-Ugarskoj.

I *Mirror* s podsmjehom objavljuje austro-ugarske neuspješne prepade na talijanskoj obali prvoga dana rata. Izgleda da ni na ovome frontu nisu uspješni jer iako se austro-ugarski vojnici hrabro bore, Talijani konstantno napreduju i to naravno s malim gubicima.

Članci o talijanskome bojištu 1916. godine u *Mirroru* započinju pričama o Talijanima koji su uspjeli nadmudriti austrijske vojnike/civile i pobjeći u Italiju kako bi se borili sa svojim sunarodnjacima. Tako su primjerice talijanski studenti glasno pjevali austrijske domoljubne pjesme, dok su talijanski vojnici na to odgovorili pjevanjem svojih. Studenti su se

¹⁰¹ „*The people fully understand in which direction lie both Italy's duty and interest.*“, „Italy Must Come in Before May“, *The Daily Mirror*, 12. veljače 1915.

pretvarali ljutima i uvrijeđenima, glumili da će se sukobiti s njima, samo kako bi prevarili austrijske vojnike i prešli granicu. Na kraju su se izgrlili s talijanskim vojnicima i sa smiješkom na licu odmahnuili austrijskim.

Nastavljaju se izvještaji o hrabrim talijanskim vojnicima koji potiskuju Austrijance s njihovih položaja. Promjena u vijestima dolazi austro-ugarskim napadom u svibnju 1916. godine. Priznaje se talijansko povlačenje, ali ono je naravno smireno i u dobrome redu. Početkom uspješne ruske ofenzive austro-ugarski napredak je zaustavljen pa se članci vraćaju izvještavanju o uspješnim talijanskim ofenzivama u kojima postupno zauzimaju austrijske pozicije i skoro svakodnevno pune logore novim ratnim zarobljenicima.

Mirror objavljuje članak vojnog izvjestitelja koji je proveo neko vrijeme na talijanskome bojištu. U njemu se hvali hrabrost i vještina talijanske vojske te se zaključuje „da ni jedna vojska na svijetu ne bi mogla s većom hrabrošću napredovati pod tako nevjerovatno teškim uvjetima“¹⁰². Nadalje, objašnjava se da zbog iznimno nepovoljnoga terena Talijani nisu u mogućnosti postizati velike teritorijalne dobitke. Također upozorava se da se ne smije zaboraviti kako su Talijani svojim uspješnim operacijama pomogli Rusima i nanijeli enormne gubitke Austro-Ugarskoj u ljudstvu i materijalu, pridonoseći time cjelokupnom ratnom trudu Antante. No Italija se ne pokušava uzdignuti samo njihovim uspjesima, već i gubicima i promašajima Monarhije. Tako se piše o njihovoj brutalnosti uzduž cijele fronte. Gardovi su zapaljeni i uništeni, svedeni na ruševine, a izgleda da se loše postupalo i s mrtvim talijanskim vojnicima. Zanimljivo je da se takvi napisi javljaju samo nakon prvog talijanskog poraza u ratu. *Mirror* također kritizira austro-ugarsku obranu. Smatra se da je nekorištenje aviona ili balona u izviđačke svrhe veliki propust jer je bez njih teško sagledati određeni dio fronta u cijelosti, pa je i teže pripremiti uspješan napad. Austrijanci su loši čak i u obrani svoje najvažnije ratne luke Pule, na koju su talijanski prepadi uvijek uspješni.

Loše vijesti za Italiju dolaze krajem 1917. godine, pokretanjem austro-njemačke ofenzive (*Proboj kod Kobarida*). *Mirror* kritizira stalno podcjenjivanje neprijatelja nakon kojega slijedi njegov uspjeh. Tako je nedavno bilo govora o tome da je Austriji dosta rata i želi sklopiti mir, a sada s Njemačkom vodi veliku i uspješnu ofenzivu na Italiju¹⁰³. Zanimljivo je da kada *Mirror* prenosi vijesti o talijanskim gubicima i povlačenju, naglašava da su to

¹⁰² „...no army in the world could have made a braver attempt to advance under conditions of extraordinary difficulty.“, „A Glimpse of the Italian Army in Action“, *The Daily Mirror*, 27. lipnja 1916.

¹⁰³ „Italy: who is to blame?“, *The Daily Mirror*, 29. listopada 1917.

njemačke tvrdnje, njihove vijesti, ograđujući se time od pisanja negativnih vijesti o britanskome savezniku. U člancima je pomalo osjetna panika kada se govori o slanju pomoći, odnosno britanskoj, francuskoj i talijanskoj suradnji na talijanskome bojištu, a piše se da bi čak i Amerikanci mogli poslati pomoć. Dojam ozbiljnosti situacije se također vidi u spominjanju pomorske operacije u Jadranu kojom bi se napale austro-ugarske luke i uništila njena mornaricu kao odgovor na pokrenutu austro-njemačku ofenzivu i spas za Italiju. U daljnjem pisanju o ofenzivi sve se manje spominju Austrijanci, a sve više se pažnja poklanja Nijemcima. Ofenziva se spominje kao njihov uspjeh, prate se njihove vijesti.

Novo zanimljivosti s talijanskoga bojišta stižu sredinom 1918. godine kada Austro-Ugarska pokreće svoju posljednju ofenzivu koju su svi očekivali i koja nije nikoga iznenadila. Iako su Austrijanci u napad bacili sve što imaju, ofenziva se i dalje pokazala neuspješnom. *Mirror* raspravlja o razlozima pokretanja ofenzive. Smatra da je njemački pritisak na Austro-Ugarsku samo jedan dio priče. Drugi dio je austrijska želja za vlastitim uspjehom koji bi osnažio poziciju Monarhije nasuprot Njemačke i pokazao da nije ovisna o njenoj pomoći. No talijanski su protunapadi razbili austro-ugarsku vojsku koja je prisiljena na povlačenje te je „sada potvrđeno da je austrijska ofenziva ne samo zaustavljena već se pretvorila u potpuni promašaj“¹⁰⁴.

4.3.3. Talijanski neuspjesi i neopravdane težnje

U *Heraldu* nalazimo iznimno malo vijesti o odnosu Austro-Ugarske i Italije budući da većina vijesti vezana uz njih stiže nakon što su novine promijenile svoj format i postale tjednik s drugačijim stilom pisanja.

Početak kolovoza 1914. godine pronalazimo vijest o talijanskom neutralnosti. Članci objašnjavaju da se Italija odlučila na taj korak jer joj Austro-Ugarska nije dala priliku da se izjasni o svojim pogledima na situaciju sa Srbijom. Da ju je pitala za mišljenje, Italija bi Monarhiji savjetovala da ne potražuje tako pretjerane zahtjeve i da ne izaziva europsku krizu.

Sljedeća vijest dolazi s kraja ožujka 1916. godine. *Herald* komentira kako je u biti Italija iznimno neuspješna protiv Austro-Ugarske. Dok sve ostale novine hvale hrabre talijanske vojnike koji usprkos teškome terenu polako pritišću Austrijance, *Herald* otvoreno

¹⁰⁴ „It is now established that the Austrian offensive has not only been checked but turned into a complete failure.“, „A Complete Failure“, *The Daily Mirror*, 18. lipnja 1918.

piše kako „*Italija već mjesecima baca svoje ljude na austrijsku planinsku tvrđavu, o stravičnim žrtvama možemo samo nagađati, a ipak su vojni uspjesi minimalni*“¹⁰⁵.

S tim u vezi 1917. godine članci nisu propustili priliku komentirati katastrofalan talijanski poraz: „*u jednome tjednu Italija je izgubila više nego što je uspjela osvojiti u dvije godine*“¹⁰⁶. Izražena je bojazan da postoji mogućnost još gorih vijesti, ako austro-njemačke snage nastave sa svojom uspješnom ofenzivom. Članci smatraju da Antanta nije puno profitirala talijanskim ulaskom u rat, a sada bi ju se još i trebalo spašavati, iako je iz vlastite sebičnosti („*consecrated selfishness*“¹⁰⁷) ušla u rat.

Vidljiv je anti-talijanski stav kada se raspravlja o talijanskim teritorijalnim težnjama: „*željela je slavenske zemlje u Austriji na koje nema nikakva nacionalna prava, a još je htjela i sudjelovati u dijeljenju Turske*“¹⁰⁸. 1918. godine, nakon što su boljševici objavili Antantne tajne ugovore, kritika Italije i njenih težnji još se više pojačava. Tako članci smatraju da je *Londonski ugovor* sramotan jer su njime Italiji obećana područja koja joj nikako ne pripadaju. Stav je pojačan podacima o stanovništvu Istre i Dalmacije – postoci jasno pokazuju da je talijansko stanovništvo tamo u manjini pa prema tome nemaju prava na taj teritorij.

4.3.4. Neprestana talijanska napredovanja protiv Austro-Ugarske

Kao i ostale novine *EPG* temu odnosa Austro-Ugarske i Italije započinje talijanskim izjavama kako ona nije bila konzultirana po pitanju Srbije, te da nije obvezna vojno podržati svoje saveznike. Njihov se ugovor odnosi na defenzivni rat, a sukob sa Srbijom to zasigurno nije. Članci izražavaju mišljenje da iako je Italija proglasila svoju neutralnost, zapravo samo čeka povoljan trenutak da se pridruži Antanti. Stoga je novinama jasno da su njemački i austro-ugarski pokušaji podmićivanja Italije raznim teritorijalnim obećanjima uzaludni. Narod je protiv suradnje s Centralnim silama, a kralj i vlada ne žele izgubiti njihovu potporu.

¹⁰⁵ „*for many months now Italy has been hurling her manhood against the mountain fortress of Austria, with what awful sacrifices my only be conjectured, and yet the military results are infinitesimal.*“, „What Are Readers Are Thinking“, *The Daily Herald*, 25. ožujka 1916.

¹⁰⁶ „*In a single week Italy has lost more than all that she had gained in two years.*“, „The Limits Of Human Nature“, *The Daily Herald*, 3. studenoga 1917.

¹⁰⁷ *Heraldov* prijevod talijanskog izraza *sacro egoismo*, koji opisuju kao nacionalnu sebičnost, a ne legitimno nastojanje za ujedinjenjem.

¹⁰⁸ „*She wanted for herself Slav lands in Austria to which she has no shadow of a national claim, and beyond this she aimed at a share in the partition of Turkey.*“, „The Limits Of Human Nature“, *The Daily Herald*, 3. studenoga 1917.

Početak 1915. godine *EPG* piše da je navodno Italija ponudila Austro-Ugarskoj svoju neutralnost i utjecaj na Rumunjsku da ostane neutralna u zamjenu za teritorij. Nadalje, govori se o njemačkome pritisku na Austro-Ugarsku da pristane na talijanska potraživanja. No izgleda da se Franjo Josip izričito protivi bilo kakvim teritorijalnim koncesijama Italiji. Problem je u tome što Monarhija „*ne može ustupiti teritorij Italiji bez da se izloži riziku od separatističkih ustanaka Rumunja, Čeha, Srba i Hrvata*“¹⁰⁹. I ove novine prenose austrijsku ponudu teritorijalnih koncesija nakon rata. No Italiji se takva ponuda ne sviđa jer nema garancije da će Centralne sile pobijediti u ratu te da će uopće doći do prijenosa teritorija.

Članci prenose sve veću napetost između dvije države jer je Italija postavila svojevrni ultimatum – „*ili će Italija ostvariti potpunu zadovoljštinu*“, što bi značilo predaju traženih teritorija, „*ili će izbiti rat*“¹¹⁰. Nesigurnost je pojačana vijestima o masovnom iseljavanju Nijemaca i Austrijanaca iz Italije te austrijskim defenzivnim pripremama na granici s Italijom. Sve se više piše o velikoj vjerojatnosti prekida pregovora zbog austrijske nevoljkosti udovoljavanja zahtjevima omraženog susjeda. Zanimljiva vijest koja se ne pojavljuje u ostalim novinama je da se Austro-Ugarska, uslijed izglednog rata s Italijom, navodno sprema na sklapanje mira s Rusijom. No pregovori Italije i Austro-Ugarske još uvijek traju, i iako se ne zna točno što se s njima događa, pretpostavlja se da će uskoro biti prekinuti uslijed nezadovoljavajućih austro-ugarskih ponuda. Neposredno prije objava rata dolazi vijest o vlakovima punih njemačkih vojnika koji stižu na austro-ugarsku granicu kako bi pomogli svojoj saveznicu u ratu s Italijom, no do te pomoći dolazi tek dvije godine kasnije.

S objavom rata dolazi i do prvih prepada u kojima su Talijani na planinskome području uspješni, dok su austro-ugarski napadi na obali promašaj. Daljnji izvještaji govore o konstantnom napredovanju Talijana i njihovom prodiranju u austro-ugarski teritorij, dok su austro-ugarski protunapadi, kao i njihova obrana, neuspješni. Izgleda da su i ovdje stanovnici pograničnih teritorija presretni kada vide neprijateljsku vojsku jer novine izvještavaju o njihovom slavljenju talijanskih pobjeda. Sa sigurnošću se prenose talijanski izvještaji da je austro-ugarska vojska prilikom povlačenja iza sebe ostavila agente „*s dvostrukim ciljem*

¹⁰⁹ „... cannot cede territory to Italy without incurring the risks of Separatist risings by Roumanians, Czechs, Serbs and Croats.“, „*Battleship Sunk*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 20. ožujka 1915.

¹¹⁰ „*Either Italy will obtain complete satisfaction or war will break out.*“, „*Italy and Roumania*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 27. ožujka 1915.

ometanja naših operacija i izazivanja okrutnih postupaka represije prema stanovništvu“¹¹¹. I ovdje se napominje kako je Austro-Ugarska u biti dočekala rat na boljim pozicijama, a ipak trpi poraze: „*unatoč njenim superiornim i snažnim pozicijama i utvrdama, Austrija je poražena, a talijanski je vojnik, pod sjajnim vodstvom svojih časnika, pokazao da je jednak najboljima*“¹¹².

Nove vijesti s talijanskoga bojišta stižu krajem svibnja 1916. godine kada Austrijanci započinju svoju prvu ofenzivu na Italiju. Članci komentiraju kako ispada da Austrijanci nisu u tako lošoj situaciji kao što se mislilo budući da su sami započeli ofenzivu na talijanskome bojištu. Iako se Talijani povlače članci javljaju da nema razloga za brigu jer povlačenje na već pripremljene pozicije teče uredno. Također svojim protunapadima nanose velike gubitke austro-ugarskoj vojsci. Tek nakon što je austrijska ofenziva zaustavljena (zahvaljujući Rusima, a ne kako novine pišu, Talijanima) i situacija na talijanskome bojištu postala bolja, novine priznaju da su Austrijanci bili uspješni i da je zapravo bilo bojazni o njihovom daljnjem napredovanju. Austro-ugarski izvještaji o povlačenju na bolje pozicije su naravno i ovdje ismijani jer se zna da su na njega bili prisiljeni. Samo se britanski saveznici uredno povlače dok Centralne sile uvijek u neredu i kaosu bježe.

Početak kolovoza *EPG* je pun vijesti o velikom (ispravnije bi bilo reći jedinom) talijanskom uspjehu – Gorica je pala u njihove ruke. Članci ju nazivaju *'Verdunom talijanskog bojišta'*, i vidljivo je pretjerivanje u značenju koje je pridano tome događaju. Smatra se da će se njegove posljedice osjetiti na ostalim bojištima te da predstavlja slamanje austro-ugarske vojske na talijanskome bojištu pa se uskoro može očekivati marš Talijana na Beč.

Izvještaji iz 1917. godine ne razlikuju se od onih prethodnih godine - Austrijanci pokreću neuspješne protunapade u kojima gube velik broj vojnika: „*talijanski izvjestitelji na julijskom frontu javljaju da su u posljednja dva tjedna Austrijanci pokrenuli barem četrdeset žestokih protunapada ... ali svaki je od tih protunapada bio potpuni promašaj te su austrijski*

¹¹¹ „... with the double object of hindering our operations and of provoking harsh acts of repression against the people.“, „Battle In the Mountains“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 16. lipnja 1915.

¹¹² „... despite her superiority in holding strong positions and fortresses, Austria has been beaten, and the Italian soldier, under the splendid guidance of his officers, has proved that he is equal to the best.“, „Italian Front Visited“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 8. rujna 1915.

*gubici strašni*¹¹³, dok Talijani neprestano napreduju i osvajaju nove pozicije. Novi silovit talijanski napad krajem kolovoza zahtjeva dovlačenje trupa s drugih bojišta i izgleda da bi mogao slomiti austrijsku obranu. *EPG* smatra da su austro-ugarski izvještaji s bojišta samo laži, bajke stvorene za očuvanje morala vlastitog stanovništva, dok talijanski izvještaji predstavljaju pravo stanje stvari.

Krajem listopada dolaze drugačije vijesti. Očito je da Austro-Ugarska priprema novu ofenzivu, ali ovoga puta uz njemačku pomoć koju *EPG* zapravo vidi kao prisilu. Naime, članci govore o neprestanom austrijskom odbijanju njemačkog nagovaranja na novu ofenzivu čiji je uzrok bila austrijska želja za mirom. No „*sada pod povećanim pritiskom iz Njemačke, ojačanim potporom brojnih njemačkih trupa, Austrija je prisiljena popustiti*“¹¹⁴. Kao i kod ostalih novina u člancima se ne spominju austro-njemački uspjesi već hrabrost i odvažnost talijanskih vojnika u obrani pozicija te uredno povlačenje pri kojemu se neprijatelju nanose veliki gubici. *EPG* također vjeruje da će Talijani uskoro protunapadima povratiti izgubljene pozicije. Kako austro-njemačka ofenziva slabi, tako članci javljaju da među Centralnim silama dolazi do trzavica oko provedbe ofenzive te da Talijani snažno drže novu obrambenu liniju.

Početkom ožujka 1918. godine primijećeno je gomilanje vojnika i artiljerije, pa se pretpostavlja da Monarhija priprema novu ofenzivu. Do dugo očekivane austro-ugarske ofenzive napokon dolazi sredinom lipnja. Napad je od samoga početka neuspješan zbog talijanske pripravnosti – naime, znali su točan datum i vrijeme početka ofenzive. Članci pišu da je ovo najveći austro-ugarski napad u ovome ratu te se pitaju kakve će posljedice njegov neuspjeh imati na unutarnje nestabilnosti s kojima je Monarhija suočena. Opet se spominje da ofenziva nije bila austrijska ideja već da je „*Njemačka nametnula ofenzivu saveznicima koja već odavno nema nikakve volje za ratom, te koja pada u stanje unutrašnje dezintegracije i*

¹¹³ „*Italian correspondents on the Julian front report that during the past fortnight the Austrians have launched at least forty furious counter-attacks ... but everyone of these counter-attacks has been a complete failure and the Austrian losses have been fearful.*“, „Battle Of Jamiano“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 7. lipnja 1917.

¹¹⁴ „*Now under increased pressure from Germany, and backed up by the support of immense numbers of German troops, Austria has been forced to yield.*“, „Further Retreat Admitted By Italians“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 27. listopada 1917.

očaja“¹¹⁵. Nakon neuspješnih austro-ugarskih napada, započela je druga faza bitke u kojoj su Talijani počeli s protunapadima. Zanimljivo je da *EPG* prenosi talijanske pohvale hrabrim, odlučnim, dobro opremljenim i istreniranim austro-ugarskim vojnicima te komentira kako su nedavno stizali izvještaji „*da austrijska vojska ključa pobunama i raspada se na dijelove, ali očajnička borba koju su pokazali i činjenica da su umalo ostvarili uspjeh pokazuju koliko se trebamo oslanjati na takve izvještaje*“¹¹⁶. No kakva god bila, austro-ugarska vojska je doživjela potpuni poraz na Piavi. Ipak izgleda da ofenzivnom djelovanju još nije došao kraj jer članci izvještavaju o njemačkoj odluci slanja pomoći Austriji kako bi se Italija izbacila iz rata. To se naravno nije dogodilo.

Početak studenoga, *EPG* izvještavanje s talijanskoga fronta završava viješću o uspješnoj talijanskoj ofenzivi koja osvaja sve pred sobom: „*više nije moguće pratiti broj osvojenih sela i gradova te ratnih zarobljenika i materijala koji nam je pao u ruke*“¹¹⁷. Ono što ove novine zaboravljaju je da za posljednji talijanski uspjeh nisu zaslužni hrabri i odvažni talijanski vojnici i njihovi briljantni generali već naglo raspadanje Austro-Ugarske te austro-talijanski pregovori o primirju koji su pokrenuli glasine o završetku rata među austro-ugarskim vojnicima. Ali takvo što se nije moglo napisati jer nije odgovaralo stvorenoj slici pobjedonosne i odvažne talijanske vojske.

Od samih početaka austro-talijanskoga sukoba talijanski su vojnici u *EPG*-u stalno dizani u nebesa, retci su puni njihove hrabrosti i neprestanih pobjeda. S druge strane austro-ugarski vojnici su i na ovome bojištu opisani kao iznimno okrutni i nehumani ljudi. Primjerice članci izvještavaju o navodnom kršenju Ženevske konvencije od strane austro-ugarske vojske. Nadalje talijanski ratni zarobljenici žive u katastrofalnim uvjetima u austro-ugarskim zarobljeničkim logorima. Mnogi umiru od gladi jer su porcije hrane koje dobivaju nedovoljne

¹¹⁵ „*The offensive has been imposed by Germany on an ally which has long ceased to have any heart for the struggle, and which is sinking to a condition of internal disintegration and despair.*“, „The Austrian Offensive“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 17. lipnja 1918.

¹¹⁶ „*...that the Austrian Army was seething with mutiny and was crumbling to pieces, but the desperate fighting qualities they exhibited and the fact that they very nearly achieved success have shown how much reliance was to be placed on such statements.*“, „Austrians Recrossing Piave From Montello To Sea“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. lipnja 1918.

¹¹⁷ „*It is no longer possible to keep count of the villages and towns captured or the prisoners and material which have fallen into our hands.*“, „Austrian's Rapid Retreat“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 2. studenoga 1918.

za preživljavanje. U okupiranim teritorijima, Austrijanci se ponašaju kao Nijemci te deportiraju ljude u unutrašnjost zemlje, navodno kako bi imali bolje životne uvjete, dok *EPG* smatra da ih zapošljavaju u ratnoj industriji protiv njihove volje. No tu nije kraj austrijskoj vladavini terora jer se „*nasilje nad ženama, šibanje onih koji odbijaju popustiti pred pretjeranim zahtjevima austrijske vojske, te krađe i pljačkanje vojnika događaju svakodnevno*“¹¹⁸.

4.4. Rat s Rumunjskom

4.4.1. Opkoljavanje Austro-Ugarske

Times s veseljem pozdravlja rumunjsku objavu rata Austro-Ugarskoj u kolovozu 1916. godine. Od samoga početka rata oči su bile uprte u balkanske države – Bugarsku, Rumunjsku i Grčku - i s neizvjesnošću se gledalo na čiju će se stranu prikloniti. Smatra se da je sada kada se i Rumunjska priključila Antanti, rat za Austro-Ugarsku gotov, budući da je opkoljena i nema dovoljno snage za obračun sa svim svojim neprijateljima.

Članci na osvajanje i priključenje Transilvanije Rumunjskoj gledaju pozitivno zbog lošega tretmana Rumunja u Ugarskoj. Mađari su opisani u lošem svijetlu kao ugnjetavači drugih narodnosti, kao manjina koja se uspjela dokopati moći koju sada na sve načine pokušava zadržati. Budući da su bili loši gospodari, gubitak Transilvanije bi im bio kazna i pouka za daljnje postupanje s drugim narodnostima.

Članci izvještavaju o uspješnim rumunjskim operacijama i napredovanjima koje postižu s lakoćom, dok se, kao po običaju Austrijanci povlače. Iako je ovoga puta Njemačka spremna odmah pomoći svojoj saveznicu, *Times* sumnja u njihovu uspješnost obrane. Smatra se da bi pojava ovoga novog bojišta mogla značiti kraj rata za Austro-Ugarsku, ali članci veću pozornost pridaju Njemačkoj i Bugarskoj te njihovome odnosu s Rumunjskom, dok se Monarhija samo usputno spominje. Objašnjenje možemo potražiti u činjenici da je Velika Britanija puno više zaokupljena Njemačkom i s velikom pažnjom prati sve što ona radi, a uz to im je interesantno što je došlo do sukoba dviju linija obitelji Hohenzollern. Također na pad Austro-Ugarske gledaju samo kao na mogućnost otvaranja novoga fronta prema Njemačkoj, odnosno njeno opkoljavanje. Veće zanimanje za Bugarsku potječe od gledanja na nju, od samoga priključenja na strani Centralnih sila i uspješne ofenzive kojom je okupirana Srbija,

¹¹⁸ „*Acts of violence against women, the flogging of those who refuse to give way to exorbitant demands of the Austrian soldierly, and looting and thieving by armed soldiers are events of common occurrence.*“, „British On Italian Front“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 4. svibnja 1918.

kao na izdajicu koja je napustila svoju balkansku braću i sklopila ugovor s vragom za proširenje svoga teritorija.

Na veliko iznenađenje *Timesa* Rumunjska je vrlo brzo poražena i okupirana. Ono što je uslijedilo članci opisuju kao borbu za rumunjske resurse. Britanska blokada pokazala se iznimno učinkovitom – Centralne sile postupno su zapadale u sve težu i težu ekonomsku situaciju. Njihove zalihe vrlo brzo su se iscrpljivale, pa je mir s Rumunjskom izgledao kao mogući izlaz iz krize. No problem koji *Times* zamjećuje je podjela rumunjskih resursa. Smatraju da iako je Austro-Ugarska, pogotovo Austrija, u težoj situaciji od Njemačke, njene će potrebe, kao i obično, biti ostavljene po strani.

Do ponovnog zanimanja za Rumunjsku dolazi sredinom 1918. godine, kada novine izvještavaju o mirovnim pregovorima Centralnih sila s Rumunjskom. Ti su pregovori oštro kritizirani jer su potvrdili osvajačke tendencije Centralnih sila. Iako su i Njemačka i Austro-Ugarska izjavljivale da ih ne zanimaju aneksije i odštete, već da samo žele sklopiti pravedan mir, sam ugovor opisuje drugačiju sliku: „*Još nam nije poznat opseg uvjeta koje je 'Srednja Europa' nametnula bespomoćnoj Rumunjskoj. Ali znamo dovoljno. Ovaj je ugovor upečatljiv primjer njemačkog i austrijskog državnštva*“¹¹⁹. Njime su Rumunjskoj nametnuti teški uvjeti koji se sastoje od teritorijalnih promjena, odnosno prekrajanja granice tako da svi važni planinski prijevoji prelaze u austrijske ruke što onemogućava efikasnu rumunjsku obranu, te ekonomskih odredbi kojima rumunjska nafta prelazi u njemačko vlasništvo i vrlo povoljnih trgovinskih ugovora, čineći Rumunjsku ekonomski podređenu Centralnim silama.

Osim osude i kritike Velike Britanije, ovakav je mirovni ugovor doveo i do nepovjerenja u austro-ugarske državnike koji govore jedno, a onda pod utjecajem/pritiskom Njemačke čine drugo. Takvo djelovanje uzrokovalo je sumnju u iskrenost austrijske težnje za mirom te dovelo u pitanje isplativost bilo kakvih razgovora ili pregovora s Austro-Ugarskom koja izgleda više ne upravlja sama sobom već je pod potpunom kontrolom Njemačke.

¹¹⁹ „*It is not to be supposed that we yet know the full scope of the terms which 'Central Europe' has imposed upon hopeless Rumania. But we know enough. The treaty as it stands is a striking example of German and Austrian statecraft.*“ „*Vae Victis*“, *The Times*, 10. svibnja 1918.

4.4.2. Preko Balkana do pobjede

Mirror nije iznenađen rumunjskom objavom rata Austro-Ugarskoj. Njen ulazak u rat „tumačen je kao odlučujući udarac za Centralne sile, a posebno za njihov prestiž“¹²⁰. Razlog njenog ulaska u rat je iznimna mržnja Rumunja prema Austro-Ugarskoj, a posebno Mađarima koji već desetljećima ugnjetavaju rumunjsku manjinu u Transilvaniji. Članci su ponovni puni izvještaja o povlačenju austro-ugarske vojske i uspješnom napredovanju Rumunja. Rumunjski ulazak u rat predstavlja zatvaranje još jednog tržišta za Centralne sile što znači još teži pritisak na njihove oslabljene ekonomije.

Mirror smatra da je balkanski front puno važniji nego se čini. Iako je, kako kaže, Njemačka glavni britanski neprijatelj, najlakši put do nje je preko poraza njezinih saveznika. Zbog toga objašnjava važnost savezničke vojske u Solunu pomoću koje bi se moglo izbaciti Bugarsku iz rata, nakon čega bi se jedna za drugom urušile Turska, Austro-Ugarska i na kraju Njemačka. Članci tu temu završavaju zaključkom: „*Predugo smo ignorirali balkanski poluotok. To je najbrži i najjeftiniji put do pobjede*“¹²¹.

No vrlo brzo dolazi do preokreta na Balkanu. Centralne sile polako potiskuju rumunjske snage i kreću u ofenzivu. *Mirror* nakon tih loših vijesti kritizira neprestano pisanje o slabljenju Centralnih sila i skoroj pobjedi Antante. S tim u vezi ismijavaju stalne napise o slomu austro-ugarske vojske: „*Već je pet ili šest puta cijela austrijska vojske bila proglašena mrtvom na papiru. No i dalje se bori*“¹²².

Početak prosinca 1917. godine *Mirrora* izvještava kako je do njih došla bezobrazna austrijska laž o traženju primirja od strane Rumunja. Smatraju da Austrijanci takvim glasinama samo žele proširiti nemir u rusko-rumunjskoj vojsci na tome frontu. No izgleda da cijela priča ipak nije bila potpuna laž jer par dana kasnije članci javljaju da su Rumunji bili prisiljeni na sklapanje primirja budući da se ruska vojska s kojom su zajedno držali front raspada (vojnici se povlače i dezertiraju), pa nisu imali drugog izbora nego predati se.

¹²⁰ „is widely interpreted as a crushing blow for the Central Powers and particularly for their prestige.“, „Rumania Strikes – Vienna on a Surprise Blow“, *The Daily Mirror*, 28. kolovoza 1916.

¹²¹ „Too long have we ignored the Balkan Peninsula. It is the quickest and cheapest road to victory.“; „The Allies Quickest Road to Victory“, *The Daily, Mirror*, 18. Rujna 1916.

¹²² „Five or six times the entire Austrian Army has been done to death with ink. Yet they fight on.“, „Approaching Exaustion“, *The Daily Mirror*, 24. listopada 1916.

Do zadnjeg spominjanja Rumunjske i Austro-Ugarske dolazi početkom 1918. godine kada *Mirror* ukratko izvještava o toku njihovih mirovnih pregovora. Članaka nema puno, ali se napominje da u razgovorima dolazi do raznih pritisaka i prijetnji te se kritizira sam ugovor koji je iznimno nepovoljan za Rumunjsku. Na kraju se Rumunjskoj poručuje da još malo izdrži jer će skorom pobjedom Antante doći do prekrajanja potpisanih uvjeta i stvaranja novih mirovnih ugovora.

U *The Daily Herald*u nismo pronašli relevantnih članaka o odnosu Austro-Ugarske i Rumunjske.

4.4.3. S Rumunjskom do pobjede

EPG već u prosincu 1914. godine objavljuje da se Rumunjska sprema na rat s Austro-Ugarskom te da bi „*ozbiljni napredak Austrije protiv Srbije primorao Rumunjsku na ratno djelovanje*“¹²³. Početkom 1915. spominje se suradnja Italije i Rumunjske koje navodno planiraju zajedničke akcije protiv Monarhije, dok se nekoliko mjeseci kasnije piše o sigurnom pridruživanju i Rumunjske i Bugarske Antanti, poboljšanju njihovih odnosa i zajedničkom planiranju budućih akcija. Ništa se od svih tih navodnih dogovora koje je Rumunjska imala s drugim zemljama nije realiziralo.

No izvještaji o pogoršanju odnosa Austro-Ugarske i Rumunjske bliži su istini. Rumunjskoj se ne sviđa gomilanje trupa na austro-rumunjskoj granici, dok su Austrijanci pokrete svojih trupa obrazložili glasinama o mogućoj rumunjskoj intervenciji. U duhu ovih novina pisano je i o lošem postupanju Austrijanaca, uslijed napetih odnosa s Rumunjskom, prema rumunjskom stanovništvu čije su važne ličnosti zatvarane ili osuđene na smrt.

29. kolovoza 1916. godine članci s veseljem izvještavaju o rumunjskoj objavi rata Austro-Ugarskoj. Slijede već dobro poznati izvještaji o uspješnom napredovanju Rumunja u Ugarskoj i povlačenju austro-ugarske vojske. Iako je nekoliko mjeseci kasnije Rumunjska pregažena, *EPG* umanjuje uspjehe Centralnih sila te piše da „*rumunjska vojska ostaje praktički čitava i povući će se na već pripremljene pozicije gdje će zaprimiti neposrednu pomoć ruskih pojačanja*“¹²⁴. Čini se da *EPG* odbija priznati što zapravo okupacija glavnoga

¹²³ „... serious advance of Austria against Serbia would compel Roumania to take the field.“, „Stop Press News“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. prosinca 1914.

¹²⁴ „...the Roumanian army remains virtually intact and will make good its retirement to positions which have been decided on, where it will receive the more immediate support of the Russian reinforcements.“, „Bucharest's Fall And Effect On the War“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 8. prosinca 1916.

grada i važnih naftnih polja znači, kao i transportiranje svih dostupnih namirnica. Kao i u ostalim novinama i ovdje su prisutne vijesti o svađi između Njemačke, Austrije i Mađarske oko prava na rumunjsko žito.

Na obljetnicu ulaska Rumunjske u rat članci nisu više optimistični te se traži opravdanje za rumunjski neuspjeh: „*Rumunjska je otvorila kampanju osvajanjem planinskih prijevoja i invazijom Austrije, ali je uskoro pojava posebne austro-njemačke vojske i bugarskih snaga, za koje se mislilo da ju neće napasti, sve promijenila, te su se rumunjske snage, lišene obećane artiljerije, morale povući*“¹²⁵. I ovdje je vijest o rumunjskoj mirovnoj ponudi s početka prosinca proglašena sramotnom laži. No nakon nekoliko mjeseci mir je stvarno potpisan. Spominju se pretjerane i nepoštene teritorijalne i ekonomske koncesije te se zaključuje da je do njih došlo zbog pada Czernina. Naime, austro-ugarski ministar vanjskih poslova bio je protiv zahtijevanja teških uvjeta te je naginjao pravednom miru zbog čega bi vjerojatno spriječio njihovo nametanje. Njegovim padom Nijemci su dobili punu slobodu djelovanja te su odlučiti uzeti od Rumunjske sve do čega su mogli doći.

¹²⁵ „*The Rumanian campaign opened by forcing the passes and invading Austria, but the appearance of a special Austro-German Army and of Bulgarian forces, which latter they had been lead to believe would not attack them, soon changed all this, and destitute of the promised artillery the Rumanian forces were driven back*“, „British Raid In the Ypres Sector“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 28. kolovoza 1917.

5. ODNOS S NJEMAČKOM

Vjerojatno je najveću štetu Austro-Ugarskoj nanijeo njen odnos s Njemačkom, engleskim omraženim neprijateljem. Što je Monarhija postajala podčinjenija Njemačkoj, to je lošije portretirana u novinama.

5.1. Polagana apsorpcija Austro-Ugarske u Njemačko Carstvo

Rečenica: „*Prus je taj koji je donio Austriji ove nesretne dane i koji doprinosi nestabilnostima unutar Dvojne Monarhije, našeg starog i nekoć pouzdanog saveznika*“¹²⁶, s početka rata, odlično sažima pisanje *Timesa* o odnosu Austro-Ugarske i Njemačke tijekom svih ratnih godina. Njemačka je ta koja je nagovorila Austro-Ugarsku na rat i zapalila Europu. Članci već na samome početku rata izvještavaju da čak i Austro-Ugarska mrzi Njemačku i prenose kako sami Austrijanci žale što su se vezali uz nju. Trzavice se počinju javljati u zajedničkim operacijama protiv Rusa. Austro-ugarski neuspjesi protiv Rusije su zapravo krivnja Njemačke, koja je ostavila svoju saveznicu na cjedilu i radije odlučila slijediti svoje interese na zapadu. Postalo je vidljivo da Nijemci koriste austro-ugarske vojnike kao štit protiv Rusa – oni drže pozicije i nepotrebno ginu dok se Nijemci povlače. Zbog toga *Times* primjećuje da Austro-Ugarska trpi većinu vojnih gubitaka Centralnih sila. Nadalje, hrabrost i teški gubici austro-ugarskih postrojbi prolaze nezapaženo.

Austro-Ugarska postaje sve podložnija Njemačkoj – postaje njezin sluga kojeg samo ponižava i iskorištava: „*ona se podčinila svim poniženjima koje ponosna nacija može podnijeti od strane dominantnoga gospodara ... Austro-Ugarska neće pronaći utjehu u činjenici da Njemačka nije samo ravnodušna prema njezinim nevoljama, već se nada da će na njima profitirati na završnim pregovorima*“¹²⁷.

Objava Neumanove knjige „*Mittleuropa*“ uznemirila je britanske ekonomiste i političare koji su je prepoznali kao plan apsorpcije Austro-Ugarske u Njemačko Carstvo, mada je predstavljen kao plan jačanja centralne Europe. Iako *Times* uviđa da se austro-ugarska mogućnost otpora svakoga dana smanjuje, nada se da se Monarhija može othrvati

¹²⁶ „*It is the Prussian who has brought Austria to these evil days and is precipitating the disruption of the Dual Monarchy, our ancient and once trusted ally*“, „The Battle On The Aisne“, *The Times*, 22. rujna 1914.

¹²⁷ „*She has submitted to every degradation that a proud nation could endure at the hands of an imperious master..It will be no solace to Austria-Hungary to remember that Germany is not only indifferent to her misfortunes, but even hopes to profit by them at the ultimate settlement...*“, „The Humiliation of Austria“, *The Times*, 16. prosinca 1914.

njemačkome pritisku. Svima je jasno da Njemačka pokušava iskoristiti trenutnu slabost Monarhije za ostvarenje plana na koji nikada ne bi pristala u vrijeme mira.

Prema člancima, mržnja austro-ugarskih vojnika prema Nijemcima još više raste 1916. godine. Naime, oni smatraju da se Nijemci miješaju u njihove vojne planove, preuzimaju sve zasluge za pobjede, dok austro-ugarske vojnike krive za poraze. Mržnja polako prelazi i na biznismene koji su nezadovoljni njemačkom kontrolom austro-ugarske trgovine s neutralnim zemljama – većinom su Nijemci monopolizirali tržište, a kada i dopuste Austro-Ugarskoj trgovinu zahtijevaju visoku proviziju.

Times izvještava da je većina stanovništva svjesna da je sudbina Austro-Ugarske sve čvršće povezana sa sudbinom Njemačke te da je mogućnost odvajanje od nje minimalna: „Nijemci sve drže u svojim rukama, pa većina austrijskoga stanovništva smatra da je nemoguće da se Austrija izbori za vlastiti put, te da će, što god da se dogodi, morati slijediti Njemačku“¹²⁸.

Članci o podređenosti Austro-Ugarske Njemačkoj nastavljaju se viješću o sklapanju ugovora u lipnju 1916. godine o ujedinjenom austro-njemačkom zapovjedništvu nad vojskom, kao i zajedničkom djelovanju u vanjskim poslovima. Primjećuje se razočaranost *Timesa* u Monarhiju jer dopušta Njemačkoj miješanje u njene poslove i bez prigovora pristaje biti njezin sluga, bez obzira na to koliko je takvo stanje u biti nepovoljno za nju samu. Zaključuje da je želja za germanizacijom Monarhije, supresijom ostalih narodnosti te ekonomskom kontrolom dio plana njemačkog prodora na istok.

1918. godine postaje jasno da je Austro-Ugarska pod potpunom kontrolom Njemačke. Odgovori na mirovne uvjete su im isti. I iako je jasno da su ti stavovi Austro-Ugarskoj nametnuti, *Times* kritizira Monarhiju jer ih ona ipak zastupa. Stvara se mišljenje da se Czerninu, austro-ugarskom ministru vanjskih poslova, više ne može vjerovati jer njegove riječi više nisu njegove, već pripadaju njegovom njemačkom kolegi: „saznajemo da su u Washingtonu CZERNINOVE riječi viđene kao dokaz njegove potpune podčinjenosti

¹²⁸ „The Germans have got things so completely in hand that the great majority of the Austrian population believes that it is impossible for Austria to tread her own path, and that, whatever happens, she will have to follow Germany.“, „Austria Under German Tutelage“, *The Times*, 17. svibnja 1916.

njemačkim junkerima. Mi smo već odavno došli do zaključka da je on tek HERTLINGOVA marioneta“¹²⁹.

Skandal Czernin-Clemenceau iz travnja 1918. godine, koji je rezultirao objavom tajne komunikacije i pregovora između predstavnika Austro-Ugarske i predstavnika Francuske, doveo je do još većih problema između Monarhije i Njemačke nego prije. Njemačka je zaključila da mora držati Austro-Ugarsku pod još većom kontrolom – sada su i unutarnji poslovi Austro-Ugarske došli pod nadzor Njemačke. Novi ugovori su potpisani na sastanku dvojice careva. *Times* zaključuje da je time Njemačka napokon uspjela u naumu potpune apsorpcije Austro-Ugarske što znači da je postalo nemoguće odvojiti ju od Njemačke i pregovarati s njom.

Austro-ugarska mirovna nota, iz rujna 1918. godine, nikoga više ne zanima jer se zna da ona više nije svoj gospodar. Sve rasprave o tome je li nota bila samostalan austrijski čin ili je Njemačka otprije za nju znala u potpunosti su nebitne: „*svi koji su i najmanje upućeni u europska zbivanja znaju da Austrija nije bila svoj gospodar od 1866. godine. Njena vojna, politička i ekonomska zavisnost o Njemačkoj je postepeno rasla, a suučesništvo u izazivanju svjetskoga rata učvrstilo je njemački jaram. Uzaludno je raspravljati je li ovaj ili onaj potez poduzela na vlastitu inicijativu ili ne*“¹³⁰. *Times* smatra da je svojom podložnošću Njemačkoj Austro-Ugarska ne samo izgubila svoje dostojanstvo, već i poštovanje i podršku Velike Britanije kada je u pitanje došla svrhovitost njenog daljnjeg postojanja.

5.2. Preuzimanje kontrole nad Austro-Ugarskom

Na samome početku rata, u rujnu 1914. godine, *Mirror* predviđa „*da će se Austrija i Njemačka razići puno prije završetka rata... Glavni razlog tome je 'nepodudaranje temperamenata*“¹³¹ te nedostatak poštovanja. U člancima se počinju pojavljivati komentari

¹²⁹ „*In Washington, we learn, COUNT CZERNIN'S words are considered as proof of his complete surrender to the German Junkers. Here we long since reached the conclusion that he is merely COUNT HERTLING'S 'bonnet'.*“, „Austrian Moderation“, *The Times*, 4. travnja 1918.

¹³⁰ „*Everybody with any knowledge of European affairs knows that Austria has not been her own mistress since 1866. Her military, political and economic dependence upon Germany has steadily increased, and her complicity in provoking the world-war has riveted the German yoke upon her. It is idle to debate whether this or that step was taken on her own initiative.*“, „President Wilson's Reply“, *The Times*, 18. rujna 1918.

¹³¹ „*That Austria and Germany will fall out long before the war is over ... The main reason is 'incompatibility of temperament'.*“, „This Morning's Gossip“, *The Daily Mirror*, 8. rujna 1914.

kako Austro-Ugarska žali što se pridružila Njemačkoj, što je pristala na njene planove te prekasno shvatila da joj ti planovi nisu u interesu.

Već početkom 1915. godine dolazi do izvještaja kako Njemačka preuzima zapovjedništvo nad austro-ugarskim operacijama, što će posijati sjeme kasnijeg austro-ugarskog ogorčenja i gnjeva prema Njemačkoj. Zanimljivo je da *Mirror* u tom njemačkom postupku u biti vidi nešto pozitivno. Naime on kritizira austrijski vojni vrh jer se sastoji od starih nadvojvoda koji nemaju pojma kako voditi rat, ali ne dopuštaju nikome da se miješa u njihove poslove. Zbog toga zaključuje kako je „*vjerojatno Hoetzendorff bio podjednako zadovoljan promjenom, budući da nije mogao nadglasati želje nadvojvoda čiji je prosjek godina oko sedamdeset*“¹³².

Početkom 1916. godine članci pišu o mogućem razdoru među Austro-Ugarskom i Njemačkom. *Mirror* čak posjeduje i dokaz za rastuću mržnju među dvjema državama te objavljuje specijal u kojemu donosi osobne priče Austrijanaca koji su počeli s nepovjerenjem i preziranjem gledati prema Njemačkoj. Nakon Brusilovljeve ofenzive stvari se samo pogoršavaju jer Njemačka preuzima potpunu kontrolu nad ne samo istočnom frontom već i austrijskom vojskom. *Mirror* smatra da je takav razvoj situacije samo pojačao austrijsku želju za samostalnošću, odnosno za uklanjanjem njemačkog utjecaja.

Prepoznaje se očajna situaciju u kojoj se Austro-Ugarska nalazi: „*zloupotrebljavana riječi 'očajan' skoro se pravilno može primijeniti za opisivanje njezinoga truda – truda usmjerenoga na djelovanje prema miru i smirivanje vlastitoga stanovništva, dok se istovremeno pokorava naredbama o odolijevanju iz Berlina*“¹³³. Piše se o načinu na koji je Njemačka uvijek iskorištavala Monarhiju u odnosima s drugim državama gdje bi Austrija mirnim diplomatskim putem otvorila razgovore. Također dolazi se do zaključka kako je Monarhija potpala pod potpuni utjecaj Njemačke te da je jedini način za njen spas njemački poraz.

No krajem svibnja dolazi do pojave trunke nade da će se Austro-Ugarska riješiti pruskoga utjecaja. Dolazi do pada ugarskoga premijera Tisze kojeg *Mirror* naziva

¹³² „*Probably Hoetzendorff was equally glad of the change, for he had little choice of overriding the wishes of Archdukes whose ages average about seventy.*“, „A Myster Man“, *The Daily Mirror*, 29. lipnja 1915.

¹³³ „*She is making efforts to which the misused word 'desperate' may almost accurately be applied – efforts to work on her own side for peace and also to keep her people quiet, while, necessarily, obeying the hold out order from Berlin.*“, „The Polite Apache“, *The Daily Mirror*, 7. svibnja 1917.

„Kaiserovim agentom u Mađarskoj“¹³⁴. Slijedi kritika samih Mađara kao tlačitelja drugih naroda nakon što su se oni uspjeli izboriti za svoja prava.

Uspješna ruska ofenziva u ljetu 1917. godine dovela je do održavanja vojnog vijeća u Beču na kojem su sudjelovali Ludendorff i Hindenburg. Članci izvještavaju da je situacija iznimno ozbiljna te da će vjerojatno doći do još većeg njemačkog utjecaja u austro-ugarskoj vojsci, pa izgleda da pad Tisze nije bio dovoljan. Zanimljivo je da se ovdje više ne piše o mržnji i skorom razlazu saveznika, već se na neki način hvali njihova ujedinjenost i snaga koje im to savezništvo pruža. Tim komentaram se zapravo kritizira neujedinjenost Antante koja bi bilo puno uspješnija kada bi se države čvrsto držale zajedno i stalno surađivale poput Centralnih sila.

Nakon skandala Czernin-Clemenceau iz travnja 1918. godine *Mirror* izvještava o sastanku dvojice careva nakon kojeg Austro-Ugarska postaje još podložnija Njemačkoj. Kako bi dokazao svoju vjernost savezu Karlo „će bez sumnje morati okajati krvlju svojih podanika zločine koje je počinio u očima njemačkoga saveznika pisanjem čuvenoga pisma princu Sixtu“¹³⁵. Nadalje, izgleda da je Njemačka odlučila osnažiti savez povezivanjem dviju država na svim poljima. *Mirror* zaključuje da je time Austro-Ugarska postala dio Njemačkoga Carstva.

5.3. S Austro-Ugarskom prema miru

U *Heraldu* opet ne nailazimo na mnogo članaka koje bismo povezali s promatranom tematikom.

U rujnu 1915. godine kratki članak govori o tome kako se polako u austrijskome tisku počinje pisati negativno o Njemačkoj te da je ona zapravo kriva za rat. Sljedeće značajnije vijesti pojavljuju se tek 1917. godine kada *Herald* zaključuje kako su svi u Austro-Ugarskoj, od radnika do cara, željni mira te da se sve više utječe na Njemačku u tome pravcu. Članci povezuju njemačke unutrašnje političke nemire upravo s austro-ugarskom mirovnom inicijativom čiji je predvodnik Czernin. Smatra se da je Monarhija ta koja će smiriti njemačke ekspanzionističke težnje i uvjeriti ju da je došlo vrijeme za mir te bi ju Antanta u tome trebala

¹³⁴ „... Kaiser's agent in Hungary.“, „Hard Knocks“, *The Daily Mirror*, 26. svibnja 1917.

¹³⁵ „...will undoubtedly be required to expiate with the blood of his subjects the crime he committed in the eyes of his German ally by writing the famous letter to Prince Sixte.“, „Emperor Karl Being Brought to Heel“, *The Daily Mirror*, 14. svibnja 1918.

podržati, a ne razmišljati o njenom raspadu: „*kada bi se saveznici manuli plana o komadanju Austrije, nema sumnje da bi ona uspjela iznuditi mir bez aneksija od junkera. U trenutku kada ona izjavi da ne može više podnositi rat, Berlin će biti prisiljen ponuditi pogodne uvjete, samo da bi izbjegao ispadanje Austrije iz rata*“¹³⁶.

Nakon skandala Czernin-Clemenceau, sredinom svibnja 1918. godine, članci su iznimno kritični prema engleskim saveznicima, Francuskoj i Italiji. *Herald* smatra da su oni krivi za nezahvalnu situaciju u kojoj se Austro-Ugarska našla, potpadajući pod još veći njemački utjecaj, jer su unatoč upozorenjima u samome pismu i zamolbama da ono ostane tajna, pismo Princa Sixte objavili u novinama i time zapečatili sudbinu Monarhije. Umjesto da su se Centralne sile pod utjecajem Austro-Ugarske postupno kretale prema miru, sada pod utjecajem Njemačke ne odustaju od svojih ratnih planova.

5.4. Postupno pogoršavanje odnosa među saveznicima

EPG već na samome početku rata izvještava o želji Austro-Ugarske da se povuče iz rata jer je tek sada shvatila puni opseg njemačkih planova i ne želi više biti dio njih, no za Njemačku takvo što ne dolazi u obzir. Kao *Times* i *Mirror*, *EPG* spominje mržnju koju Monarhija osjeća prema svojoj saveznicima.

Nekoliko članaka dokazuje loše odnose među Centralnim silama izvještavanjem o odnosima među vojnicima koji su pali u ratno zarobljeništvo. Njemački major o austro-ugarskim vojnicima zaključuje da „*se oni jedva mogu zvati vojnicima. Oni su stado ovaca. Povlačenje je sve što znaju*“¹³⁷. S druge se pak strane austro-ugarski vojnici žale na tretman koji dobivaju od Nijemaca – najgore pozicije u borbi, od njih se očekuje da ginu dok su Nijemci na sigurnome, nepoštovanje, nezahvalnost. Napominje se da se njemačke i austro-ugarske vojnike u zarobljeničkim logorima treba razdvojiti te da „*zapravo, nitko ne bi pogodio da su saveznici*“¹³⁸. Predviđa se da bi se savezništvo Centralnih sila uskoro moglo

¹³⁶ „*If the Allies could make up their minds to abandon the project of dismembering Austria, there is little doubt that she could force a peace without conquests upon the Junkers. The moment she declares that she can endure no longer, Berlin must offer suitable terms, if only to avoid an Austrian desertion*“, „*The German Internal Crisis*“, *The Daily Herald*, 21. srpnja 1917.

¹³⁷ „*...they could scarcely be called soldiers. They were a herd of sheep. They could only retreat.*“, „*German Failure In Poland*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. listopada 1914.

¹³⁸ „*In fact, nobody would ever imagine they were allies.*“, isto.

raspasti uslijed ruske opasnosti koja će primorati svaku državu na vlastitu obranu i zanemarivanje interesa saveznice.

Članci se također bave odnosom Mađarske i Njemačke. Iako prvotno izvještavaju o mađarskom nezadovoljstvu saveznicom koja se izgleda ne bi protivila komadanju Austro-Ugarskog teritorija ako bi joj to bilo u interesu (primjerice koncesije austro-ugarskim susjedima kako bi ostali neutralni), kasnije se govori o dogovoru koji su navodno sklopile. Obećavajući veći mađarski utjecaj u državi nakon rata, Njemačka od Mađarske zahtjeva pomirljiv stav i davanje raznih obećanja ostalim narodnostima kako s njima ne bi imali problema tijekom rata.

Izvještaji iz 1915. godine ne oslikavaju pozitivnu sliku. Članci izvještavaju o rastućoj mržnji prema Nijemcima: „*mržnja Nijemaca prema Englezima nije ništa u usporedbi s mržnjom Austrijanaca prema Nijemcima. Priča se da je Njemačka uvukla Austriju u rat i da njezine trupe koristi kao topovsko meso*“¹³⁹. Izgleda da će odnosi među Centralnim silama samo sve više propadati kako godine prolaze, a ogorčenje Austro-Ugarske ratnom bijedom postaje sve veće.

Čini se da su ruski uspjesi doveli do dileme u Njemačkoj: pomoći saveznicu ili ju ostaviti na cjedilu? *EPG* zaključuje da Njemačka zapravo nema izbora jer si ne može priuštiti vođenje rata bez Austro-Ugarske. Iako su ovisne jedna o drugoj, odnosi među Austro-Ugarskom i Njemačkom i dalje su ostali loši. Do *EPG*-a dolazi priča da su austro-ugarski vojnici nezadovoljni promjenama u vojsci koje su rezultirale povećanjem njemačkih časnika. Navodno je među njima došlo do svađa i raznih incidenata. No veći se njemački utjecaj ne osjeća samo u vojsci nego i u unutarnjoj politici. Članci komentiraju kako je zanimljivo da je nakon Kaiserova posjeta Beču došlo do smjene nekoliko austrijskih ministara, što je izazvalo nezadovoljstvo i napetosti u njihovim odnosima. Novopostavljeni ministri navodno imaju jake veze s Njemačkom pa su mnogi austrijski političari zabrinuti utjecajem koji će smjena imati na vođenje unutrašnjih poslova.

Početak 1916. godine članci spominju i odbacuju *Mittleuropu*, ali bez neke rasprave o Austro-Ugarskoj, sva je pozornost i kritika usmjerena na Njemačku. Izvještaji

¹³⁹ „*The hatred expressed by Germans for the English is nothing compared with the hatred of Austrians for Germans. It is said that Germany dragged Austria into war and used Austrian troops only for cannon fodder.*“, „Conditions In Austria“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 19. siječnja 1915.

nadalje pokazuju pogoršanje odnosa među austro-ugarskim i njemačkim vojnicima, ali i između austro-ugarskih i bugarskih vojnika. Primjerice članak iz svibnja govori o svađi koja je rezultirala s mnogo ranjenika i mrtvih jer su Nijemci Austrijancima htjeli nametnuti preuzimanje njihovih loših pozicija. Sukob Austrijanaca i Bugara je pak izbio zbog srpskoga teritorija, odnosno njegove raspodjele. I ovdje je bilo žrtava te su Nijemci morali uskočiti i napraviti tampon zonu među njima. Loše su to vijesti za države koje bi trebale biti saveznice.

Pogoršanjem situacije na istočnome frontu dolazi do veće njemačke kontrole nad austro-ugarskom vojskom na tome području te se smatra da je time smanjena mogućnost mirovnih pregovora s Austro-Ugarskom, iako se ona ne odbacuje. Takav razvoj događaja samo doprinosi ogorčenju Monarhije koja *„se već praktički stopila s unijom njemačkih država, te se njena pozicija u tom pogledu teško može poboljšati bez obzira na to koliko dugo ostane u borbi kao njemački vazal“*¹⁴⁰.

EPG smatra da smrt Franje Josipa neće dovesti do promjena u odnosu Monarhije i Njemačke. Zaključuje se da je novi car neiskusn i premlad da bi svojim utjecajem ostvario nekakve promjene. Njemački su utjecaji prejaki, a *„Kaiser će se pobrinuti da se novi car okruži osobama koje on izabere“*¹⁴¹. 1917. godine EPG raspravlja o odnosu novog austro-ugarskog cara i kralja Karla prema Njemačkoj. Započinje se primjedbom da je *„jasno da Kaiser nema isti utjecaj nad novim austrijskim suverenom kakav je uspio ostvariti nad Franjom Josipom“*¹⁴², koja je dijametralno suprotna posljednjem zaključku na tu temu. Nadalje, piše se kako je Franjo Josip bio pod velikim utjecajem pro-Nijemaca, a čak se misli da je pod zadnje dane bio i senilan. Za razliku od njega, mladi Karlo se protivi snažnoj germanizaciji te želi smanjiti njemački utjecaj u svojoj državi i vojsci.

Članci o posjetu Karla i njegove žene Zite njemačkom kraljevskom paru sredinom travnja, opisuju napetu atmosferu. Naime, Zita se ne slaže s njemačkom politikom - izričito se protivi ratu te upozorava da bi njegovo produljenje moglo imati kobne posljedice po obje

¹⁴⁰ „... finds herself practically merged already into the union of German states, and her position in this respect can hardly be bettered however long she may elect to go on fighting as Germany's vassal.“, „Allies Press On In the West“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 14. kolovoza 1916.

¹⁴¹ „... the Kaiser will see to it that the new Emperor is surrounded by creatures of his own choosing.“, „British Hospital Ship Sunk“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 23. studeni 1916.

¹⁴² „the Kaiser clearly does not exercise the same influence over the new Austrian Sovereign that he was able to wield over Francis Joseph.“, „British Activity At Arras“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 8. siječnja 1917.

kraljevske obitelji. Razni izvještaji iz Austro-Ugarske potvrđuju da se odnosi između Monarhije i Njemačke sve više pogoršavaju. Ljudi otvoreno izražavaju svoju mržnju prema Njemačkoj – „popularna bečka izreka govori da će nakon rata biti potrebno pet godina prije nego se Nijemci usude vratiti u Francusku, deset da im se dopusti ulazak u Englesku i dvadeset prije nego što će smjeti stupiti na austrijsko tlo“¹⁴³. Iako se mržnja proširila i na diplomatske i vojne krugove izgleda da nitko ne vidi izlaz iz katastrofalne situacije već smatraju da se moraju držati zajedno s Njemačkom do kraja, kakav god on bio. *EPG* opet zaključuje da su Njemačka i Austro-Ugarska ovisne jedna o drugoj. Monarhija je već desetljećima ključ njemačkog plana prodora na istok, a Njemačka je sada svjesna da je austrijskim ispadanjem iz rata, rat i za nju završen. Zbog toga svojoj saveznicu pruža toliko ekonomske i vojne pomoći.

EPG 1918. godinu započinje izvještajem o iznimno lošoj unutarnjoj situaciji u Austro-Ugarskoj. Ekonomska i politička kriza sve je teža, ali članci smatraju da ona ne može dovesti do odvajanja Monarhije od Njemačke „budući da se vjeruje da je njemački utjecaj prejak – vojni, politički i ekonomski – da bi ga čisto unutrašnji događaji u Dvojnoj Monarhiji mogli slomiti“¹⁴⁴. Kao i ostale novine, *EPG* se bavi skandalom Czernin-Clemenceau. Fokus je na Karlu i posljedicama koje njegovo objavljeno pismo ima na odnos s Njemačkom. Članci raspravljaju o jedine dvije mogućnosti koji su nagnale Karla na pisanje toga pisma: „ili je car Karlo pokušavao nagovoriti francusku vladu na pregovore za separatni mir i na tome je radio u suradnji s gospodarima Njemačke, ili je razmišljao o napuštanju svog podaništva za Wilhelma Nečasnog“¹⁴⁵. Što god od toga bila istina posljedice za Austro-Ugarsku su ispale vrlo nepovoljne. Sav dosadašnji trud odvajanja Monarhije od Njemačke pada u vodu, jer tek sada dolazi pod njenu potpunu kontrolu. Unutarnji i vanjski poslovi, ekonomija, vojska, u

¹⁴³ „there is a popular saying in Vienna to the effect that after the war it will be five years before Germans can venture back to France, ten before they will be allowed into England, and twenty before they will be able to once more set foot in Austria“, „'Ramshackle' Monarchy“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 23. lipnja 1917.

¹⁴⁴ „... as the hold of Germany – military, political and economic – is believed to be too strong to be broken by purely internal events in the Dual Monarchy.“, „Situation In Austria-Hungary“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. siječnja 1918.

¹⁴⁵ „Either the Emperor Charles was attempting to inveigle the French Government into negotiations for a separate peace and was doing so in complicity with the rulers of Germany, or he was contemplating the abandonment of his vassalage to Wilhelm the Unclean.“, „Net Of Prevarication“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 16. travnja 1918.

svemu glavnu riječ sada ima Njemačka. Nakon skandala počinju se širiti glasine da će se austro-ugarski vojnici uskoro naći na Zapadnome bojištu. Iako se austro-ugarski vojni vrh tome opirao, sada više nema izbora.

6. STANJE AUSTRO-UGARSKE VOJSKE

Pisanje o lošem stanju neprijateljske vojske jedan je od načina podizanja morala vlastitoga stanovništva. U slučaju austro-ugarske vojske britanski je tisak imao pregršt materijala s obzirom na njezin višenacionalne karakter i loše vojno vodstvo koje ju je vodilo u neuspješne bitke.

6.1. Nezbrinuti austro-ugarski vojnici

Austro-Ugarska je kao višenacionalna država imala i višenacionalnu vojsku. *Times* često postavlja pitanje učinkovitosti takve vojske pogotovo kada narodi nemaju ista prava, odnosno kada su jedni narodi podređeni drugima. Takav odnos sprječava stvaranje čvrste kohezije vojske i otežava pojavu osjećaja zajedništva među vojnicima.

Najviše se rasprava vodi o slavenskim elementima u vojsci, o njihovoj (ne)pouzdanosti i želji za borbom. Već u kolovozu 1914. godine stižu izvještaji o problemima sa slavenskim trupama: „*što se tiče pukovnija u kojima prevladavaju Srbi, Česi, Slovaci i ostale 'narodnosti', loši izvještaji, u nekim slučajevima potvrđeni pouzdanim informacijama, govore o neposlušnosti i odbijanju marširanja, koje dovodi do pucanja u delinkvente*“¹⁴⁶. Izvještaji te tematike najčešće dolaze s istočnoga fronta. Većinu austro-ugarske vojske su činili Slaveni, a kako je Rusija zaštitnica Slavena, *Times* je stalno očekivao pobune u vojsci, odnosno odbijanje borbe sa slavenskom braćom. Predavanja cijelih postrojbi nisu bila rijetkost, a u njima su prednjačili Česi. Njihovo se nezadovoljstvo očitovalo u formiranju postrojbi u zarobljeništvu koje su se borile na strani Antante. Zbog toga su Česi od početka uživali naklonost i podršku Velike Britanije i o njima se pisalo kao o podjarmljenom narodu koji je odlučio uzeti stvari u svoje ruke.

Vojnici savezničkih i prijateljskih vojski uvijek su prikazani u najboljem svijetlu, opisani pridjevima poput hrabri, pravedni, neustrašivi, a čak i kada gube njihov borbeni duh ne jenjeva, to jest nikada se ne slama. S druge pak strane austro-ugarski vojnici su od početka rata demoralizirani, a sam je rat među njima iznimno nepopularan jer zapravo ne znaju zašto ratuju. Ratni izvjestitelji koji dolaze u dodir s austro-ugarskim ratnim zarobljenicima uvijek izvještavaju da im je dosta rata te da nemaju više snage boriti se. *Times* smatra da su glavni

¹⁴⁶ „*As to regiments in which Serbs, Czechs, Slovaks, and other 'nationalities' predominate, ugly reports, substantiated in some cases at least by trustworthy information, are current of insubordination and refusal to march, leading to the shooting of the delinquents.*“, „The Austrian Armies“, *The Times*, 23. kolovoza 1914.

uzrok takvoga stanja vojske veliki gubici u bitkama protiv Rusije. Iako je, kao što je već spomenuto, Austro-Ugarska imala iznimnu sposobnost oporavka (nakon teških gubitaka njezini redovi su brzo ponovno popunjavani), moral novih postrojbi bio je iznimno slab te su one bile sklone predajama. Članci predaju opisuju kao pozitivan čin za same vojnike, jer u zarobljeništvu, čini se, uživaju veće slobode nego u Austro-Ugarskoj: „*Bez obzira na rasu, zarobljenici žive veselim životom i izvrsno se slažu sa svojim čuvarima i stanovništvom. Svi uživaju prilično visok stupanj slobode, a neki i apsolutnu slobodu. Zarobljenici su poprilično zadovoljni što su zamijenili slobodu u Austriji sa zarobljeništvom u Srbiji*“¹⁴⁷.

Izvještaji o fizičkom stanju austro-ugarskih vojnika su česti i izrazito negativni. Bilo na ruskom ili talijanskom bojištu vojnici su opisani kao izglednjeli i slabi. Njihove uniforme su se pretvorile u dronjke, čime je mogućnost obrane od hladnoće smanjena na minimum. Hrana je bila rijetkost, a kada bi ju dobili sastojala se od komadića nejestivog trulog kruha. Jedva se sjećaju kada su zadnji put okusili topli obrok, poput juhe. Život na talijanskome bojištu bio je posebno okrutan. Rovovi su se nalazili u planinama, koje su zimi prekrivene snijegom s temperaturama daleko ispod ništice. Uz nedostatak hrane, vojnici su bili suočeni i s nedostatkom primjerenih skloništa: „*ovi dezerteri često više liče na životinje nego na ljude. Strašno su prljavi jer se nisu prali tjednima, a njihova lica imaju bolan izraz koji svjedoči o njihovoj dugoj i beznadnoj tjelesnoj patnji. Za njih dolazak u talijanske rovove zasigurno izgleda poput dolaska iz pakla u raj budući da su odvedeni u zagrijanu sobu i ponuđeno im je obilje hrane*“¹⁴⁸.

Kako je politička situacija u Austro-Ugarskoj postajala sve gora, sa sve češćim prosvjedima i sve većim zahtjevima naroda, tako *Times* sredinom 1918. godine, izvještava da je došlo do promjena u vojsci. Zbog navodnih nepouzdanih elemenata u vojsci, vojne vlasti su se odlučile na stvaranje miješanih, višenacionalnih, postrojbi. *Times* još na samome početku rata, raspravljajući o austro-ugarskoj vojsci, odbacuje sistem višenacionalnih postrojbi.

¹⁴⁷ „*Without distinction of race, the prisoners live a cheerful life and remain on excellent terms with their custodians and the public generally. All enjoy a very considerable measure of freedom, and some absolute liberty. The prisoners are satisfied enough with this change from liberty in Austria to captivity in Serbia.*“, „Austrian Prisoners Of War“, *The Times*, 11. veljače 1915.

¹⁴⁸ „*These deserters often look more like animals than men. They are filthy dirty, not having washed for weeks, and their faces have a brutal expression which tells of their long and hopeless physical suffering. For them their arrival in the Italian lines must seem like a change from hell to Paradise, for they are put into a warm room and given plenty of food.*“, „Italian Successor Near The Coast“, *The Times*, 15. siječnja 1918.

Naime, on ne stvara solidarnost unutar vojske, čime ju zapravo čini slabom: „*ljudi koji su, da su se borili uz svoje sunarodnjake, mogli zamisliti da se bore za svoju domovinu, su shvatili da im je rečeno da se bore za čistu fikciju, političku koncepciju, a ne za ognjište ili dom*“¹⁴⁹.

Times na austro-ugarske vojnike, tijekom cijeloga rata, gleda sa sažaljenjem, kritizirajući pritom Monarhiju zbog nebrige koju prema njima pokazuje. Konstantno se potiče njihova predaja i/ili pobuna. Zanimljivo je da za razliku od *EPG-a*, koji austro-ugarske vojnike izjednačava s Nijemcima u njihovome postupanju prema civilnome stanovništvu i protivničkim vojnicima, *Times* piše upravo suprotno. Njihov ratni izvjestitelj javlja kako Talijani pohvaljuju austro-ugarske vojnike i nemaju im ništa za prigovoriti: „*činjenica je da Talijan pozitivno govori o austrijskom vojniku te da nisam vidio mnogo znakova namjernog i besramnog vandalizma Austrijanaca koji je osramotio njemačko ime u Belgiji i Francuskoj*“¹⁵⁰.

U člancima je vidljiva nevjerica i čuđenje kako unatoč svim navedenim nedaćama austro-ugarska vojska uopće postoji kao efektivni borbeni element. Kao mogući odgovor spominje se vjernost koju vojnici osjećaju prema svome caru i kralju, ali *Times* ipak nije uspio pronaći potpuni odgovor na to pitanje, te ono za njega ostaje misterijem.

6.2. Hrabri vojnici koje je uništio nesposoban vojni vrh

Mirror se pretjerano ne osvrće na stanje austro-ugarskih vojnika niti ne izvještava o njihovim teškoćama i nepovoljnim uvjetima u kojima se nalaze. No 1914. godine bilo je spomena o mogućim problemima sa slavenskim elementom u vojsci. Tako se još prije samoga početka rata u članku spominje „*mogućnost ustanka ili pobune slavenskih vojnika u austrijskoj vojsci*“¹⁵¹. Nadalje, već u prvim tjednima rata Česi odustaju od borbe te se kod lokalnog stanovništva raspituju gdje mogu naći svoju rusku braću.

¹⁴⁹ „... man who, had they fought side by side with their co-nationals, might have imagined that they were fighting for their country, relized that they were asked to fight for a mere fiction, a political conception, but neither for hearth nor home.“, „Chaos In Austria“, *The Times*, 9. rujna 1914.

¹⁵⁰ „... the fact remains that the Italian has a good word for the Austrian as a soldier, and that I did not see many signs of such wilful and shameless vandalism by the Austrians as has disgraced the name of Germany in Belgium and France.“, „On the Italian Front“, *The Times*, 13. srpnja 1916.

¹⁵¹ „the possibility of a rising or mutiny of thr Slav soldiers in the Austrian army.“, „This Morning's Gossip“, *The Daily Mirror*, 28. srpnja 1914.

Iz izvještaja koji se pojavljuju tijekom ratnih godina vidljivo je da *Mirror* cijeni austro-ugarske vojnike, ali smatra da vojni vrh kroz svoje loše odluke te loša kvaliteta proizvedene vojne opreme i naoružanja čine austro-ugarsku vojsku lošom. Tako članci 1915. godine govore o austrijskom napadu na istočnome bojištu koji je završio iznimno neuspješno uslijed loše municije, usprkos trudu i vještini vojnika. S tim u vezi povezani su već spomenuti izvještaji o smjeni starih nadvojvoda koji su izgleda nanijeli više štete nego koristi cijeloj vojsci te obeshrabrili vojnike tjerajući ih na sudjelovanje u loše osmišljenim operacijama.

Kako se ekonomska situacije Monarhije pogoršava tako se i zalihe hrane za vojnike smanjuju. *Mirror* početkom 1917. godine objavljuje izvještaj ratnoga izvjestitelja koji „je vidio razglednicu u jednoj od bolnica u kojoj ranjenik moli da mu pošalju novac kako bi si mogao kupiti kruh te piše da u bolnici umiru od gladi“¹⁵². To je nezadovoljstvo manjkom hrane, ali i nepotrebno oštrom disciplinom, uvjetovalo pobunu u mornarici koji je izbila u listopadu 1917. godine. *Mirror* spominje da je došlo i do sukoba s njemačkim vojnicima, čija je prisutnost izgleda samo pogoršala situaciju.

Zadnji napad na Italiju u ljeto 1918. godine u potpunosti je uništio to malo nade, požrtvovnosti i snage koji su ostali u austro-ugarskim vojnicima. S izvještajima o neuspjehu, stižu i oni koji govore o demoraliziranoj i dezorganiziranoj vojsci koja je prestala postojati kao borbeni element. Posljednji pokušaji obrane u studenome 1918. nisu donijeli ništa do velikih gubitaka u ljudstvu i materijalu te je vojnicima preostala samo predaja.

6.3. Pobune i pogubljenja u vojsci

Herald prvih mjeseci rata donosi katastrofalne vijesti vezane uz austro-ugarsku vojsku. Početkom kolovoza 1914. godine stižu izvještaji o pobuni Čeha u vojsci koja je rezultirala njihovim pogubljenjem. Nekoliko dana kasnije ista je vijest vezana uz Bošnjake. Nadalje javlja se kako je austro-ugarski napad na Srbiju stao zbog izrazitog neposluha među vojnicima: „mnogi slavenski vojnici su upucani ... a Slaveni, Rumunji, Česi i Talijani prijete raspadu cijele vojske“¹⁵³. Uslijed takvog stanje vojske navodno su njemački vojnici morali

¹⁵² „... has seen a postcard from a convalescent soldier in one of the hospitals begging for money with which to buy bread, and saying that they were dying of hunger in the hospital.“, „Hun's Famine Pinch?“, *The Daily Mirror*, 9. siječnja 1917.

¹⁵³ „Many Slav soldiers are said to have been shot, and the entire army, ... , is threatened with disintegration by the Slavs, Roumanians, Czechs, and Italians.“, „Scuturi Not Taken“, *The Daily Herald*, 15. kolovoza 1914.

priskočiti u pomoć i zauzeti neke od austro-ugarskih pozicija. Slijede vijesti o mnogim uhićenjima i pogubljenjima kako bi se spriječilo širenje ustanaka. Narednih godina ne nailazimo na relevantne vijesti o stanju austro-ugarske vojske.

6.4. Neefikasnost austro-ugarske vojske

Prvi izvještaj o austro-ugarskoj vojsci u *EPG*-u govori o kukavičluku vojnika na istočnome bojištu koji su tik pred borbu odlučili pobjeći. Loš početak za vojsku države koja je izazvala rat. Loše će se vijesti samo nastaviti narednih godina. Izgleda da Austrijanci moraju biti oprezni kamo šalju određene divizije, zbog osjetljivog pitanja narodnosti, što vojnim vlastima nimalo ne olakšava posao. Uz to već se na samom početku rata moraju baviti velikim brojem dezertera te neodazivanjem rezervista u vojsku.

Rat je tek počeo, a već u rujnu 1914. godine dolaze vijesti o izgladnjelim austro-ugarskim vojnicima koji su pali u rusko zarobljeništvo. Također Česi već sada ne žele izvršavati naredbe pa se javljaju izvještaji o prisili i pogubljenjima. S istočnoga bojišta stižu vijesti o demoralizaciji i predavanjima Slavena. Bilo je i slučajeva kada bi „*započeti razgovor [između austro-ugarskih i ruskih vojnika] završio tako da su Austrijanci bacili svoje oružje i prešli u ruske rovove*“¹⁵⁴.

Ponukan neuspjehom austro-ugarske vojske *EPG* je odlučio istražiti arhiv i našao je članak iz 1897. godine u kojemu je Austrijanac predvidio neefikasnost austro-ugarske vojske. Jedan od glavnih problema koje navodi je jezik vojske, odnosno nerazumijevanje između časnika i njihovih podređenih uslijed jezične barijere. Dokazi te neefikasnosti nastavljaju se izvještajem austrijskoga časnika na istočnome bojištu koji opisuje izrazitu neorganiziranost i konfuziju u austro-ugarskoj vojsci: „*četiri smo dana bili bez artiljerije, konjice i zaliha, i zapravo nekoliko je pukovnija pješništva bilo u potpunosti uništeno neprijateljskom artiljerijom bez da su vidjeli ijednog Rusa. Naši časnici nisu zaprimili zapovijedi nadređenih pa je svaki bio prisiljen djelovati prema vlastitom nahodjenju. Vladao je potpuni kaos*“¹⁵⁵.

¹⁵⁴ „...conversation began which ended with the Austrians dropping their rifles and crossing to the Russian lines.“, „The War“, Exeter and Plymouth Gazette, 15. rujna 1914.

¹⁵⁵ „... we remained four days without artillery, without cavalry, and without provisions, and, as a matter of fact, several regiments of infantry were completely annihilated by the enemy's artillery without having even seen the Russians. Our officers had no orders from their superior command, and each had to act in accordance with his own personal views. The disorder was complete.“, „Russia's Holy War“, Exeter and Plymouth Gazette, 28. rujna 1914.

Ogorčenje vojnika vlastitim časnicima česta je pojava te se javljaju priče o napadima, čak i pucanju na njih. Želja za mirom iz usta austro-ugarskih ratnih zarobljenika može se čuti već krajem listopada što i ne iznenađuje s obzirom na velike gubitke i neprestane poraze s kojima su suočeni. Nadalje, izvještaji pokazuju da se otpor austro-ugarske vojske vrlo brzo i lako slama, dok je gledajući njihove ofenzivne operacije jasno da nemaju nikakvog žara i elana.

Početkom 1915. godine članci opisuju kolone austro-ugarskih ratnih zarobljenika u dronjcima. Rusi nadodaju da „*Austrijanci ne mogu podnijeti iznimnu hladnoću u rovovima... Oni još uvijek nose svoje ljetne čizme i kapute koji ih ne griju*“¹⁵⁶. Također problemi se javljaju u logorima i bolnicama jer razne austro-ugarske narodnosti ne podnose jedna drugu pa dolazi do izbijanja svađa. Vojnicima nedostaje topla odjeća i hrana, i to ne samo na istoku. Na talijanskome bojištu zaliha jedva ima, a vojnici su iscrpljeni uslijed konstantnih talijanskih napada. Česi se i ovdje predaju, unatoč prijetnjama njihovih časnika. No oni nisu jedini što i ne treba čuditi s obzirom na loše uvjete u kojima austro-ugarski vojnici žive – ako se ne smrzavaju pod snijegom i ledom, onda su pokisli i prekriveni blatom. Izgleda da ih navodno vraćanje mučenja i teških kazni samo još više potiče na predaju i još veću mržnju prema ionako prezrenim časnicima.

1916. godine počinje izvještajima o manjku vojnika u austro-ugarskoj i njemačkoj vojsci. Obje su problem privremeno pokušale riješiti povećanjem broja artiljerije u postrojbama. Austro-ugarska je bolje rješenje našla u produljenju godišta sposobnih za vojsku. Za razliku od prijašnjih izvještaja s istočnog i talijanskog bojišta sada se govori da su austro-ugarski ratni zarobljenici u dobrom stanju, s kvalitetnom odjećom i opremom te se spominje da se nisu samo tako predali. Izgleda da su Austrijanci donekle uspjeli riješiti problem masovnih predaja: „*telegrami komentiraju odsutnost Slavena, posebice Čeha, koje Austrijanci u zadnje vrijeme šalju na talijanski front*“¹⁵⁷.

¹⁵⁶ „*Austrians unable to bear the excessive cold in the trenches...The Austrians, moreover, are not clothed in a practical way, They are still wearing their summer boots, and coats that afford no warmth.*“, „*Extremity Of Austria*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 23. siječnja 1915.

¹⁵⁷ „*The telegrams comment on the absence of Slavs, especially Czechs, whom the Austrians have lately been sending to the Italian front.*“, „*Russia's Sweeping Advance*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 12. lipnja 1916.

Sredinom 1917. godine članci opisuju užasnu sliku na talijanskome bojištu. Uspješni talijanski napadi doveli su do gubitka veze među postrojbama tako da su one ostale izolirane, bez zaliha i pomoći. Osvajanjem položaja Talijani su otkrili rovove pune leševa i ranjenika. Rezerve muškaraca u Austro-Ugarskoj postale su kritične te se sada u vojsku primaju svi do 55. godine života te oni koji su prije bili odbijeni što dovodi do formiranja inferiorne vojne snage.

1918. godine unutrašnja situaciju u Austro-Ugarskoj je sve nestabilnija, a takvo se stanje odražava i na vojsku. Česi i Slovaci formirali su postrojbe u talijanskome zarobljeništvu te članci izvještavaju o njihovoj hrabrosti i zanosu koji pokazuju u borbi protiv Austro-Ugarske. Bune i nemiri u vojsci postaju sve češći, a moral postupno propada. *EPG* smatra da su austro-ugarskoj vojsci dani odbrojani.

7. GLAD I NEIMAŠTINA

Promatrane novine tijekom svih ratnih godina pomno prate pogoršanje uvjeta u Austro-Ugarskoj uz izvještavanje o nedostatku namirnica, potrepština i sirovina te njihovoj sve većoj skupoći. Uspješna britanska blokada sve više uništava ekonomiju Monarhije, dok njeno gladno i oslabljeno stanovništvo sve teže podnosi ratnu bijedu.

7.1. Polagano propadanje stanovništva

Times putem svojim ratnih izvjestitelja i neutralnih promatrača prati stanje u neprijateljskim zemljama. Tako se tijekom svih ratnih godina promatra ekonomska situacija u Austro-Ugarskoj te općenito raspoloženje stanovništva, s naglaskom na Beč. Česte su usporedbe s Njemačkom, u kojima Austro-Ugarska uvijek lošije prolazi.

U Beču se otpočetak nada vrlo brzo gubi te su razbijene sve iluzije konačne pobjede. Neuspjesi protiv Srbije doveli su do ogorčenja stanovništva i gubitka povjerenja u vojsku. Vjeruje se u njemačku vojsku i očekuje njezina pomoć.

Novi šok za stanovništvo donose uspješne ruske ofenzive. *Times* izvještava o velikome broju izbjeglica iz Galicije i Bukovine koje, bježeći pred ruskom vojskom, dolaze u Austriju. Osim bolesti poput kolere, širi se i panika jer je rat po prvi puta postao stvaran i osjetan stanovništvu u samome srcu Monarhije. Spomenuta panika se očituje u izjavama da će borba do kraja koštati Monarhiju života te da se što prije treba sklopiti mir. Za trenutno se stanje krivi Njemačka budući da je ona htjela rat, dok je Austro-Ugarska samo htjela riješiti svoje razmirice sa Srbijom i živjeti u miru. S vremenom članci više nisu tako crni, već se izvještava o privikavanju stanovništva na ratno stanje.

Početak 1915. godine *Times* objavljuje seriju članaka neutralnog promatrača koji opisuje svoje proputovanje kroz Austro-Ugarsku i Njemačku. Bečani žive kao da rata nema. Očita je ravnodušnost prema sudbini ostatka Monarhije, odnosno prema okupiranim pokrajinama. Vijestima se većinom ne vjeruje, a u kavanama se zbijaju šale na račun 'uspješnih' i 'sposobnih' austro-ugarskih zapovjednika. Ono što iznenađuje je nastavak prijeratnoga veselja – kazališta su puna, zabave su neprestane, a novac se troši kao da ga ima

u izobilju: „*Bečani su uvijek bili stručnjaci u trošenju više novaca nego imaju, i još uvijek su u tome uspješni*“¹⁵⁸.

1916. godine situacija u Austro-Ugarskoj se mijenja. U člancima se počinje spominjati glad. Broj namirnica i potrepština se smanjuje, dok im cijena vrlo brzo raste. Glavna preokupacija ljudi postaje nabava hrane koja je svakim danom sve teža. Objavljaju se tablice i članci s odnosom cijena namirnica poput kruha, krumpira i mesa, te potrepština poput drva za ogrjev i čizama, između Engleske i Austro-Ugarske koje dokazuju djelotvornost savezničke blokade. Članci nadalje izvještavaju kako je Monarhiji ponestalo bakra, gume i kože te do njih sada pokušava doći raznim rekvizicijama u obliku pretraživanja i oduzimanja imovine koje loše prolaze kod izgladnjelog stanovništva. Sve je više nezaposlenih jer industrije i obrti koji nisu vezani uz opskrbu vojske propadaju. S druge pak strane teško je naći kvalitetnu mušku radnu snagu jer su svi do 55. godine života unovačeni. Zbog toga dolazi do zapošljavanja velikog broja žena. U člancima se osjeća zabrinutost zbog teškog ekonomskog stanja Monarhije koje pogađa tolike obitelji. Većina stanovništva je neuhranjena, dok je mortalitet, a pogotovo smrtnost novorođenčadi, dostigao zabrinjavajuću razinu.

Iako se stalno priča o skorom slomu Monarhije, *Times*ov izvjestitelj smatra da do njega ipak neće tako skoro doći: „*Ima već dvije godine otkako mi neprestano govore u Londonu da je slom Austrije neizbježan. Sudeći po Saveznicima Austrija se od tada slama. Ona teško pati i dosta joj je rata, ali nigdje nisam vidio prave dokaze tog toliko željenog i u konačnici neizbježnog sloma*“¹⁵⁹. No budući da austro-ugarska vojska ne postiže željene uspjehe koji bi opravdali patnju stanovništva, smatra se da će se Monarhija uskoro naći u teškim problemima koje će jedino sklapanje mira riješiti.

1917. godina je još lošija od prošle. Engleska blokada sve jače pritišće ekonomiju Centralnih sila te *Times* smatra da se svakoga trenutka može očekivati pokušaj austro-ugarske mornarice, same ili u suradnji s njemačkom, u probijanju te blokade. Namirnica i potrepština ili nema ili su preskupe te se ljudi pitaju kako će uopće preživjeti: „*Pitanje više*

¹⁵⁸ „*The inhabitants of Vienna were always experts in the art of spending more money than they earned, and they have not lost the trick of it.*“, „To-day In Vienna“, *The Times*, 6. veljače 1915.

¹⁵⁹ „*It is rather more than two years ago that I was constantly informed in London that the collapse of Austria was imminent. According to the Allies, Austria has been collapsing ever since. She is suffering severely and sick of the war, but I have seen no real sigh of this much-wished-for and eventually inevitable occurrence.*“, „Ten Months In Germany“, *The Times*, 4. studeni 1916.

nije 'Što ću kupiti?' već 'Što mogu kupiti?' jer je skoro nemoguće nabaviti proizvode koji su prije bili nužnost¹⁶⁰. Situacija na selu je beznadna jer je sva sposobna radna snaga u vojsci, dok žene, djeca i starci neprestanim radom na polju pokušavaju preživjeti. Nitko više ne mari za rat, ni bogati ni siromašni ni radnici. Stalno se izvještava da su ljudi samo željni mira.

Kako Austro-Ugarska nije uspjela pronaći rješenje savezničke blokade, stanje u zemlji se moglo samo još više pogoršati 1918. godine. Ali ovoga puta ljudi smanjenje porcija hrane nisu ravnodušno prihvatili, već je došlo do štrajkova. Tako članci izvještavaju da je smanjenje porcija brašna dovelo do prekida rada u tvorničkim centrima diljem Monarhije. *Times* smatra da su štrajkovi povezani s pregovorima u Brest-Litovsku. Štrajkaši zahtijevaju što prije zaključenje mira s Rusijom, protiveći se nastavku rata za proširenjem teritorija. Austro-ugarski ministar vanjskih poslova Czernin je obećao da će potpisivanjem mira biti moguća dostava žita s istoka te gladno stanovništvo sada želi da se to obećanje što prije ispuni. *Timesu* je čudno kako inače autoritativna država dopušta štrajkove u za rat tako važnim tvorničkim centrima, bez korištenja ikakvih represivnih metoda. Zaključak je da austro-ugarske vlasti koriste nastalu situaciju za pritisak na Njemačku, što je anti-njemačkom *Timesu*, naravno po volji: „...Vladi uopće nije žao što je 'pritisnuta' popularnim manifestacijama navodno prijetećeg karaktera... Čini se pametnim dopustiti im da rade što žele u zahtjevima za hranom i mirom, kako bi se utjecalo na Njemačku da udijeli Austriji dodatne zalihe hrane, i osnaži poziciju austro-ugarskih pregovaratelja u Brest-Litovsku“¹⁶¹.

Sredinom 1918. godine *Times* počinje s izdavanjem izvještaja o socijalnim i ekonomskim uvjetima u neprijateljskim zemljama. Situacija u Austro-Ugarskoj opisana je iznimno loše. Nedostatak hrane doveo je do fizičkog propadanja stanovništva, koje je zauzvrat podložnije bolestima poput tuberkuloze koja se brzo širi i oduzima živote. Tenzije među pokrajinama sve više rastu kako je hrane sve manje. Neredi u gradovima postaju svakodnevna pojava.

¹⁶⁰ „The question is no longer 'What shall I buy?' but 'What can I buy?' for it is impossible to procure many articles which were formerly regarded as necessities.“, „Contrasts In Austria“, *TheTimes*, 2. lipnja 1917.

¹⁶¹ „...the Government are by no means sorry to have their hands 'forced' by popular manifestations of an apparently menacing kind...It may be thought advisable to 'give them their head' in a demand for food and peace, if only as a means of bringing pressure upon Germany to grant a supplementary supply of food to Austria, and of strengthening the position of the Austro-Hungarian negotiators at Brest-Litovsk.“, „The Troubles of Austria-Hungary“, *The Times*, 23. siječnja 1918.

Ni bezbrižni Beč nije uspio pobjeći od katastrofe koja je krajem godine zahvatila cijelu zemlju. Razbijeni prozori, opljačkani dućani, zaustavljeni tramvaji opisuju sliku grada koji je izgubio svoj sjaj, grada u kojem više nema zabava, grada koji više nije prijestolnica slavne Monarhije: „*od poznatog bečkog veselja i života nije ostalo apsolutno ništa. Misterij je kako stanovništvo uopće preživljava. Ono ozbiljno gladuje. Posvuda su vidljiva stegnuta i izdužena lica... Nitko ne ide u kazališta ili na mjesta zabave. Beč jedva da je osvijetljen noću*“¹⁶².

7.2. Kruha i mira!

Mirror svoje izvještavanje na ovu temu počinje vijesću o prikupljanju sredstava za Crveni križ u akciji danas poznatoj pod nazivom *Dadoh zlato za željezo* u kolovozu 1914. godine. Izvještava kako je „*skoro polovica bečke aristokracije dala svoje zlatno vjenčano prstenje*“¹⁶³ te pohvaljuje trud koji su žene uložile kako bi akcija bila uspješna.

Odmah je uočena promjena do koje je rat donio. Naime, članci spominju da je tijekom ljetnih mjeseci bečki Prater pun ljudi, no sada tamo nitko ne šeće, u njemu nema života – „*vojnik je otišao u rat: njegova draga je toliko plakala da ne želi biti viđena u javnosti, a aute je vojska oduzela za svoje potrebe*“¹⁶⁴. Ono što je sad vidljivo na ulicama su raznorazni marševi pod zastavama i pjevanje domoljubnih pjesama.

Već na samome početku rata *Mirror* izvještava o britanskome planu preotimanja njemačkih i austrijskih tržišta do kojih sada nisu u mogućnosti doći zbog djelovanja britanske mornarice. Također se potiče pokretanje britanske proizvodnje artikala koje su prije uvozili od Centralnih sila kako bi postupno uništili njihovu ekonomsku moć i prisilili ih na traženje mira. Iako su vijesti o unutarnjim poteškoćama i problemima u neprijateljskim zemljama uvijek dobra vijest, *Mirror* kritizira preveliko veselje i nadu koje one sa sobom donose. On naime smatra da sve te glasine ničemu ne pridonose i nemaju nekog utjecaja na glavna ratna

¹⁶² „*Of Vienna's famous gaiety and life absolutely nothing remains. To me it is a mystery how the population survives at all. It is really starving. You see none but pinched and drawn faces...No one goes to the theatres or places of entertainment. Vienna has hardly any lights at night.*“, „Gloom And Privation“, *The Times*, 4. studenoga 1918.

¹⁶³ „*...nearly half the Viannese aristocracy has given up the golden wedding ring.*“, „Women Sacrifice Wedding Rings“, *The Daily Mirror*, 3. kolovoza 1914.

¹⁶⁴ „*The soldier has marched off to the war: his sweetheart has been crying too much to want to be seen in public and motor-cars have been requisitioned for military services.*“, „Women Sacrifice Wedding Rings“, *The Daily Mirror*, 3. kolovoza 1914.

zbivanje i napore. Upornost i konstantna borba polagano slamaju neprijatelja, a ne glasine o očaju i siromaštvu.

Početak 1915. godine *Mirror* izvještava o lošoj ekonomskoj situaciji u Austro-Ugarskoj te nemirima koji bi svakoga časa mogli izbiti zbog nedostatka kruha, dok s druge strane naglašavaju da se u Engleskoj može kupiti sve potrebno, čak i više. No, iako ona pati od istih mjera, blokada Austro-Ugarske većinom se samo usputno spominje, dok je glavni naglasak na sprječavanju uvoza i izvoza robe iz Njemačke. Tijekom godina pojavljuju se članci koji govore o dobrim rezultatima blokade s izjavama poput „*Kao rezultat naše blokade, prekomorski izvoz Njemačke i Austrije na rubu je izumiranja*“¹⁶⁵.

1916. godine situacija je ozbiljna. *Mirror* izvještava da su „*u Beču mlijeko, meso i jaja postali rijetkost. Cijene su enormno visoke, ali to nije i bitno jer ničega niti nema za kupiti*“¹⁶⁶. No nisu više samo gradovi ti koji gladuju, već postupno cijela zemlja ima problema s nabavkom hrane. Krajem godine situacija je još teža, a nemiri u svim većim gradovima su česti. Demonstranti zahtijevaju niže cijene hrane i mir, a najglasnija je radnička klasa kojoj je najgora. Članci izvještavaju da je među njima čak došlo do velikog broja samoubojstava.

Članci kritiziraju situaciju do koje je došlo 1917. godine zbog nedostatne količine mesa. Zakonom su propisana čak tri bezmesna dana. Kako bi se taj zakon poštivao uvedeni su posebni inspektori kojima je dopušteno ući u bilo čiju kuću za vrijeme obroka kako bi provjerili pridržava li se ta obitelj novopostavljenog zakona. *Mirror* smatra da su ti inspektori u biti smiješni i da neće donijeti ništa dobroga već će samo zloupotrijebiti svoju poziciju. Osim bezmesnih dana tu su i dani bez masti i maslaca. S tim je povezan i podatak da jedna od najskupljih stvari postaje sapun. *Mirror* izvještava da broj siročadi stalno raste, a bijeda i neimaština vidljivi su na svakome koraku. Nemiri su sve češći, a pogađaju velike gradove i tvornice.

Početak 1918. godine izvještaji govore o kritičnoj situaciji u Austro-Ugarskoj. Posvuda se održavaju štrajkovi i demonstracije koji zahtijevaju kruha i mira. Rad je prekinut u tvornicama i na željeznicama. I u *Mirroru* se uočila poveznica pregovora u Brest-Litovsku s

¹⁶⁵ „*As a result of our blockade, the oversea exports of Germany and Austria are very near extinction...*“, „*Navy's Steel Grip on Hun's Trade*“, *The Daily Mirror*, 5. siječnja 1916.

¹⁶⁶ „*In Vienna milk, meat and eggs have become a rarity. Prices are exorbitant, but that does not matter, as there is nothing to buy.*“, „*Will Huns Harvest Be s Good One?*“, *The Daily Mirror*, 11. svibnja 1916.

demonstracijama – gladnome stanovništvu nisu potrebni novi teritoriji na Istoku već mir. Krivi se Njemačka zbog čega je vidljiv anti-njemački karakter prosvjeda. No izgleda da Njemačkoj nije svejedno što se s njenom saveznicom događa te je odlučila poslati joj dio svojih rezervi hrane.

Mirror u rujnu 1918. godine donosi sliku cara Karla u pučkoj kuhinji kako dijeli juhu izgladnjelom stanovništvu te zaključuje da najbolje što za njih može učiniti je zatražiti mir i završiti ovaj strašni rat koji je njegovim podanicima donio toliko patnje.

7.3. Očekivanje austrijske revolucije

Herald već krajem srpnja 1914. objavljuje kako su cijene proizvoda u Austro-Ugarskom porasle i komentira kako će one utjecati upravo na najsiromašnije slojeve. Slijede vijesti o nestašici hrane i nemirima zbog kojih vojska nije direktno poslana na front, već je ostavljena u gradovima dok se situacija ne smiri. Također vlastima ne pomaže problem izbjeglica koje troše ograničene rezerve hrane. *Herald* svoje čitatelje podsjeća da koliko god se veselili dobrim vijestima s fronte ne smijemo zaboraviti na narod koji pati: „*bilo u Njemačkoj, Austriji, Rusiji, Srbiji, Francuskoj, Belgiji, ili ovoj zemlji, žene oplakuju one koje su izgubile; seljaci gledaju svoje uništene usjeve; domovi su uništeni i slomljeni; i teško breme, koje će propaćena radnička klasa svih država morati nositi, se gomila*“¹⁶⁷.

I *Herald* je primijetio da je Beč ostao veseo i rastrošan, dok na selu vlada siromaštvo, glad i muka. Potrebe vojske dovele su do nemira radnika, koji su unovačeni i uklonjeni iz tvornica. Članke velika potreba za vojnicima ne čudi budući da su austro-ugarske „*novine prestale objavljivati imena poginulih i ranjenih, priznajući da u njima nema dovoljno mjesta za njihovu objavu*“¹⁶⁸. *Herald* javlja kako diljem Monarhije razni spomenici i crkveni satovi nestaju. Razlog tome je nestašica materijala i sirovina pa se tako spomenici važnih ličnosti koriste za izradu topova. Kako rat odmiče, tako loša ekonomska situacija zahvaća i Beč.

Herald izvještava o velikim razlikama u bogatstvu. Dok jedni čekaju u redu za pučku kuhinju jer si ne mogu priuštiti namirnice, drugima ne smeta povećanje cijena luksuznih

¹⁶⁷ „*Whether it be in Germany, Austria, Russia, Servia, France, Belgium, or this country, women are mourning for those they have lost; simple peasants are seeing their crops ruined; homes are violeted and broken up; and a heavy burden is accumulating which the long suffering working class of all countries will have to bear.*“, „*The Way Of the World*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. listopada 1914.

¹⁶⁸ „*The newspapers have ceased to print the names of the dead and wounded, admitting that there is not sufficient room for their publication.*“, „*Hemming in the Austrians*“, *The Daily Herald*, 16. rujna 1914.

dobara. Također dolazi do nestašica potrepština poput mlijeka i ugljena, a *Herald* iz austrijskih socijalističkih novina prenosi kritiku načina na koji je opskrba hrane uređena.

Slika nepovoljne ekonomske situacije 1916. godine još je više pojačana izvještajima o uvođenju kupona za razne namirnice, dugim redovima i nemirima. Navodno su sukobi prosvjednika i policije česti.

Krajem rujna 1918. godine *Herald* zaključuje da „*Austrija ima ponešto čvršću strukturu od Rusije, ali već su znakovi istog društvenog sloma i ovdje vidljivi – glad, bolesti, dezertiranje, razbojništvo*“¹⁶⁹, te očekuje njen skori slom.

7.4. Nestašica hrane i rekvizicije

EPG, kao i *Herald*, na samome početku rata objavljuje da dolazi do porasta cijena namirnica u Austro-Ugarskoj. Također izgleda da već sada nedostaje hrane u određenim dijelovima Monarhije. Članci komentiraju kako su vlasti pokušale zatajiti vijesti o neuspjesima na bojištima, ali da je ljudima postalo jasno kako nije sve u redu kada su vidjeli na desetke tisuća izbjeglica i ranjenika koji su preplavili gradove. Osim što dolazi do problema njihovog smještanja, oni sa sobom donose koleru koja se brzo širi. Kao i u *Timesu*, ovdje se spominje vjera stanovništva da će se uz njemačku pomoć situacija poboljšati. No cijena proizvoda i dalje raste, dok se njihova količina smanjuje. Svakodnevni prehrambeni proizvodi postaju rijetkost, dok nestašica mesa dovodi do klanja konja. *EPG* takve izvještaje nadopunjuje serijom članaka, koji se pojavljuje tijekom svih godina, u kojima se raspravlja o poticanju domaće proizvodnje koja bi zamijenila uvoz austro-ugarskih i njemačkih proizvoda.

Izvještaji iz 1915. godine donose istu priču. Kruha i brašna nedostaje posvuda, cijene mesa ne prestaju rasti. Monarhiji također počinje nedostajati materijala i sirovina potrebnih za vojnu industriju. Članci donose razgovor s austro-ugarskim vojnikom koji je donedavno radio u Škodi. On tvrdi kako je velik dio radnika sada u vojsci zbog smanjenja produktivnosti pogona: „*jedno vrijeme tvornica je imala puno posla transformirajući zaplijenjene ruske topove, ali to je sada prestalo, kako ruski topovi više ne stižu. Zvona su posvuda skinuta, ali*

¹⁶⁹ „*Austria is a somewhat solider structure than Russia, but already the signs of the same social collapse are apparent there – starvation, disease, desertion, brigandage.*“, „The Austrian Appeal“, *The Daily Herald*, 21. rujna 1918.

ni sva zvona Carstva, prema riječima ratnoga zarobljenika, ne bi bila dovoljna za više od nekoliko jedinica teške artiljerije¹⁷⁰.

1916. godina donosi pogoršanje ekonomske situacije u Austro-Ugarskoj: „opća neimaština vidljivija je nego prije; cijene namirnica enormno su visoke, vrijednost austrijskoga novca sve više i više pada, a opća bijeda dostigla je alarmantne razmjere“¹⁷¹. Vlasti su počele rekvirirati kožu i kožne proizvode, a članci smatraju da će država time uništiti jednu od najboljih industrija koje ima. Prenosi se i pomalo komična vijest da vlasti također oduzimaju metalne predmete, među kojima se nalaze i pseće oznake na ogrlicama. Teška je situacija u Beču opisana kroz priču žene jednog od austrijskih generala. Patnja nižih slojeva je tolika da su samoubojstva česta pojava, a nemiri uzrokovani nedostatkom hrane odvijaju se skoro svakodnevno.

Usljed sve teže ekonomske situacije glasine o želji za mirom u Centralnim silama sve se više počinju pojavljivati. Članci zaključuju kako su razni pokušaji preraspodjele i očuvanja zaliha u Austro-Ugarskoj propali te da ljudi dobivaju sve manje i manje potrebnih namirnica. Najveći je problem s mesom kojega ima u tako malim količinama da si ga većina stanovništva uopće ne može priuštiti. Siromašni i srednji sloj tako su postali vegetarijanci, dok se u nekim dijelovima zemlje jedu konji i psi kako bi se pojelo nešto mesnato.

Narednih godina vijesti se samo pogoršavaju. Početkom 1917. godine članci donose priču o austro-ugarskoj izgladnjeloj djeci koja nemaju uvjete za preživljavanje pa su ih roditelji morali poslati u Nizozemsku. Nadalje izvještava se da mnoga djeca rade u tvornicama, te da je „postotak ženskoga rada u odnosu na muški, koji je prije rata bio 16, sada narastao na 89“¹⁷². Zanimljivo je da nakon strašnih opisa gladi, neimaštine, bijede i muke stanovništva EPG zaključuje kako je sada došlo vrijeme da se britanska blokada još više postroži.

¹⁷⁰ „At one time the factory had ample work in transforming captured Russian guns, but this has ceased, as Russian guns no longer arrive. Bells have everywhere been requisitioned, but all the bells of the Empire in the prisoner's own words would be insufficient to make more than a few heavy batteries.“, „Bitter And Stubborn“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 23. srpnja 1915.

¹⁷¹ „... the general distress is more marked than ever; the cost of foodstuffs is enormously high, the value of Austrian money is becoming more and more depreciated, and the general misery has assumed alarming proportions.“, „Fighting Near Gorizia“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 18. siječnja 1916.

¹⁷² „The percentage of female labour to male, which before the war was sixteen, has now risen to eighty-nine...“, „Grownig Desperate“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 20. siječnja 1917.

Pobjeda nad Rumunjskom nije donijela obećavano povećanje zaliha hrane te se opisuje sve veći očaj među ljudima. Zahtijevanje mira postaje sve glasnije kako se ekonomska situacija pogoršava, a liste poginulih i ranjenih rastu. *EPG* zaključuje da iako još nema naznaka da je Austro-Ugarska pred slomom, djelovanje Antante ide u dobrome smjeru. No već i *EPG* pokazuje skepticizam oko stalnih prognoza kako je Austro-Ugarska na kraju snaga, kako će uskoro potrošiti sve svoje zalihe hrane i biti prisiljena zatražiti mir te zaključuje da „granica izdržljivosti još nije prijeđena, a ako do toga dođe ove godine, biti će to uslijed vojnih i političkih čimbenika, a ne ekonomskih“¹⁷³.

Krajem godine izvještava se o krvavoj pobuni u austro-ugarskoj mornarici, no ove novine za to ne krive toliko nedostatak hrane i nepotrebno oštru disciplinu, već cijeli događaj pripisuje sukobu austro-ugarskih i njemačkih mornara. Članci nadalje izvještavaju o bogatoj visokoj klasi koja još uvijek luksuzno živi u velikim gradovima, dok siromašni umiru od gladi te kako takva situacija dovodi do klasnih tenzija.

1918. godine članci izvještavaju o ponovnom smanjenju porcija kruha koje je dovelo do velikih nemira. Glad je prisutna u svim dijelovima Monarhije. Neprijateljstvo među polovicama Monarhije doseglo je vrhunac. Izgleda da je Austrija na sebe preuzela većinu vojnih izdataka, dok Ugarska izvoz svojih viškova ili ograničava ili za njih traži nevjerojatne svote.

¹⁷³ „The limit of endurance is not yet reached, and if it comes this year, will be brought about by military and political rather than by economic causes.“, „Desperate Food Troubles“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 17. svibnja 1917.

8. „RAMSHACKLE EMPIRE“¹⁷⁴

Kao višenacionalna država Austro-Ugarska je svojim unutarnjopolitičkim problemima i previranjima plijenila pažnju britanskog tiska. Pogoršanjem ratne bijede, narodi su sve glasnije zahtjevali promjene i izražavali svoje nacionalne težnje. Glavno pitanje koje se postavljalo bilo je hoće li Monarhija naći dovoljno snage i volje za reforme ili će joj uskoro doći kraj.

8.1. Potlačeni narodi preuzimaju stvari u svoje ruke

Unutarnje političke prilike Monarhije otpočetak se bile važna tema timesovih članaka. Raspoloženje naroda, kao i političke promjene pomno su praćene.

Stav prema Mađarima izrazito je negativan. *Times* ih opisuje kao manjinu (ta je riječ uvijek naglašena) koja nije prezala ni pred čime kako bi preuzela svu moć u svoje ruke. Kako bi tu moć zadržali, ugnjetavali su ostale narode i osporavali njihova prava. No time su uspjeli naštetiti ne samo sebi već i vladajućoj kući Habsburgovcima uzrokujući otuđenost ostalih naroda Monarhije. Ta je otuđenost utjecala na njihovu lojalnost te su počeli gledati preko granica prema sunarodnjacima tražeći pomoć. Za razliku od Ugarske, na Austriju se gleda pomirljivijim okom: „*Za razliku od vlade 'Magyarlanda', austrijska je vlada bila model tolerancije. U Austriji su Poljaci i Rusini, Česi, Nijemci, Talijani, Srbo-Hrvati i Slovenci imali pravo na javno korištenje vlastitoga jezika te su uživali različit stupanj lokalnog samoupravljanja*“¹⁷⁵.

Početakom 1915. godine *Times* primjećuje zaokupljenost austro-ugarske javnosti unutarnjim poslovima Monarhije jer je došlo do promjene ministra vanjskih poslova. Berchtolda je zamijenio Burian i svi se pitaju što ta promjena znači, pogotovo s obzirom da je Burian blizak suradnik mađarskog premijera Tisze. *Timesu* Tisza nikada nije bio po volji. Smatran je vodećom ličnosti u Austro-Ugarskoj i osobom koja je imala veliku ulogu u započinjanju ovoga rata. On je također prototip mađarske vladajuće klase koja negira postojanje ne-mađarskih naroda čineći sve kako bi ih pretvorila u Mađare. Članci uspoređuju

¹⁷⁴ Pojam često korišten u britanskome tisku kako bi se opisalo nestabilno stanje Austro-Ugarske Monarhije. (eng. *ramshackle* – hrv. oronuo, trošan)

¹⁷⁵ „*In comparison with the Government of 'Magyarland' the Government of Austria was a model of tolerance. In Austria Poles and Ruthenes, Czechs, Germans, Italians, Serbo-Croatians, and Slovenes, were entitled to the public use of their language and enjoyed various degrees of provincial self-government.*“, „Nemesis In Hungary“, *The Times*, 20. siječnja 1915.

Burina i Tiszu te raspravljaju o njihovom odnosu. Izvještaji neutralnih promatrača iz Budimpešte pišu o ratnom veselju, popularnosti rata, te čak i ponosu da su ga oni izazvali. Najveći neprijatelj Mađara je Rusija, zemlja panslavizma, koja svojim utjecajem na ostale slavenske narode priječi ostvarenje mađarskih planova. Pobjedom nad Rusijom bit će lakše obračunati se sa Slavenima i mađarizirati ih. Nad takvim se stavom *Times* zgražava i sa zadovoljstvom prati napredovanje ruske vojske preko karpatskih prijelaza koji izazivaju paniku u Mađarskoj.

22. studenoga 1916. godine *Times* izvještava da je austro-ugarski car i kralj Franjo Josip preminuo. Tijekom sljedećih nekoliko dana objavljeni su veliki specijali koji prepričavaju i analiziraju njegov osobni život, to jest odnose s ostalim članovima obitelji, zatim odnose s austro-ugarskim ministrima tijekom njegove duge vladavine, njegove političke odluke te vanjskopolitičke odnose s državama poput Rusije, Njemačke i Italije. Posebna je sekcija ostavljena za njegov odnos s Mađarima i nastanak dualizma. Kroz retke se, kao i prije kada se o njemu pisalo u kontekstu atentata na Franju Ferdinanda, iščitava veliko poštovanje i visoko mišljenje o caru koji je toliko dugo bio važna figura u europskoj politici. Smrću Franje Josipa na prijestolje dolazi mladi Karlo koji smjenjuje ministra vanjskih poslova i austrijskog premijera. *Times* smatra da su te promjene značajne budući da su na spomenute pozicije postavljeni političari slavenskoga, točnije češkoga, podrijetla, anti-mađarskog i anti-pruskog stava. Članci smatraju da smjena Buriana predstavlja smanjenje mađarskoga utjecaja u državi: „Burian je oduvijek viđen kao agent i instrument dominantnog mađarskog premijera Tisze. Njegovo smjenjivanje, stoga, podrazumijeva smanjenje mađarskoga utjecaja na vanjsku politiku Dvojne Monarhije – tim više što Czernin pripada češkoj slavenskoj obitelji klerikalnih sklonosti i nije popularan u Budimpešti“¹⁷⁶. Također se spominje da bi ovakav izbor napravio i pokojni Franjo Ferdinand, za kojeg se uvijek smatralo da će donijeti promjene Monarhiji. Ipak, u člancima je prisutna sumnja i oprez jer postoji mogućnost da je postavljanje Slavena na najvažnije pozicije u državi samo trik.

Novi austrijski premijer Clam-Martinic odlučio je ispraviti pogrešku svog prethodnika i napokon sazvati austrijski parlament Reichsrat, koji je otpočetak rata „*bio zatvoren jer se*

¹⁷⁶ „Baron Burian was always regarded as the agent and instrument of the masterful Hungarian Premier, Count Tisza. His removal, therefore, implies a diminution of Hungarian influence over the foreign affairs of the Dual Monarchy – all the more since Count Czernin belongs to a Bohemian Slav family of Cerial proclivities and is not popular at Budapest.“, „The Crisis In Austria“, *The Times*, 26. prosinca 1916.

*vlada, vladajuće klase i pogotovo car Franjo Josip nisu usudili dozvoliti sastanak 13 rasa u tom mnogojezničnom Carstvu*¹⁷⁷. *Times* s velikim interesom prati rad Reichsrata te često izvještava o žestokim svađama koje tamo izbijaju između slavenskih i njemačkih predstavnika.

Do krize novoga austrijskog kabineta dolazi početkom 1917. godine kada austrijska vlada odbija priznati Galiciji poseban status. *Times* situaciju vidi kao njemačko-mađarski napad na Clam-Martinica čime su odagnate sumnje da je smjena ministara bila samo trik. Davanjem posebnog statusa Galiciji njihovi bi se predstavnici uklonili iz Reichsrata stvarajući time njemačku većinu. *Times* s velikom pažnjom prati razvoj događaja jer se nada da će se stvari u Monarhiji napokon promijeniti. Pristajući uz Njemačku, Austrijski Nijemci su računali na pobjedu u ratu koja bi im omogućila germanizaciju Austrije i potpunu prevlast u državi. No nada u ostvarenje tih planova nestala je smrću Franje Josipa i dolaskom slavenskih ministara na važne pozicije. Tako su Austrijski Nijemci ostali razočarani novim promjenama.

No problem je u tome što oni nisu jedini. Slavenski narodi – Česi, Poljaci, Južni Slaveni – smatraju da do promjena dolazi prekasno te da one nisu dovoljne. Očekuju i traže puno više. Česi su iznimno nezadovoljni što se očituje u već spomenutoj nepouzdanosti njihovih postrojbi koje se predaju te u zarobljeništvu osnivaju nove postrojbe koje se bore protiv Austro-Ugarske. Izvještaji neutralnih promatrača iz Češke govore o velikoj mržnji prema Austrijskim Nijemcima i svemu što je s njima povezano.

Times zaključuje da su se odjednom Habsburgovci našli u velikim problemima. Nijedan od naroda nije zadovoljan i svi traže velike promjene koje su međusobno isključive. Kritizira se način njihova vladanja – *divide et impera*. Stoljećima su nastojali posvađati narode jer su shvatili da ih je lakše kontrolirati kada nisu složni. Narodi su nadalje postizali svoje ciljeve samo ako su uspjeli nečime ucijeniti vladajuću kuću. Sada im se ta praksa obija o glavu jer su svi narodi nezadovoljni, a bilo kakve promjene je iznimno teško postići. Budući da nisu pravednim i poštenim vladanjem vezali narode uz sebe, sada ti narodi zahtijevaju autonomiju pod prijetnjom neovisnosti od Austro-Ugarske i Habsburgovaca.

¹⁷⁷ „...has been kept closed because the Government, the ruling classes, and especially the Emperor Francis Joseph, dare not trust a meeting of the 13 races in that polyglot Empire.“, „Ten Months In Germany“, *The Times*, 4. studenoga 1916.

Što se Velike Britanije tiče, *Times* napominje da joj cilj nikada nije bio raspad Monarhije, ali smatra da je potrebna njena demokratizacija, priznavanje prava svih naroda i davanje samouprave svima koji to žele. Dani umjetno stvorene premoći Austrijskih Nijemaca i Mađara moraju završiti: „*Iako se G LLOYD GEORGE slaže s PREDsjedNIKOM WILSONOM da 'raspad Austro-Ugarske nije dio naših ratnih ciljeva', on smatra da pravi mir u Europi nije moguć dok 'potpuno samoupravljanje na pravim demokratskim temeljima nije dano austro-ugarskim narodima koji za njim već dugo čekaju'*“¹⁷⁸.

Nakon skandala Czernin-Clemenceau dolazi do ponovnih promjena u ministarstvu vanjskih poslova. *Times* s određenim razočarenjem javlja da je 'mirovni ministar' Czernin smijenjen, a na njegovo je mjesto ponovno postavljen Burian. Članci smjenu opisuju kao ponovnu promjenu smjera u austro-ugarskoj politici. Kao što je već spomenuto, u Engleskoj prevladava mišljenje da je Burian Tiszin čovjek. Njegovim imenovanjem *Times* smatra da je došao kraj demokratskim promjenama u Austro-Ugarskoj.

Ratna bijeda, glad, neimaština, preduge liste poginulih, imali su veliki utjecaj na raspoloženje naroda. Članci objašnjavaju da budući da je Austro-Ugarska skup pokrajina i naroda povezanih jedino osobom cara i kralja, u joj nije bilo ujedinjujuće sile kao u drugim homogenim državama koja je povezala ljude i pomogla im u podnošenju ratne bijede. Rezultat je porast nacionalizma i izražavanje nacionalnih težnji. No Austrijski Nijemci i Mađari nisu spremni odreći se svoje nadmoćne pozicije i zadnjim snagama pokušavaju spriječiti bilo kakvu demokratizaciju Monarhije. Zbog toga su ostali narodi zaključili da više neće doći do promjena u Monarhiji te sada traže potpunu nezavisnost od nje. Takav je stav učvrstio Kongres potlačenih naroda Austro-Ugarske u Rimu u travnju 1918. godine, o kojemu članci opširno izvještavaju. *Times* sa zadovoljstvom izvještava o suradnji naroda Monarhije koji su napokon odlučili ujediniti se protiv Austrijskih Nijemaca i Mađara te pomoći jedni drugima u ostvarenju svojih nacionalnih težnji. 'Potlačeni narodi' polako zastupaju ciljeve Antante i odriču se Monarhije i Habsburgovaca: „*Okružena je drugim narodima, čije je povjerenje mogla zadobiti, narodima kojima je mogla donijeti slobodu unutar svog*

¹⁷⁸ „*Though MR. LLOYD GEORGE agrees with PRESIDENT WILSON that the 'break up of Austria-Hungary is no part of our war aims', he feels there can be no true peace in Europe unless 'genuine self-government on true democratic principles is granted to those Austro-Hungarian nationalities who have long desired it'.*“ „*For Peace or War*“, *The Times*, 7. siječnja 1918.

*commonwealtha. No umjesto toga odlučila ih je tlačiti i kočiti njihov razvoj, a sada su se okrenuli protiv nje i gledaju prema nama, silama Antante*¹⁷⁹.

Naredni udarac za Austro-Ugarsku dolazi objavom Antante da priznaju Čehe i Slovake kao savezničku naciju. Čehoslovačka vojska priznata je kao regularna prijateljska vojska koja se bori na strani Antante i za ostvarenje njezinih ciljeva, a čehoslovački odbor kao predstavnik čeških i slovačkih interesa. Time Velika Britanija priznaje njihovo odvajanje od Austro-Ugarske, odnosno više ne zastupa očuvanje teritorijalne cjelovitosti Monarhije.

8.2. Slabe ličnosti na čelu Monarhije

Mirror se pretjerano ne zamara unutarnjim previranjima i nezadovoljstvom 'potlačenih naroda' u Austro-Ugarskoj. Iako se spominju problemi Slavena i nepoštenost Mađara, veća se pažnja pridaje glavnim ličnostima Austro-Ugarske, odnosno osobnim pričama. Što se Slavena tiče, u ožujku 1915. godine, nakon pada utvrde Przemysl, članci komentiraju da će ruski vojnici prolaziti kroz austrijski teritorij naseljen Slavenima, „*koji, ako nisu otvoreno neprijateljski raspoloženi prema Austriji, su u najmanju ruku radosni što Rusi dolaze među njih*“¹⁸⁰. U svibnju 1915. godine *Mirror* donosi vijest o pokušaju atentata na novog austro-ugarskog prijestolonasljednika Karla u Krakowu gdje se trebao naći s njemačkim carem Wilhelmom. Slaveni su navodno bili glavni krivci, a cijeli je događaj u Austro-Ugarskoj ostao tajna.

Krajem studenoga 1916. godine članci izvještavaju o pogoršanju stanja austro-ugarskoga cara Franje Josipa i smatraju da je ozbiljno bolestan. Vrlo brzo, 23. studenoga, stiže vijest o njegovoj smrti. Za razliku od *Timesa*, *Mirror* nema lijepih riječi o preminulome caru. Članke o Franji Josipu započinje prisjećanjem na likove iz Swiftove knjige *Guliverova putovanja* struldburge. Oni su u knjizi opisani kao besmrtna bića koja postupno stare i propadaju. *Mirror* o njima piše: „*ljudi kojima je podarena besmrtnost, ali ne i vječna mladost; glupi, istrošeni, vječno stareće utvare, bez jedrine, bez ljubavi ili nade; bespomoćni u životu,*

¹⁷⁹ „*She is surrounded by other peoples, whom she might have conciliated, to whom she might have brought liberty in her own commonwealth. But she has chosen instead to maltreat them and stunt their development, and now they are rounding on her and turning their eyes to us, the Powers of the Entente.*“, „A Disordered Monarchy“, *The Times*, 28. svibnja 1918.

¹⁸⁰ „*...who, if not openly hostile to Austria, will at the very least be glad to see the Russians among them.*“, „Przemysl Surrenders to the Russian Forces“, *The Daily Mirror*, 23. ožujka 1915.

*nemoćni u zakonu, puko postojanje...*¹⁸¹ te dodaje da ti opisi podsjećaju na stvarnog predstavnika struldburga Franju Josipa. Nadodaje se da tijekom svoje duge vladavine nije napravio ništa dobroga već je samo pokušao održati svoju kuću na vlasti ne mareći za dobrobit svojih naroda. *Mirror* smatra da se Franjo Josip nikad nije uspio prilagoditi svijetu koji se mijenjao te promijeniti i prihvatiti nove načine vladanja. Bečani su ga voljeli jer je bio „*tipičan Bečanin - pristojan, ugodan, šarmantnog držanja, i s ljubavlju prema dobroj glazbi i lijepim ženama*“¹⁸². Iako se opet spominje tragičan gubitak njegovih članova obitelji, sada se ne osjeća sažaljenje, već su svi članci prožeti kritikom. Neposredno prije završetka rata *Mirror* dodaje „*da je umro prerano da vidi u kakvu je propast doveo i svoju dinastiju i svoje podanike. Sretniji je od onih koji su ga nadživjeli*“¹⁸³.

Novi car Karlo usputno se spominje te se naglašava kako je on do smrti Franje Ferdinanda u biti bio nepoznata figura u europskim odnosima, ličnost o kojoj se malo toga znalo. Od njegova stupanja na prijestolje, *Mirror* uz Karla veže nastojanje Monarhije za sklapanjem mira. Članci pišu da bi on rado sklopio mir jer „*kao i njegovi podanici, i on je umoran od rata*“¹⁸⁴, ali čini se da mir nije tako lako ostvariti. *Mirror* se također bavi skandalom Czernin-Clemenceau, ali samo usputno, ismijavajući probleme u kojima se Karlo našao. Naime, jadni je car na kraju morao optužiti svog vlastitog šogora da je krivotvorio pismo kako bi Austro-Ugarska uspjela sačuvati obraz pred Njemačkom.

Sredinom 1918. godine, kako se rat bliži kraju, tako su sve češće vijesti o nemirima unutar Austro-Ugarske. Tako jedan izvještaj govori o sumnji o uspostavi reda u slavenskim provincijama, dok drugi vjeruje da će Austrija uskoro proći kroz revoluciju kao i Rusija jer je

¹⁸¹ „...men gifted with immortality, but not with immortal youth; dim, wasted, ever-ageing phantoms, without vigour, without love or hope; powerless in life, impotent in law; mere existences...“, „Death of a Struldburg“ *The Daily Mirror*, 23. studenoga 1916.

¹⁸² „...typical Viennese - polite, pleasant, with charming manners, and an appreciation of good music and pretty women.“, „The Aged Franz Josef as I Knew Him“, *The Daily Mirror*, 23. studenoga 1916.

¹⁸³ „...who died too soon to see the ruin to which he led both his dynasty and his subjects. He is happier than those who survive him.“, „What is Left Austria Submits to the Allies“, *The Daily Mirror*, 4. studenoga 1918.

¹⁸⁴ „...like his subjects, he is weary of the war.“, „Austria's New Ruler Sets Out to Win Popularity“, *The Daily Mirror*, 31. siječnja 1917.

„situacija u zemlji iznimno teška, i politički i ekonomski, te se duh pobune osjeća posvuda“¹⁸⁵. *Mirror* donosi zaključak da Monarhija polako nestaje. Njene strukture propadaju, veze među njenim dijelovima pucaju: „Austrija ne postoji. Postoji ljubomorna Mađarska koja se svađa s njemačkom birokracijom i tlači Čehe i Jugoslaveni“¹⁸⁶.

Porazni udarac za Austro-Ugarsku dolazi u lipnju 1918. godine neuspjehom ofenzive na Italiju. Novine smatraju da će taj poraz još više antagonizirati nacionalna previranja unutar Monarhije. No *Mirror* sam kaže kako neće opet upasti u zamku s objavama da je s Monarhijom svršeno jer su se takve vijesti već nekoliko puta pokazale promašenima. Smatra da će Njemačka još jednom pomoći svojoj saveznicu i da priči još nije došao kraj.

8.3. Federalizacija, a ne komadanje Monarhije

Herald ovu temu otvara neobičnom viješću – krajem kolovoza 1914. godine javlja da se zdravlje Franje Josipa pogoršalo i da se očekuje njegova skora smrt. Nekoliko tjedana kasnije takve su glasine ipak proglašene neistinitima. Kako i zašto je uopće došlo do njih nije objašnjeno.

Sredinom 1915. godine prenosi se vijest iz Francuske, negativna po Austro-Ugarsku, o osnivanju časopisa čiji je cilj „pokazati austrijsku realnost i popularne težnje, posebice one Čeha i njihovih istomišljenika“¹⁸⁷. Nastavljajući u istome tonu, nekoliko mjeseci kasnije članci govore o uhićenjima 128 članova Reichsrata, koji su svi pripadnici 'potlačenih naroda'. *Herald* također govori o patnji Ukrajinaca, o kojima u ostalim novinama nije pretjerano raspravljano. Iako na prvi pogled izgleda da su Ukrajinacima priznata mnoga prava pod austrijskom vlašću, ispada da tome nije tako zbog ugnjetavanja od strane Poljaka i Mađara, teških ekonomskih prilika te korupcije.

U kolovozu 1916. godine članci prenose zanimljivu raspravu između francuskih i talijanskih nacionalista. Francuzi u Monarhiji ne vide prijatnu već na neki način zaštitu od pruske napasti te smatraju „da bi propast Austrije bila europska nesreća i stoga bi bilo bolje

¹⁸⁵ „The situation of the country is one of extreme gravity, both politically and economically, and the spirit of rebellion is growing everywhere,“, „Raising Tide of Rebellion in Austria“, *The Daily Mirror*, 7. lipnja 1918.

¹⁸⁶ „There is no Austria. There is a jealous Hungary disputing with a German bureaucracy and oppressing a Czech and Jugo-Slav population.“, „Austria and Her Offensive“, *The Daily Mirror*, 17. lipnja 1918.

¹⁸⁷ „...to reveal Austrian realities and popular aspirations, especially those of the Czechs and their kindred.“, „International Notes“, *The Daily Herald*, 15. srpnja 1915,

osigurati separatan mir što prije nego gledati ju kako iscrpljenja nestaje s političke karte Europe¹⁸⁸. Talijanima je, s druge strane, Austro-Ugarska glavni neprijatelj te smatraju da ju treba uništiti jer između ostaloga ona i nije prava država već samo skup raznih teritorija i naroda.

Iako se isprva čini da ima anti-austrijski stav, kada se govori o mogućem komadanju ili čak raspadu Austro-Ugarske *Herald* naglašava da je svima u interesu, a pogotovo narodima unutar Monarhije, da se ona održi. *Herald* zaključuje: „mi koji nismo u stanju riješiti vlastiti problem nacionalnosti u Irskoj, se ne smijemo pretvarati da znamo rješenje za Austro-Ugarsku. Komadanje nije nikakvo rješenje“¹⁸⁹. Članci smatraju da je Austrija oduvijek bila liberalnija od Rusije i svojim podanicima pružala veće slobode. Uostalom to je i morala činiti kako bi odvrtila Slavene, koji čine većinu njezina stanovništva, od Rusije. Uslijed ruske revolucije 1917. godine Austro-Ugarska će ponovno morati uvesti promjene i ponuditi svojim narodima veću liberalizaciju. Federalizacija je rješenje, a ne komadanje i stvaranje nestabilnih država punih nacionalnih manjina.

Smjena starih ministara dolaskom Karla na prijestolje viđena je kao pozitivna promjena budući da su novi ministri Slaveni, točnije Česi. Osjetna je kritika prvotnog zatvaranja Reichsrata, a onda neprestanog odgađanja njegova sazivanja, no također se spominje da u njemu uvijek dolazi do svađa uzrokovanih sebičnim nacionalizmom raznih naroda.

Tijekom 1918. godine u člancima je vidljiva kritika antantnoga stava prema Austro-Ugarskoj. Nezavisnost Čeha i Slovaka ne bi trebala biti među antantinim ciljevima. Oni nisu isti narod već imaju različitu tradiciju i povijest, veliki postotak stanovništva je njemački te *Herald* ne vidi razlog zašto bi se podržalo njihovu uniju i odcjepljenje od Monarhije. Zaključuje: „ukratko, u ovim zemljama, kao uostalom u cijeloj Istočnoj Europi, rase su toliko izmiješane da nikakva ljudska genijalnost ne može postići preklapanje političkih granica s

¹⁸⁸ „...the end of Austria would be a European misfortune, and therefore rather than see her exhausted and disappear from the political map of Europe it would be better to arrange for a separate peace without delay.“; „Egocentric Myopia“, *The Daily Herald*, 5. kolovoza 1916.

¹⁸⁹ „We, who cannot manage to solve our one problem of nationality in Ireland, must beware of pretending that we know the solution of Austria-Hungary. Dismemberment is no solution at all.“; „The Austrian Riddle“, *The Daily Herald*, 28. travnja 1917.

*jezičnim podjelama*¹⁹⁰. Nacionalizam nije rješenje. Uostalom ako se Engleska protivi irskoj nezavisnosti zašto podržava čehoslovačku? Nadalje u nekoliko navrata se spominje da britanski vojnici ne ratuju za komadanje Austro-Ugarske i nezavisnost njenih naroda. *Herald* smatra da je priznavanjem Čehoslovaka kao savezničke nacije Antanta uništila Karlove mirovne pokušaje i ojačala njemački stisak oko Austro-Ugarske. Izjave britanskih političara u smislu 'cilj nije raspad Monarhije, već oslobođenje potlačenih naroda', bude gnjev u člancima jer nemaju nikakvoga smisla. *Herald* vidi u kojem se smjeru Antanta kreće, to mu se nimalo ne sviđa i ne podržava taj put.

8.4. Sumnja u smislenost postojanja Austro-Ugarske

Iako na samome početku rata *EPG*, s čuđenjem, objavljuje da austro-ugarska vlada ima podršku naroda, čak i Slavena, godinu dana kasnije izvještava kako samo Nijemci i Mađari podržavaju rat, dok drugim narodima (koji tvore većinu) on uopće nije u interesu, pogotovo s toga što se moraju boriti s državama koje su im bliske.

1915. godina započinje člankom o abdikaciji Franje Josipa, a nastavlja se vijestima o ustanku u Češkoj i smjeni ministra vanjskih poslova. Slika koju članci donose je ona nemira, kaosa i nesigurnosti unutar Austro-Ugarske već u prvoj polovici rata. I naredna godina se započinje vijestima o Franji Josipu, ali ovoga puta se javlja da je ozbiljno bolestan, da bi se nekoliko dana kasnije ta vijest opovrgnula. Zanimljivo je da je i *Herald* objavio neistinite glasine o zdravlju Franje Josipa što nas navodi na zaključak da je početkom ratu bilo svakojakih nagađanja i priča o starome caru.

Nakon ulaska Rumunjske u rat prenosi se nezadovoljstvo Mađara što se njihovi vojnici bore na drugim bojištima umjesto da brane svoju domovinu. Za razliku od *Timesa* koji spominje kako su austrijski interesi ostavljeni po strani, dok je njemačkim i mađarskim interesima dana prednost, *EPG* izvještava kako pak Mađari osjećaju da se bore za austrijske i njemačke interese.

Sredinom studenoga javljaju se kratke crtice o zdravstvenome stanju Franje Josipa. Napominje se da iako je bolestan, nema razloga za brigu. No 22. studenoga javlja se da je preminuo. *EPG* odmah komentira kako se „sve novine slažu da smrt Franje Josipa neće

¹⁹⁰ „In short, in these lands, as indeed in all Eastern Europe, the races are so intermingled that no human ingenuity can frame political boundaries to correspond with linguistic divisions.“, „The Way of the World“, *The Daily Herald*, 24. kolovoza 1918.

*pretjerano utjecati na rat*¹⁹¹. Narednih tjedan dana uslijedili su opisi carevih posljednjih dana i detaljni opisi događaja neposredno prije smrti.

1917. godina obilježena je izvještavanjem o pokušajima demokratizacije Austro-Ugarske od strane novoga cara Karla. Nekoliko se puta ponavlja plan germanizacije Austrije koji su smislili Franjo Josip i njegovi savjetnici pod pruskim utjecajem. Galicija bi postala autonomna pokrajina čime bi se njeni predstavnici uklonili iz Reichsrata, izborne jedinice u Češkoj bi se preraspodijelile tako da bi Nijemci u njima tvorili većinu čime bi napokon mogli ostvariti parlamentarnu prevlast, a u pripremi su bile još neke odredbe koje bi nastavile germanizaciju Austrije. *EPG* taj plan smatra ugnjetavačkim te svoju kritiku nadopunjuje podacima o stanovništvu iz kojih se jasno vidi da su Austrijski Nijemci u manjini. Članci pad mađarskog premijera Tisze i sazivanje austrijskoga parlamenta vide kao borbu protiv pruskog utjecaja te stvaranje povoljnih uvjeta za mirovne pregovore, kao početak Karlove borbe protiv germanizacije. Na neki se način hvali njegova hrabrost u protivljenju ostvarivanja pro-njemačkog plana. Također Karlovo se djelovanje veže uz promjene u Rusiji pa se navodi da je „*Austrija nestrpljiva u uređivanju odnosa na demokratskim načelima, kako bi pristupila Rusiji, kao zemlja slobodnih naroda, i zatražila sklapanje mira*“¹⁹².

Sredinom 1918. godine članci se bave skandalom Czernin-Clemenceau. Priča je i u ovim novinama opisana isto, osim što se primjećuje negativniji stav prema Czerninu, za razliku od onoga u *Timesu*. Članci smatraju da njegovo diplomatsko djelovanje nije bilo ujednačeno, već da je ovisilo o uspjehu, odnosno neuspjehu, Centralnih sila na bojištu, što znači da nije bio pravi zagovornik mira. Također pretpostavlja se da je njegovom padu pridonio govor u kojemu je „*napao češke podanike Dvojne Monarhije i optužio ih za veleizdaju ... Optužba je izazvala nemir u zemlji*“¹⁹³. Češko nezadovoljstvo i njihova želja za nezavisnošću spomenuta je nekoliko puta tijekom ratnih godina.

¹⁹¹ „*All the newspapers agree that the death of Emperor Francis Joseph will have little effect on the war.*“, „*New Emperor's Proclamation*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. studenoga 1916.

¹⁹² „*Austria is anxious to put her house in order from a democratic point of view, so that they can approach Russia, as free peoples, urging the conclusion of peace*“, „*Thwarted*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 21. travnja 1917.

¹⁹³ „*...attacked the Czechs subjects of the Dual Monarchy, and accused them of treachery ... The accusation has aroused a storm in the country.*“, „*Fall of Count Czernin*“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 16. travnja 1918.

Osim dobro poznatog nezadovoljstva raznih 'potlačenih naroda', sada se po prvi puta spominje želja Austrijskih Nijemaca za priključenjem Njemačkoj. Takva želja navodno proizlazi iz konstantnih borbi sa Slavenima. Osim onih u parlamentu, dolazi i do fizičkih obračuna – izvještaj navodi da je došlo do sukoba Austrijskih Nijemaca i Slovenaca te da su nemiri prisutni diljem pokrajine. *EPG* uostalom ne vidi smisao postojanja Austro-Ugarske, koja nije niti prava država već zbirka raznoraznih naroda povezanih jedino vladajućom kućom koja te narode već stoljećima podčinjava i tlači. Potrebno je osloboditi sve narode koji žele samostalnost jer bi u protivnom, kako članci kažu, „*svaki od nas bio opet uvučen u rat kada bi ostavili milijune ljudi u Srednjoj i Istočnoj Europi bespomoćne u održavanju njihovih prava i podložne austrijskome drilu koji bi ih pretvorio u 'topovsko meso' za njemačke ratove*“¹⁹⁴. Priznanje Čehoslovaka kao savezničke nacije sredinom kolovoza stoga je s oduševljenjem pozdravljeno.

¹⁹⁴ „*Everyone of us would eventually be dragged into war again if we were to leave millions of people in Central and Eastern Europe helpless to maintain their own rights, and liable to be drilled by Austria into 'cannon fodder' for Germany's wars.*“, „Austria“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 5. lipnja 1918.

9. ŽELJA ZA MIROM

Tijekom rata često se spominjala austro-ugarska želja za mirom povezana s neuspjesima na bojištu i općom nepopularnošću rata. Smatralo se da Monarhija iskreno čezne za mirom, ali ju je sve čvršće povezivanje s Njemačkom od njega udaljavalo.

9.1. U sjeni Njemačke

Kako se tijekom rata svako malo očekivao slom Monarhije, tako se u *Timesu* stalno piše da su stanovništvo i vojnici željni mira. Svakim napadom i porazom ta želja sve više jača. No službene mirovne ponude, note i odgovori dolaze tek kasnije, u drugoj polovici rata.

Mirovna nota Centralnih sila s kraja 1916. godine, loše je primljena u zemljama Antante, pa tako i u Engleskoj. Smatra se da je ona samo ratni manevar kojim se želi ojačati ratni moral kod kuće te obmanuti Antantu. Austro-Ugarska se spominje samo usputno, više kao njemački privjesak nego kao ravnopravni partner, dok je sva pažnja i kritika usmjerena na Njemačku.

Početak 1918. godine dolazi do objave Wilsonovih 14 točaka. One su u zemljama Antante prihvaćene kao minimum koji treba biti ispunjen za početak pregovora sa Centralnim silama. Odgovori Njemačke i Austro-Ugarske bili su slični i u potpunosti nezadovoljavajući. *Times* kritizira njihovu nevoljkost i nespremnost na prihvaćanje ijedne točke iako se unutar nje situacija obje zemlje neprestano pogoršava. Vidljiv je pomirljiviji stav prema Czerninu, austro-ugarskome ministru vanjskih poslova, i Monarhiji jer oni uviđaju ispravnost Antantinih zahtjeva, ali su im zbog ovisnosti o Njemačkoj ruke vezane.

Veliki skandal izbija u travnju 1918. godine s objavom tajne komunikacije između austro-ugarskih i francuskih predstavnika. *Timesu*, a i mnogima danas, nije jasno što je Czernin htio postići provokacijom Clemenceaua, francuskog premijera. On je naime izjavio da je francuska predložila pregovore, ali da njima nije ništa postignuto zbog francuske tvrdoglavosti oko pokrajina Alsace i Lorraine. Clemenceau je na takve optužbe reagirao objavom tajnih pisama austro-ugarskoga cara i kralja Karla upućenih njegovom šogoru princu Sixteu, koji je služio u belgijskoj vojsci. Austrijska je diplomacija ovim skandalom ponižena, a *Times* ismijava prvotno poricanje postojanja pisma, a zatim njegovo priznanje s tvrdnjom da je falsificirano te samo predstavlja razgovor među rođacima, ništa više. Pitanje je li Karlovo pismo bilo iskreno ili ne u biti je nevažno. Važno je samo ono što je on zapravo mogao učiniti: „*U potpunosti je nebitno što je car Karlo mislio ili želio, ako nije mogao ostvariti*

svoje ideje. Jedino što je mogao učiniti je započeti mirovne pregovore; zadnju riječ u njima imali bi Nijemci¹⁹⁵. Times Karla oslikava kao slabog cara bez imalo moći. Smatra da ne može urediti odnose među narodima u vlastitoj državi, a kamoli urediti odnose sa svojim susjedima, što znači da nije dovoljno jak da bi se suprotstavio Njemačkoj. Zato je sljedeći austro-ugarski mirovni pokušaj, iz rujna 1918. godine, viđen kao njemački trik dobivanja na vremenu. Budući da je potisnuta na zapadnome bojištu, zamolila je Austro-Ugarsku da ponovno pošalje prijedloge za mirovne pregovore Antanti. Naime, smatra se da će Antanta prije saslušati Beč nego Berlin: „Austrija je ponovno pogurnuta naprijed jer se smatra da Antanta ima meko srce za Austrijance, pa je stoga vjerojatnije da će veću pažnju obratiti na prijedloge iz Beča, nego na one iz Berlina“¹⁹⁶. No prema pisanjima Timesa Antanta je postala imuna na Austro-Ugarsku jer je jasno da je sve što ona radi zapravo naređenje iz Njemačke. Kao sluga Njemačke, bez vlastite slobode djelovanja, Monarhije postaje beskorisna Antanti koja stoga počinje priznavati i poticati 'potlačene narode' u njihovoj težnji za samostalnošću.

9.2. Neprestana mirovna nastojanja

Prvo spominjanje mogućeg traženja mira od strane Austro-Ugarske u *Mirroru* dolazi već sredinom rujna 1914. godine, na samome početku rata. Do novina su stigle glasine da je Austro-Ugarska željna mira. Smatra se da je mir s Monarhijom moguć, ali da će ona vjerojatno morati dati određene koncesije i ustupke Srbiji, dok s Rusijom ne bi trebalo biti nikakvih problema.

Narednih godina primjećuje se neprestano pisanje *Mirrora* o Monarhiji i miru. Tako početkom 1915. godine, uz vijest o posjetu Karla njemačkome caru, *Mirror* raspravlja o čemu će njih dvojica razgovarati te se pita „je li nadvojvoda nazvao cara kako bi mu rekao da je Austrija shvatila da je poražena“¹⁹⁷. S tim uvezi dalje se javlja da su Nijemci obećanjima o pomoći (navodno čak milijun vojnika) smirili austrijsko razmišljanje o miru. Time je priča o

¹⁹⁵ „It is of no importance what the Emperor Charles may have thought or wished, unless he was able to give effect to his ideas. The only thing which it was in his power to do was to start peace negotiations; the last word in them would have been with the Germans.“, „The Hapsburg Mainstay“, *The Times*, 16. svibnja 1918.

¹⁹⁶ „Austria is again put forward because the idea prevails that the Entente has a soft place in its heart for the Austrians, and is therefore likely to heed suggestions from Vienna more readily than those coming from Berlin.“, „German Ambitions In Murman“, *The Times*, 16. rujna 1918.

¹⁹⁷ „Did the Archduke call to tell the Kaiser that Austria realised she was beaten?“, „What Did He Tell the Kaiser?“, *The Daily Mirror*, 30. siječnja 1915.

traženju mira stavljena po stranu do srpnja 1916. godine, kada Austro-Ugarska prolazi kroz teško razdoblje nakon uspješne Brusilovljeve ofenzive i obnovljenih talijanskih napada. Opet se šire glasine da bi Monarhija mogla zatražiti separatan mir, ovoga puta uz pomoć SAD-a¹⁹⁸. U prosincu iste godine dolazi do objave mirovne ponude Centralnih sila. Monarhija je i u *Mirroru* jedva spomenuta, dok se piše samo o Njemačkoj te se kritizira njena politika i razmišljanje. Članci zaključuju da je mirovna nota samo njemački trik kako bi se uvjerilo stanovništvo Centralnih sila da Antanta ne želi mir. Naime, pritisak stanovništva u Austro-Ugarskoj postaje sve jači, a i Karlo se, izgleda, na sve načine pokušava odvojiti od Njemačke i postići mir. Zbog toga je Njemačkoj bila bitna ova mirovna nota za koju su znali da će ju Antanta odbiti.

Mirror je ostao razočaran austro-ugarskim odgovorom na Antantinu notu početkom 1917. godine jer je ona bila samo kopija njemačke. U tom odgovoru Monarhija je spomenula da je Antanta u biti ta koja produžuje rat svojim osvajačkim interesima. Takav je odgovor kontradiktoran prijašnjim nastojanjima Monarhije da se rat što prije završi. No nedugo zatim izvještava se o odlasku Karla i Zite u još jedan posjet Kaiseru na kojem će Austro-Ugarska vjerojatno pokušati utjecati na Njemačku kako bi se što prije sklopio mir.

U travnju 1917. ponovno dolaze glasine o mirovnim nastojanjima. Ovoga se puta ne radi samo o Austro-Ugarskoj, već i Bugarskoj, pa *Mirror* zaključuje da njemački saveznici nisu baš zadovoljni trenutnom situacijom.

Dok prema austro-ugarskome ministru vanjskih poslova Czerninu, nije ustvari bitno tko je započeo rat, *Mirror* naglašava da je itekako bitno jer bez rješenja toga pitanje nije moguće započeti mirovne pregovore.

Iako je stanovništvo Centralnih sila, pogotovo Austro-Ugarske, spremno na mir njihovi državnici čini se nisu - prstom upiru u Antantu i nju krive za rat i sve nedaće koje su ih zadesile. *Mirror* takav stav oštro kritizira i smatra da Centralne sile, pogotovo Njemačka, svako malo optužuje drugu članicu Antante za planiranje zavjere kojom ju je htjela uništiti i time je izazvala rat.

U kolovozu 1917. godine iz Vatikana stiže prijedlog za mirovne pregovore. *Mirror* u tome vidi austro-njemački utjecaj. Ne sumnja se u Papinu želju za mirom, ali se ne prihvaća

¹⁹⁸ „Austria after peace?“, *The Daily Mirror*, 21. srpnja 1916.

njegova mirovna nota jer zastupa ciljeve Centralnih sila. Što se Austro-Ugarske tiče *Mirror* izvještava kako ona želi biti medijator „jer je Dvojna Monarhija bila prva koja je izjavila da je spremna na mir po dogovoru, i pogotovo stoga što nije centar mržnje usmjerene prema Engleskoj“¹⁹⁹. Također članci spominju kako Austro-Ugarska smatra da je mir zapravo moguć. No *Mirror* se s time ne slaže te smatra da iako govore istim rječnikom kao i Antanta, Centralne sile ne misle na iste stvari, što trenutno mir čini nemogućim.

Krajem siječnja 1918. godine *Mirror* kritizira austro-njemačke tvrdnje da je Antanta odbila njihove mirovne ponude te zaključuje da ne samo on, već i stanovništvo Centralnih sila vidi da su to samo laži i manipulacije. Iskrenih ponuda prihvatljivih Antanti nije ni bilo. *Mirror* nadalje uspoređuje njemačkog i austro-ugarskog ministra vanjskih poslova, Czernina i Hertlinga. Primjećuje se pomirljiviji stav i manja kritika Czernina koji svoje govore prilagođava trenutnoj situaciji, odnosno govorima o skorome miru pokušava umiriti iscrpljeno i nemirno stanovništvo. S druge strane dolazi oštra kritika Hertlinga koji je u svojim govorima grub i nasilan, govori o apsurdnim zahtjevima i neistinitim činjenicama. Iako su ga u početku kritike zaobišle, postupno se o Czerninu priča kao o marioneti čije konce Njemačka stalno povlači. Dok on govori jedno, Njemačka, i pod njenim utjecajem Austro-Ugarska, čine drugo, čime polako gubi kredibilnost i povjerenje Antante.

U svibnju 1918. godine *Mirror* javlja kako bi moglo doći do još jedne mirovne ponude Centralnih sila. Loša situacija na bojištima znači da će se nešto pokušati napraviti diplomatskim putem. Članci naglašavaju da činjenica što će ti mirovni prijedlozi stići iz Beča neće nikoga prevariti jer je do sada postalo jasno da se Austro-Ugarska ne može odvojiti od Njemačke već da je postala dio Njemačkoga Carstva. Sredinom rujna 1918. godine *Mirror* izvještava o ne jednoj već čak tri mirovne note Centralnih sila u 48 sati. No kao i one dosadašnje, i ova je mirovna nota viđena samo kao pokušaj vojnika za pregrupiranjem dok diplomati pregovaraju. Uopće nije spomenuto pristajanje na ijedan od antantinih zahtjeva. *Mirror* smatra da Njemačka opet pokušava Antanti podvaliti isti trik: prihvaćanje note bi moglo posvađati članice Antante, dok bi njezino odbacivanje poslužilo kao opravdanje za

¹⁹⁹ „...because the Dual Monarchy was the first to declare itself ready for a peace by undersanding, and especially because it is not a centre of hate against Englend.“, „Austria as Mediator“, *The Daily Mirror*, 19. rujna 1917.

nastavak rata iscrpljenome stanovništvu Centralnih sila²⁰⁰. Stvarno započinjanje mirovnih pregovora uopće joj nije cilj.

Novine primjećuju da se svaki puta kada dođe do poraza na bojnome polju, „*Austrija odjednom pojavi u ulozi europskoga mirotvorca, nestrpljiva samo da obriše sve suze i zaliječi rane pogođenome čovječanstvu*“²⁰¹. Iako je svima jasno da je austrijska želja za mirom stvarna, da je narodu mir prijeko potreban, svi također znaju da je Austro-Ugarska pod potpunom kontrolom Njemačke. *Mirror* naglašava da Antanta nije glupa, već da vidi da Monarhija nije samostalna i u biti ne može ni o čemu odlučiti. Dobro znaju da su sve odluke u njemačkim rukama.

U listopadu 1918. godine postaje očigledno da su Centralne sile na kraju snaga te se obraćaju predsjedniku Wilsonu za pomoć oko početka pregovora. S tim u vezi se jasno naglašava da je uvjet za početak takvih pregovora bezuvjetna njemačka predaja jer će se bez nje rat nastaviti. No izgleda da je Austro-Ugarskoj dosta slušanja njemačkih naredbi jer *Mirror* izvještava kako će ona sama pregovarati za mir, ne bude li Njemačka pokrenula mirovnu inicijativnu, odnosno zadovoljavajuće odgovorila na zahtjeve predsjednika Wilsona. Monarhija si više ne može priuštiti odugovlačenje, mir treba sklopiti odmah.

9.3. Iskrena težnja za mirom

Herald temu otvara u travnju 1915. godine oštrim kritiziranjem napisa ostalih novina da je Papina mirovna nota pro-njemačka. Smatra se da nota nije pripremljena u dogovoru s Centralnim silama, već da predstavlja iskrene težnje Vatikana za mirom. Članci na pitanje kakvi bi uvjeti mira trebali biti, odgovara u potpunosti drugačije od drugih promatranih novina. Mirovni uvjeti nakon rata bi trebali biti pravedni prema svih državama kako bi se spriječilo nezadovoljstvo i želja za osvetom. Tako se spominje da „*bi se trebalo pokušati postići podudaranje nacionalnih granica i nacionalnog duha, ali to bi trebalo vrijediti za Rusiju jednako kao i za Austriju*“²⁰². *Herald* zaključuje da želja za mirom u svim zemljama jača, a pogotovo u Austro-Ugarskoj i Njemačkoj čiji su gubici puno veći nego oni Antantini.

²⁰⁰ „Complete victory the Allies programme“, *The Daily Mirror*, 16. rujna 1918.

²⁰¹ „...Austria suddenly appears in the role of the European reconciler, anxious only to wipe away all the tears and heal the wounds of afflicted humanity.“, „According to Plan“, *The Daily Mirror*, 16. rujna 1918.

²⁰² „An attempt must be made to make national boundaries coincide with national spirit, but that should affect Russia as much as Austria.“, „Terms of Peace?“, *The Daily Herald*, 8. srpnja 1915.

Naredne 1916. godine članci izvještavaju o mirovnim prosvjedima u Budimpešti. Prosvjednici izjavljuju da ne žele ratovati za teritorije te da je situacija u zemlji iznimno loša, a mir jedino rješenje. Krajem godine uz vijest o ubojstvu austrijskoga premijera Stürgkha članci raspravljaju o njegovim mirovnim nastojanjima. Navodno je još prije godinu dana predlagao da se pokrenu razgovori koji bi trebali utvrditi postoji li mirovni uvjeti koji bi sve zemlje prihvatile. *Herald* pohvaljuje ovakvo razmišljanje te smatra da je sada vrijeme da se takvo što pokuša izvesti.

1917. godine Papa ponovno odašilje mirovnu notu, Antanta ju ponovno odbija, pa članci nanovo kritiziraju takvu odluku. *Herald* smatra da je britanski ratni cilj ostvaren jer su se Njemačka i Austro-Ugarska odazvale pozivu na mir i slažu se s odredbama važnim Antanti. Na kraju zaključuju da iako Njemačka možda nije iskrena u svojoj spremnosti za mir, Austro-Ugarska definitivno je - „*Czernin ga uvjerljivo sili, te iza sebe ima podršku stanovništva. Trideset tisuća ljudi sudjelovalo je na nedavnim mirovnim prosvjedima u Beču*“²⁰³.

Herald tijekom 1918. godine neprestano pohvaljuje mirovne pokušaje austro-ugarskih državnika, istovremeno kritizirajući britanske koji djeluju u suprotnome smjeru očekujući odlučujući pobjedu na bojištu. Iako su antantini državnici odbacili odgovor Centralnih sila na Wilsonovih 14 točaka kao neprihvatljiv, *Herald* smatra da on predstavlja odskočnu dasku za daljnje pregovore jer su i Njemačka i Austro-Ugarska zapravo prihvatile neke od točaka. Izvještaji o austro-ugarskom ministru vanjskih poslova Czerninu izrazito su pozitivni, te članci smatraju da bi se njegovi govori trebali ozbiljno shvatiti jer izražavaju volju naroda.

Skandal Czernin-Clemenceau samo je još više potvrdio austro-ugarsku težnju za mirom. Kritizira se Francusku koja nije pokazala dovoljno volje i želje za uspješnim pregovorima. Također komentira se kako „*M. Clemenceau očigledno smatra najokrutnijom klevetom pomisao da je on sposoban razmišljati o miru ... Čovjek koji je opetovano pokušao donijeti mir rastrojenoj planeti nije M Clemenceau, već Czernin*“²⁰⁴. Kroz članke se probija

²⁰³ „*Count Czernin has most cogently urged it, and he has people behind him. Thirty thousand people took part in recent peace demonstrations in Vienna.*“, „*Watch Northcliffe!*“, *The Daily Herald*, 24. studenoga 1917.

²⁰⁴ „*M. Clemenceau evidently regards it as the cruellest of libels to suggest that he is capable of thinking of peace ... The man who has tried again and again to bring peace to a distracted planet is not M. Clemenceau, but Count Czernin.*“, „*Mr. Wilson's Burden*“, *The Daily Herald*, 13. travnja 1918.

ogorčenje što se svaki austro-ugarski mirovni pokušaj odbija, a svi znaju koliko je unutarnja situacija u Monarhiji ozbiljna, svi znaju da iskreno treba i želi mir. Naglašava se da su na vlasti političari željni mira, oni koji su igrali važnu ulogu u započinjanju rata smjenjeni su. Mladi car Karlo je od stupanja na prijestolje svima dao do znanja da je on, kao i velika većina njegova stanovništva, umoran od rata. Iako je htio postići opći mir, pristao bi i na separatni, ali sve njegove note i pokušaji su odbačeni od strane Antante. Zadnju mirovnu notu, poslanu krajem rujna, britanski državnici čak nisu niti pažljivo pročitali.

9.4. „Mirovne ofenzive“

Uz poneko spominjanje prije, *EPG* se ovom temom počinje baviti krajem 1916. godine, nakon odašiljanja mirovne note Centralnih sila. Članci notu kritiziraju jer ne sadrži nikakve uvjete već samo predlaže pregovore te se smatra neiskrenom. Pozornost je usmjerena na Njemačku, dok se Austro-Ugarska jedva spominje. Zaključuje se da je glavni razlog slanja note glad, odnosno očajna ekonomska situacija u kojoj se obje države nalaze. Također spominje se da je car Karlo vršio veliki pritisak na Njemačku da se nota pošalje. Nadalje, zaključuje kako „*car Karlo vidi da bi mu neposredno sklapanje mira, uz sprječavanje raspada i propasti kraljevstva, donijelo neizmjernu popularnost*“²⁰⁵. *EPG* prenosi glasine prema kojima bi Austro-Ugarska pristala na bilo kakav mir, samo da se spasi od propasti.

Početkom 1917. godine članci opet raspravljaju o Karlu. Smatra se da za razliku od Franje Josipa, novi car točno zna kakva je situaciju u zemlji i na bojištima. Spominje se da „*danas možda ne postoji čovjek u Austriji bolje upoznat sa stvarnom situacijom od mladoga Karla*“²⁰⁶. Shvatio je kako je jedini spas za njega i njegovu državu mir te odlučio djelovati u tome smjeru. Krajem ožujka stižu glasine o mogućem separatnom miru s Rusijom izazvane političkim nestabilnostima u Monarhiji i ruskom revolucijom. Iako se sumnja da će do separatnog mira uistinu doći, vjeruju se u iskrenost austro-ugarskih ponuda te se smatra da nisu došle iz Berlina. I ove novine u početku imaju pozitivan pogled na austro-ugarskog ministra vanjskih poslova Czernina koji iskreno govori o miru te izražava spremnost za pregovore, dok se njegovom njemačkoj kolegi ne vjeruje i kritizira se svaka njegova izjava.

²⁰⁵ „*The Emperor Charles sees that the immediate conclusion of peace, besides averting disintegration and ruin of the kingdom, would procure him immense popularity.*“, „Austria Willing To Treat“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 29. prosinca 1916.

²⁰⁶ „*Perhaps there is no man in Austria to-day better acquainted with the real situation than the young Carl.*“, „Austria's Desperate Situation“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 5. siječnja 1917.

U kolovozu Papa odašilje još jednu mirovnu notu koja nije prihvaćena jer se smatra da je povezana s djelovanjem Centralnih sila. Naime članci zaključuju da „*je Vatikan vjerojatno bolje povezan s austrijskim dvorom nego s bilo kojom drugom kancelarijom u Europi*“²⁰⁷ te da joj se stoga ne može vjerovati.

1918. godine članci zaključuju kako austro-ugarske i njemačke izjave i govori postaje sve sličniji – iako drugačije zvuče, smisao im je isti. Čini se da ni Njemačka ni Austro-Ugarska ne žele napustiti teritorije koje su osvojile i ne prihvaćaju niti jedan uvjet Antante. Nadalje, u svojim govorima hvale predsjednika Wilsona i njegove stavove, no samo u teoriji, jer kada se spomene njihova izvedba, oštro im se protive. *EPG* austro-njemačke mirovne pokušaje ne vidi kao iskreno djelovanje prema miru već kao 'mirovne ofenzive' kojima je cilj unijeti razdor među Antantom. Kao najbolji primjer njihova ofenzivnog djelovanja članci vide Karlovo pismo. Smatraju da Karlo nije uputio iskrenu mirovnu ponudu jer bi ju onda poslao svima, a ne samo potajno Francuskoj. Također u pismu je nudio Alsace-Lorraine koji uopće nije bio na njemu za dati, a izgleda da *EPG* ponude tuđih teritorija smatra neprihvatljivima ako dolaze od druge strane.

Posljednja austro-ugarska mirovna inicijativa iz rujna viđena je kao dio 'mirovne ofenzive' pokrenute zbog lošeg položaja Njemačke na Zapadnome frontu. Pokreće se rasprava je li inicijativa samo njemački trik ili iskrena austro-ugarska želja budući da „*nema sumnje da se Austrija bliži svojoj granici izdržljivosti tako da zadnja nota mora u sebi sadržavati barem malo istine*“²⁰⁸. No prema nekim izvorima čini se da je nota bila austro-ugarski posljednji pokušaj da izbjegne slanje svojih vojnika na Zapadni front.

²⁰⁷ „...the Vatican is probably in closer touch with the Austrian Court than with any other of the Chancelleries in Europe.“, „Formal Peace Proposals By the Vatican“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 15. kolovoza 1917.

²⁰⁸ „There is no doubt that Austria is reaching her limit, and so the last contention must be regarded as having some substance in it.“, „Austria's Peace Note“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 17. rujna 1918.

10. PAD MONARHIJE

Zadnja neuspješna austro-ugarska ofenziva u ljetu 1918. godine najavila je njen raspad. Odbijanje posljednjeg pokušaja reforme, nemiri, proglašavanje neovisnosti i abdikacija obilježili su posljednje dane umiruće Monarhije.

10.1. S kime ćemo pregovarati?

Nakon posljednje neuspješne ofenzive na talijanskome frontu svima je postalo jasno da je to bio zadnji izdisaj umiruće Monarhije. *Times* izvještava o polaganom raspadu vojske. Česti su prelasci na neprijateljsku stranu pod bijelom zastavom te dezerterstva i pojava zelenog kadra po šumama. Buni se i mornarica zbog loših životnih uvjeta i nepotrebno krute discipline. Stanje nije bolje ni sa civilnim stanovništvom koje neprestano štrajka i protestira tražeći kruha i mira.

Reakcija vladajućih krugova na političku krizu u zemlji bila je pokušaj konstitucionalne reforme. Car i kralj Karlo objavio je Manifest u kojemu najavljuje federativno preuređenje austrijskog dijela Monarhije. *Times* nastalu situaciju uspoređuje s onom iz 1860-tih kada je došlo do preobrazbe Habsburške Monarhije u Austro-Ugarsku Monarhiju. Smatra da tada provedene konstitucionalne reforme nisu dovele do promjena koje su narodi Monarhije očekivali, već do novog tipa nejednakosti i dominacije. Nove se reforme, na žalost, ne čine puno drugačijima. Veliko razočarenje Karlovim Manifestom je u činjenici da je reforma obećana samo austrijskom dijelu Monarhije, dok se o ugarskome šuti. Mađari su se, vidjevši da brod tone, odlučili spasiti proglasima o vlastitoj nezavisnosti. *Times* jasno naglašava da Mađari ovoga puta neće uspjeti prevariti velike sile svojim lažnim liberalizmom te da neće dobiti simpatije Antante.

Cilj Velike Britanije i Antante sada postaje pomoći narodima Austro-Ugarske da se organiziraju kako žele, iako to znači raspad Monarhije: „*Pravi odgovor na manifest AUSTRIJSKOGA CARA bio bi definitivno uvjerenje svim narodima Austro-Ugarske o njihovome mjestu među slobodnim narodima svijeta i njihovome pravu na ujedinjenje sa sunarodnjacima izvan sadašnjih granica Monarhije*“²⁰⁹.

²⁰⁹ „*The proper response to the AUSTRIAN EMPEROR's manifesto would be a definite assurance to all the peoples of Austria-Hungary of their place among the free nations of the world and of their right to enter into union with their kindred beyond the present boundaries of the Monarchy.*“, „A Tragi-Comedy“, *The Times*, 19. listopada 1918.

29. listopada 1918. godine *Times* objavljuje da je Austro-Ugarska zatražila primirje i početak mirovnih pregovora. Stanje u zemlji je opisano kao kritično, odnosno započela je dezintegracija na njene sastavne dijelove. Priznanjem Čeha i Slovaka te Jugoslavena od strane američkog predsjednika Wilsona i Antante dovelo je do proglašenja neovisnosti u Pragu i Zagrebu. Ostali narodi slijedili su njihov primjer te su ili proglasili svoje države ili najavili pripojenje već postojećima. Svi su otkazali poslušnost austro-ugarskoj vladi, ministri su odstupili s pozicija, a Karlo se odlučio skloniti u Mađarskoj.

Iako je *Timesu* drago da 'potlačene nacije' konačno ostvaruju svoje nacionalne težnje, nagli raspad Monarhije stvara poteškoće za Antantu. Naime, budući da se svi narodi okreću od austro-ugarske vlade, koga Julius Andrassy, novi austro-ugarski ministar vanjskih poslova, zapravo predstavlja, u čije ime on govori? *Times* komentira da „*ako se proces raspada nastavi onako brzo kako je započeo, Saveznicima će uskoro biti teško odrediti kome bi trebali iznijeti mirovne uvjete*“²¹⁰.

Mada je raspad Monarhije bio tako nagao i brz, *Times* vjeruje da neće doći do anarhije i kaosa koji još uvijek vladaju u Rusiji nakon revolucije 1917. godine. U novoproglašenim državama prevladavaju stabilni elementi i nikome nije u interesu činiti štetu koja bi usporila razvoj novih državnih struktura te oporavak ratom i blokadom oslabljene ekonomije.

Times na kraju zaključuje da se Monarhija nije raspala na bojištu. Ona je pokazala iznimnu izdržljivost i mogućnost oporavka nakon poraza. Glavni razlozi raspada bili su politički i ekonomski. Nezadovoljni narodi pritisnuti glađu, bolestima i neimaštinom bacili su Monarhiju na koljena: „*Oskudica je, kao što je dosadašnja povijest pokazala, plodno tlo razvoja pobune nelojalnog stanovništva*“²¹¹. 14. studenoga 1918. godine stiže vijest o abdikaciji austro-ugarskoga cara i kralja Karla kojom Monarhija postaje stvar prošlosti. Na ruševinama njegovog nekad slavnog carstva sada niču nove nacionalne države u čijem razvoju i upravljanju on neće sudjelovati.

²¹⁰ „...if the process of dissolution proceeds as rapidly as it has begun the Allies may soon be hard put to it to know to whom they shall intimate the terms of peace.“, „Austria-Hungary in Dissolution“, *The Times*, 31. listopada 1918.

²¹¹ „Want, as all history shows, is the fertile breeder of rebellion among disloyal populations.“, „The Italian Victory“, *The Times*, 25. lipnja 1918.

10.2. Na mir se više ne može čekati

Nakon vijesti o priznanju Čeha i Slovaka kao savezničke nacije *Mirror* poklanja veću pažnju unutarnjim problemima i političkim previranjima Austro-Ugarske. Sredinom kolovoza članci izvještavaju o prijedlogu austrijskoga premijera Hussareka i cara Karla o unutarnjoj rekonstrukciji Monarhije koju uspoređuju s *Home Ruleom*. No za razliku od *Timesa* ne slijede nikakve rasprave o tome prijedlogu, što on zapravo znači te je li uopće moguć i prihvatljiv.

Sredinom listopada izvještava se o nemirima u Pragu. Ulice su puno demonstirana s jedne strane i naoružane vojske s druge. Također već sada dolazi vijest da je u Pragu proglašena nova nezavisna država, Čehoslovačka. Iz toga možemo zaključiti da su iz raspadajuće Monarhije stizala svakojake vijesti i glasine, te je bilo teško razlučiti što je od svega toga istina, pogotovo ako novine nisu imale pouzdane izvjestitelje na licu mjesta.

Krajem listopada svima je jasno da je Austro-Ugarska na izdisaju. Primjetan je porast broja članaka koji se bave tom tematikom. Teška situacija u Monarhiji vidljiva je iz vijesti o problemima oko primirja. Predsjednik Wilson je izjavio da uvjeti primirja više nisu isti otkako je on iznio svojih 14 točaka te otkako su Česi i Slovaci priznati kao saveznička nacija. Austrijanci s druge strane smatraju da takav stav kojim dolazi do kidanja Monarhije samo produžuje i otežava sklapanje toliko potrebnog mira. Nadodaju da budući da je Karlo izdao svoj Manifest u kojem najavljuje konstitucionalne promjene nije potrebno odugovlačiti s početkom pregovora²¹². Vijesti o separatističkim težnjama u Mađarskoj upotpunjuju sliku o početku raspada Austro-Ugarske Monarhije iznutra. *Mirror* zaključuje da je Monarhija već dugo u problemima: „*Ona je, prije više od godinu dana, odaslala poziv u pomoć. Nitko ga nije primio na znanje. Pristala je na čekanje. Sada više ne može čekati. Njene se veze vidljivo raspadaju, njena kohezija propada*“²¹³.

Članci javljaju da Austro-Ugarska želi mir sada odmah, ne žele čekati na uvjete, pristaju na sve. Time je došao kraj austro-njemačkome savezu. Austrija djeluje na vlastitu ruku, dosta joj je slušanja zapovijedi iz Njemačke te traži separatni mir. Ta vijest navodi *Mirror* na ponovnu kritiku svih onih čije su oči bile uprte samo u zapadni front. *Mirror* je

²¹² „Paris Council on Armistice plea“, *The Daily Mirror*, 26. listopada 1918.

²¹³ „*She, more than a year ago, sent out her distress call. It was not heard. She consented to wait. Now she can wait no longer. Visibly her links disserve, her former cohesion gives.*“, „Germany's Choice“, *The Daily Mirror*, 28. listopada 1918.

odavno prepoznao važnost balkanskoga fronta kao najlakšeg puta do Njemačke izbacivanjem njenih saveznika, jednog po jednog, iz rata.

Osim unutarnjih problema, stižu i vijesti s frontova. Austro-ugarska vojska je svuda u povlačenju, potisnuta od Talijana i Srba koji polako prodiru na njen teritorij. Izgleda da je poraz Monarhije potpun. Kako vijesti o naglom raspadu Monarhiju pristižu, poput proglašenja republika u Pragu i Zagrebu te nemira u Mađarskoj, tako *Mirror* hvali jedne i kritizira druge narode Monarhije. Najveća je hvala rezervirana za Čehe, koji se nikada nisu predali Nijemcima, već su uspjeli sačuvati svoje posebnosti. *Mirror* piše: „*ujedinjeni sa svojom braćom Slovacima, prihvaćeni od Antante, oni zaslužuju naše srdačne pozdrave, ne kao pridošlice nespreme za dar nacionalnosti, već kao dokazani i hrabri borci nepravedno isključeni iz „lige naroda“ toliko dugo*“²¹⁴. Takvom idealiziranom i romantiziranom pogledu na Čehe i Slovake suprotstavljena je kritika Mađara o kojima se nema ništa pozitivnoga za napisati. Uz Nijemce, njih se proglašava krivim za trenutni rat. Opisani su kao „*okrutna neumoljiva manjina, fanatična oligarhija, odlučna prvo na ugnjetavanje vlastitog mađarskog seljaštva, zatim na uništenje, tiraniziranje, i ako je potrebno, ubijanje ne-mađarskih elemenata koji su im stavljeni na raspolaganje prvotnim dogovorom s Austrijom*“²¹⁵. Tijekom godina kroz članke se osjeća određeno sažaljenje nad Austrijancima i situacijom u kojoj su se našli, vidljiva je određena naklonost i popuštanje, ali ti osjećaji nikada nisu prisutni kada se govori o Mađarima. Prema njima ne postoji suosjećanje, za njihove brige, probleme i nacionalne težnje nema razumijevanja. Oni ne zaslužuju pomoć Antante.

Alarmantne vijesti iz Monarhije ne prestaje pristizati. Demonstracije za mir i nezavisnost odvijaju se svakodnevno dok vojska pokušava održati red, a zabilježeno je i nasilje prema Austrijancima i Mađarima od strane 'potlačenih naroda'. Početkom studenog *Mirror* objavljuje da Monarhija više ne postoji. Njeni sastavni dijelovi su ili postali nezavisni ili su se pridružili već postojećim državama. Za razliku od *Timesa* koji smatra da, sada bivšoj, Monarhiji ne prijete opasnost revolucije i nemira poput onih u Rusiji, *Mirror* nije tako siguran.

²¹⁴ „*United with their brothers the Slovaks, recognised by the Allies, they deserve our hearty greetings, not as newcomers unready for the gift of national life, but as well-proved and valiant warriors unjustly excluded from the „league of nations“ for so long.*“, „The End in Austria“, *The Daily Mirror*, 31. listopada 1918.

²¹⁵ „*...cruel implacable few, a fanatical oligarchy, bent first on oppressing its own Magyar peasantry, next on crushing, tyrannising over and, if need be, murdering the non-Magyar elements placed at their disposal by the initial compact with Austria.*“, „The End in Austria“, *The Daily Mirror*, 31. listopada 1918.

On smatra da su nedostatak hrane, teški životni uvjeti i ubrzani raspad vojske iznimno plodno tlo za revoluciju, pa čak i boljševizam.

Vijest o potpisanom primirju s Austro-Ugarskom, odnosno onoga što je od nje ostalo, donosi veselje jer je time Njemačka ostala bez saveznika te je teoretski došlo do mogućnosti invazije Njemačke s juga. *Mirror* opisuje probleme do kojih je došlo u austrijskome političkom i vojnom vrhu kada su dokumenti primirja stigli. Navodno je bilo teško naći osobu koja je bila voljna potpisati tako porazan dokument. Karlo je zaplakao i izjavio da ne može potpisati dokument kojim gubi njemački Tirol i izdaje svoju saveznicu. Još je nekoliko vojnih i civilnih lica odbilo potpisati dokument, dok je „*napokon, načelnik stožera, general Arz, pristao potpisati, uz protest, samo zato što se Austrija nije mogla ni trenutka više boriti*“²¹⁶. Velika je pažnja posvećena njemačkome Kaiseru, njegovoj abdikaciji i bijegu. Spominju se i abdikacije njemačkih kraljeva, a Karla se samo usputno spominje u tome nabrajanju. No 14. studenoga ipak dolazi do objave njegova proglašenja u kojemu se odriče prava na svoje pokrajine te ih ostavlja svojim bivšim podanicima na upravljanje.

10.3. Kritika ponašanja Antante

Iako iznimno poštuje predsjednika Wilsona, *Herald* kritizira njegov odgovor Austro-Ugarskoj u kojemu govori kako su se uvjeti primirja promijenili otkako je izdao svojih 14 točaka. Zaključuje kako „*Mr Wilson povećava svoje uvjete u trenutku pobjede*“²¹⁷, što nije pošteno prema državi koja iskreno želi mir i koja se već godinama za njega zalaže.

Opet se pohvaljuje Karlo, ovoga puta zbog njegovih nastojanja reforme Monarhije. Osjeća se razočarenje što su narodi Monarhije odbili njegove planove te se postupno odvajaju jedni od drugih i osnivaju zasebne države. *Herald* ponavlja da raspad Monarhije nije rješenje jer „*komadanje znači da će cijela Srednja Europa postati kaos izoliranih balkanskih državnica*“²¹⁸.

Naredna je kritika upućena političarima Antante jer im je trebalo toliko vremena da prihvate austro-ugarsku predaju i objave primirje, pogotovo s obzirom na to da su tijekom

²¹⁶ „*Finally, the chief of the staff, General Arz, consented to sign, under protest, only because Austria could not resist one hour longer.*“, „*I Cannot Sign This*“, *The Daily Mirror*, 6. studenoga 1918.

²¹⁷ „*Mr Wilson is raising his terms in the hour of victory.*“, „*No Peace! – By Order Of the Northcliffe Press*“, *The Daily Herald*, 26. listopada 1918.

²¹⁸ „*Dismemberment means that all Central Europe will become a chaos of little isolated Balkanic States.*“, isto.

cijeloga rata govorili da su Antantini ratni ciljevi i mirovni uvjeti dobro poznati. Dok su političari iz nejasnih razloga odugovlačili, mnogo je vojnika na obje strane nepotrebno poginulo.

10.4. Propast Austro-Ugarske

EPG sredinom listopada 1918. godine počinje sumnjati u legitimnost trenutne vladajuće strukture Monarhije. Smatra se da u državi vlada kaos te da je situacija slična onoj u Rusiji neposredno prije revolucije. Izvještava se o Karlovim planovima reforme Monarhije, odnosno podjeli austrijskog dijela na autonomne pokrajine, koji nije donio očekivani rezultat jer se smatra da je za takve promjene sada prekasno. Naime, svi su narodi plan odbili i proglasili se neovisnima od Austro-Ugarske. Uostalom, prema člancima u Monarhiji više nema nikakve kohezije ili osjećaja zajedništva, „*gradovi se sukobljavaju s poljoprivrednom okolicom, podanički narodi mrze Mađare i Austrijske Nijemce, koji su sa svoje strane sebični i ljubomorni jedni na druge; klasa je protiv klase, provincija protiv provincije*“²¹⁹.

Nakon traženja primirja, koje je viđeno kao potpuna i bezuvjetna predaja Austro-Ugarske, članci zaključuju da će se Monarhija za nekoliko tjedana raspasti. Uslijedilo je povlačenje austro-ugarske vojske na svim frontovima popraćeno pobjedama antantinih snaga i velikim gubicima neprijatelja. Istovremeno izvještaji govore o nemirima u glavnim gradovima pokrajina, proglašenjima neovisnosti i zbacivanju Habsburgovaca. *EPG* ne žali sudbinu Austro-Ugarske jer „*je Dvojna Monarhija bila, naime, voljni sluga Njemačke u izazivanju rata u Europi, i iako sada oni na čelu žele slijediti primjer štakora, shvatit će da moraju dijeliti kaznu glavnog kriminalca i njegove bande*“²²⁰.

Nakon vijesti o primirju članci se više bave pitanjem što ono znači za Njemačku i više pažnje obraćaju na uspjehe antantinih snaga na talijanskome bojištu nego na Austro-Ugarsku. Već početkom studenoga dolazi do rasprava o Karlovoj abdikaciji. Tako se nakon proglašavanja nezavisnosti naroda Monarhije piše da je Karlo neslužbeno abdicirao. No kao i u ostalim novinama prava vijest o njegovoj abdikaciji stiže 14. studenoga te se uz nju

²¹⁹ „*The towns are at loggerheads with the agrarian districts, the subject nationalities are at enmity with the Magyars and the Austro-Germans, who are themselves selfish and mutually jealous; class is against class, and province against province.*“, „Unhappy Austria“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 24. listopada 1918.

²²⁰ „*The Dual Monarchy was, however, the willing dupe of Germany in plunging Europe into war, and although those who are now at the head of affairs may be most desirous of following the example of the rats, they will find that they have to share in the punishment of the master criminal and his gang.*“, isto.

komentira kako je on iskreno želio mira, ali je bio preslab da bi ga ostvario. Nije pokazao dovoljno inicijative i djelovao na vrijeme, već je uzde prepustio drugima koji su ga krivo vodili. No zaključuju kako barem nije zločinac, odnosno da je „*on barem oslobođen krivnje sudjelovanja u započinjanju rata*“²²¹.

²²¹ „...*he is at least free from the guilt of having had a hand in starting the war...*“, „Karl's Last Proclamation“, *Exeter and Plymouth Gazette*, 14. studeni 1918.

11. ZAKLJUČAK

Od samoga početka analize članaka promatranih novina vidljive su razlike u tipu vijesti koje se odnose na Austro-Ugarsku i stavom koji se iz njih može iščitati. Ulazeći u ovo istraživanje smatrali smo da će razlike među novinama biti minimalne (osim *The Daily Herald* kod kojeg smo očekivali razlike zbog njegova ljevičarskog i anti-ratnog usmjerenja), zbog pretpostavke da je postojao jedinstven stav novina prema neprijatelju. Pretpostavljali smo, naravno, da ćemo naići na drugačiju vrstu vijesti, ali da će ipak cjelokupna slika Austro-Ugarske biti ista. Također smo očekivali ujednačenost toga stava, a ne njegove promjene tijekom rata. No pokazalo se da tome nije tako. S obzirom da Austro-Ugarska nije bila glavni neprijatelj Velike Britanije već samo sporedna priča u njenim ratnim nastojanjima, novine su o njoj i njenim ličnostima različito izvještavale. Stav novina se, nadalje, pod utjecajem vojnih i političkih događaja mijenjao.

Te su fluktuacije stava najvidljivije kod *Timesa*. Nakon atentata uočljiva je podrška Austro-Ugarske u potraživanju zahtjeva od Srbije. Objava Ultimatumu dovela je do razočarenja u austro-ugarsku diplomaciju te se počinje kritizirati njeno nasilno djelovanje koje je destabiliziralo Europu. Smatra se da su Njemačka i Austro-Ugarska rat isplanirale pa se o njima stvara negativna slika. No objava diplomatskih dokumenata sila Antante pokazuje da se sva krivnja za započinjanje rata može svaliti na Njemačku pa se kritika Austro-Ugarske postupno smanjuje dok osjećaj sažaljenja nad njenom nesretnom sudbinom sve više jača. Izražava se mišljenje da se Monarhija vezala uz Njemačku bez da je znala posljedice toga saveza koji je na kraju donio rat, gubitke, glad i bijedu. Zbog toga u člancima možemo vidjeti popuštanje prema Austro-Ugarskoj, iako je ona na neprijateljskoj strani. Stav se ponovno mijenja 1918. godine jer postaje jasno da Njemačka u potpunosti kontrolira Austro-Ugarsku. Članci sve više pišu o zahtjevima raznih naroda za nezavisnošću te ih počinju podržavati. Budući da više nema nade da će se Austro-Ugarska odvojiti od Njemačke i biti korisna Antanti, *Times* se kreće u smjeru raspada Monarhije. Na nju se više ne gleda kao na europsku nužnost već zastarjelu koncepciju koja je nadživjela svoju svrhu.

*Mirror*ov stav djeluje prilično ujednačeno. Od samoga početka događaja na Balkanu smatra dalekima i nebitnima zbog čega cijelu situaciju pokušava sagledati s neutralnoga stajališta. Iako tijekom srpanjske krize u člancima nailazimo na osjetan anti-srpski stav, ne izražava se podrška Monarhije, već mišljenje da se Engleza ta svađa uopće ne tiče. Osim izrazite kritike Franje Josipa nakon njegove smrti, tijekom rata kroz članke se ne stvara

negativa slika Austro-Ugarske. Najčešće dolazi do ismijavanja njenih neuspjeha, bilo vojnih, ekonomskih ili političkih. Na Monarhiju se glada kao na nestabilnog i slabog neprijatelja kojeg se ne treba shvaćati ozbiljno. Ipak njezini su mirovni pokušaji pozitivno prikazani i pohvaljeni te tu postoji nada da će Austro-Ugarska napokon nešto postići. Tek u drugoj polovici 1918. godine dolazi do veće kritike Austro-Ugarske uslijed otkrića dokumenata koji pokazuju da je Monarhija od samoga početka planirala rat zajedno s Njemačkom.

Dok je u *Timesu* i *Mirroru* 1918. godina bila ključna u promjeni stava prema Austro-Ugarskoj (jer tada ona potpada pod potpunu kontrolu Njemačke, dok zagovaratelji neovisnosti potlačenih naroda sve više utječu na antantine političare u podržavanju njihovih ciljeva), kod *Heralda* je situacija obrnuta. Iako u prvoj polovici rata na Austro-Ugarsku gleda kao na samo još jedno carstvo koje nasilnom putem želi proširiti svoju vlast i utjecaj, kasnije je primjetna pozitivnija slika. Što su druge novine Monarhiju više kritizirale, to ju je *Herald* više branio. To posebno dolazi do izražaja kada se govori o njezinim mirovnim nastojanjima i svrsi njenog daljnjeg postojanja. Austro-ugarski mirovni pokušaji se neprestano pohvaljuju te se kroz članke dobija osjećaj da je Monarhija jedina sila koja iskreno želi mir. Nadalje, dok druge novine nezavisnost naroda Austro-Ugarske i njezin raspad prihvaćaju, *Herald* im se snažno protivi jer smatra da je opstanak Austro-Ugarske prijeko potreban za stabilnost Europe.

Kod *EPG* je primjetan oštrij stav prema Austro-Ugarskoj i veće izjednačavanje s Njemačkom. Takav stav mogli bismo pripisati lokalnosti novina što znači da su bile udaljene od političkoga centra države gdje su rasprave i nijansiranje neprijatelja bili češći. One su se vjerojatno više bavile mobilizacijom naroda protiv neprijatelja, pod čime su podrazumijevale sve države s kojima je Engleska u ratu. *Times* i *Mirror* su ipak bile londonske novine s puno većim čitateljstvom i većom dostupnosti informacija. Također je i politički utjecaj bio veći, a njemu je bilo u interesu diferencirati neprijatelje.

Iako je Austro-Ugarska bila u savezu s Njemačkom britanski je tisak o njoj pisao u drugačijem tonu. Novine su joj odlučile progledati kroz prste. Čitajući članke kroz sve ratne godine dobiva se dojam da su se novine prema Austro-Ugarskoj odnosile kao prema zbunjenome tinejdžeru koji je upao u krivo društvo, pa ga se ne može u potpunosti kriviti za sve loše što je napravio. Za razliku od njemačkih vodećih ličnosti koje su negativno prikazane i neprestane kritizirane – a pogotovo njemački car Wilhelm koji je zaradio i neprijatne nadimke – prema austro-ugarskima se pokazuje poštovanje i izražavaju pohvale. Osjećaj koji najviše izbija kroz retke, osjećaj koji smo i često puta spomenuli, nije mržnja prema

neprijatelju, već sažaljenje nad patnjama i nesrećama koje su zadesile Austro-Ugarsku nakon što se vezala uz Njemačkom.

Ova je tema slabo obrađena u hrvatskoj historiografiji pa su mogućnosti za njeno upotpunjavanje velike. Mi smo se u istraživanju ograničili na nama dostupne novine, tako da je po tome pitanju ostao cijeli spektar neistraženih novina. Istraživanje bi se moglo nadopuniti i analizom rada raznih političara i organizacija koje su se zalagale za ili protiv raspada Monarhije te uvidom u njihov utjecaj na političare i tisak. Nadalje medijski osvrt na Austro-Ugarsku ne treba stati pogledom na engleski tisak već se može proširiti na druge države, bilo savezničke, neprijateljske ili pak neutralne. S time u vezi je i mogućnost obrnutoga istraživanja, odnosno analiza austro-ugarskih novina i njihov pogled na rat i druge države. Mogućnosti su mnogobrojne, a naš je rad tek prvi korak na dugom putu istraživanja.

12. BIBLIOGRAFIJA

12.1. Novine

The Times

The Daily Mirror

The Daily Herald/ The Herald

Exeter and Plymouth Gazette (Devon and Exeter Gezette)

12.2. Literatura

Allen, Robert i Frost, John, *Daily Mirror (World Press)*. Cambridge: Patrick Stephens Ltd, 1981.

Boyce George, James Curran i Pauline Wingate, ur. *Newspaper history: from the 17th century to the present day*. London: Sage/Constable, 1978.

Hanak, Harry. *Great Britain and Austria-Hungary During The First World War, A Study in the Formation of Public Opinion*. London: Oxford University Press, 1962.

Pribram, Alfred Francis. *Austria-Hungary and Great Britain 1908-1914*. Westport, Conneticut: Greenwood Press, Publishers, 1971.

Taylor, A.P.J. *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria Hungary*. London: Penguin Books, 1990.

The Telegraph Book of the First World War, An Antology of the Telegraph's Writing From the Great War. Urednik Gavin Fuller. London: Aurum Press, 2014.

The History of The Times, The 150th Anniversary and Beyond 1912-1948, Part I, Chapters I-XII, 1912-1912, London: The Office of The Times, 1952.

Stevenson, David. *1914.-1918.: Povijest Prvoga svjetskog rata*. Preveo s engleskog Vuk Previšić, Zagreb: Fraktura, 2014.

Watson, Alexander. *Ring of Steel: Germany and Austria-Hungary At War 1914-1918*, London: Penguin Books, 2015.

12.3. Objavljeni izvori

Keisinger, Florian. *Press/Journalism*. <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/pressjournalism> , 8. listopada 2014., preuzeto 9. veljače 2016.

Badsey, Stephen. *Mass politics and the Western Front*. http://www.bbc.co.uk/history/british/britain_wwone/war_media_01.shtml , 3. ožujka 2011., preuzeto 10. veljače 2016.

Greeblade, Roy. *First World War: How State and Press Kept Truth off the Front Page*. <https://www.theguardian.com/media/2014/jul/27/first-world-war-state-press-reporting> , 27. srpnja 2014., preuzeto 9. veljače 2016.

Monger, David. *Press/Journalism (Great Britain and Ireland)*. http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/pressjournalism_great_britain_and_ireland , 8. listopada 2014., preuzeto 9. veljače 2016.

Luckhurst, Tim. *War Correspondents*. http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_correspondents , 15.ožujka 2016., preuzeto 8. kolovoza 2016.

12.4. Doktorski rad

Lovelace, Colin John. „Control and Censorship of the Press during The First World War“.Ph.D.diss., Kings College London, 1982.

12.5. Elektronički izvori

<http://spartacus-educational.com/Jherald.htm>

<https://www.britishnewspaperarchive.co.uk>